
**КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА
ІНСТИТУТ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН**

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ
МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН**

ВИПУСК 133

ACTUAL PROBLEMS OF INTERNATIONAL RELATIONS

Науковий часопис «Актуальні проблеми міжнародних відносин»
індексується в міжнародній наукометричній базі
Index Copernicus з 2015 року

КИЇВ – 2017

Актуальні проблеми міжнародних відносин : Збірник наукових праць.
Випуск 133.

К. : Київський національний університет імені Тараса Шевченка.
Інститут міжнародних відносин, 2017. – 140 с.

У Збірнику розглянуто актуальні питання розвитку сучасних міжнародних відносин, міжнародного права та міжнародних економічних відносин.
Розраховано на викладачів, наукових співробітників, аспірантів та студентів.

Редакційна колегія

Головний редактор: Копійка В. В., доктор політичних наук, професор, Інститут міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

1-ий заступник головного редактора (науковий редактор): Дорошко М. С., доктор історичних наук, професор, Інститут міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

2-ий заступник головного редактора: Хмара М. П., кандидат економічних наук, Інститут міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Відповідальний редактор: Макеєнко Л. Ф., Інститут міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Члени редакційної колегії

Арнольд Райнер, доктор юридичних наук, професор, Регенсбурзький університет (м. Регенсбург, Федеративна Республіка Німеччина).

Балюк Валенти, доктор політичних наук, професор, Університет Марії Кюрі-Склодовської (м. Люблін, Республіка Польща).

Вергун В. А., доктор економічних наук, професор, Інститут міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Губерський Л. В., доктор філософських наук, академік НАН України, Київський національний університет імені Тараса Шевченка.

Дайнеко В. В., кандидат філологічних наук, професор, Інститут міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Довгерт А. С., доктор юридичних наук, професор, Інститут міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Кисіль В. І., доктор юридичних наук, професор, Інститут міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Коппель О. А., доктор історичних наук, професор, Інститут міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Крижанівський В. П., доктор історичних наук, професор.

Крушинський В. Ю., доктор політичних наук, професор, Інститут міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Кремона Маріз, доктор юридичних наук, професор, Європейський академічний інститут (м. Флоренція, Італійська Республіка).

Лещенко Лариса, доктор політичних наук, професор, Вроцлавський університет (м. Вроцлав, Республіка Польща).

Манжола В. А., доктор історичних наук, професор, Інститут міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Матвієнко В. М., доктор історичних наук, професор, Інститут міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Муравйов В. І., доктор юридичних наук, професор, Інститут міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.
Перепелиця Г. М., доктор політичних наук, професор, Інститут міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.
Пирожков С. І., доктор економічних наук, професор, член-кореспондент НАН України.
Пузанов І. І., доктор економічних наук, професор, Інститут міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.
Рижков М. М., доктор політичних наук, професор, Інститут міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.
Рогач О. І., доктор економічних наук, професор, Інститут міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.
Сіскос Євангелос, доктор економічних наук, професор, Державний технологічний навчальний інститут (м. Касторія, Грецька Республіка).
Скороход Ю. С., доктор політичних наук, професор, Інститут міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.
Філіпенко А. С., доктор економічних наук, професор, Інститут міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.
Фурса С. Я., доктор юридичних наук, професор, Київський національний університет імені Тараса Шевченка.
Шемшученко Ю. С., доктор юридичних наук, професор, академік НАН України.
Циганов С. А., доктор економічних наук, професор, Інститут міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.
Шляхта Богдан, доктор політичних наук, професор, Ягеллонський університет (м. Краків, Республіка Польща).
Шнирков О. І., доктор економічних наук, професор, Інститут міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Адреса редакційної колегії:

04119, Київ, вул. Мельникова, 36/1, Інститут міжнародних відносин.
тел. +380 44 481-44-68.

Збірник наукових праць «Актуальні проблеми міжнародних відносин» заснований у 1996 році. Засновник: Інститут міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Збірник наукових праць включено до переліку наукових фахових видань України в галузі політичних, юридичних і економічних наук.

Наказ Міністерства освіти і науки України № 241 від 09. 03. 2016 р.

Науковий часопис «Актуальні проблеми міжнародних відносин» індексується в міжнародній наукометричній базі Index Copernicus з 2015 року.

Електронну версію видання розміщено на сайті «Актуальні проблеми міжнародних відносин» за адресою <http://journals.iir.kiev.ua> і передано до Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського на депозитарне зберігання та представлення на порталі наукової періодики: <http://www.nbuv.gov.ua>.

Автори опублікованих матеріалів несуть відповідальність за добір, точність наведених фактів, цитат, економіко-статистичних даних, імен власних, коректність перекладу на іноземну мову та інших відомостей.

Всі права застережені. All right reserved. При цитуванні обов'язкове посилання на Збірник наукових праць «Актуальні проблеми міжнародних відносин».

© Інститут міжнародних відносин. 2017.

ПОЛІТИЧНІ ПРОБЛЕМИ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

УДК 327(470)

THE ESSENCE OF THE PHENOMENON OF THE RUSSIAN FEDERATION GEOPOLITICS

СУТНІСТЬ ФЕНОМЕНУ ВНУТРІШНЬОЇ ГЕОПОЛІТИКИ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ

СУЩНОСТЬ ФЕНОМЕНА ВНУТРЕННЕЙ ГЕОПОЛІТИКИ РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ

Kondratenko O. Yu.

Ph.D. (historical sciences), Associate Professor, Senior Research Fellow of the Institute of International Relations of Kyiv Taras Shevchenko National University. E-mail: olegva@ukr.net

Кондратенко О. Ю.

Кандидат історичних наук, доцент, старший науковий співробітник Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка. E-mail: olegva@ukr.net

Кондратенко О. Ю.

Кандидат исторических наук, доцент, старший научный сотрудник Института международных отношений Киевского национального университета имени Тараса Шевченко. E-mail: olegva@ukr.net

Abstract. *The essence of the internal geopolitics of the Russian Federation (RF) and its influence on the foreign policy of Moscow is analyzed in the article. It was found that on the background of Russian nationalism the activation of separatist sentiments in the Russian national autonomies had occurred, particularly in the North Caucasus (Chechnia, Dagestan). Eventually, it caused two Chechen wars, as well as to the formation of dissatisfaction with the Center's actions in Tatarstan, South and East Siberia and others. However, after internal politics and internal economy shocks of the 1990-th Russia has outlined a course to restore the status of a great state. An important factor for the Russian government is the support of its foreign policy by the population. It is traced that the level of electoral support of the Russian president entirely depends on the success of the Russian Federation on the international arena. Kremlin actively cultivates and uses imperial mood of society in order to justify the return of its "unjustly deprived" great power status. Therefore, governmental expansionist geostrategy obtains active support among the intelligentsia and broad social strata.*

Key words: *Geopolitics, internal geopolitics, foreign policy, social attitudes, authoritarianism.*

Анотація. *Проаналізовано сутність внутрішньої геополітики Російської Федерації (РФ) та її вплив на зовнішньополітичний курс Москви. З'ясовано, що на фоні активізації російського націоналізму відбулася активізація сепаратистських настроїв у російських національних автономіях, зокрема в Північному Кавказі (Чечня, Дагестан), що у підсумку*

привело до двох чеченських війн, а також до формування невдоволення діями центру в Татарстані, Південному та Східному Сибірові тощо. Однак, після внутріполітичних та внутрішньоекономічних потрясінь 1990-х рр. Росією було окреслено курс на відновлення статусу великої держави. Важливим фактором для російського керівництва є підтримка його зовнішньополітичного курсу широкими верствами населення. Простежено, що рівень електоральної підтримки російського президента цілком залежить від успіхів Російської Федерації на міжнародній арені. Кремль активно культивує та використовує імперські настрої російського суспільства задля обґрунтування необхідності повернення Росії “несправедливо позбавленого” статусу великої держави. Саме тому, експансіоністська геостратегія влади знаходять активну підтримку як серед представників російської інтелігенції, так і широких суспільних верств.

Ключові слова: геополітика, внутрішня геополітика, зовнішня політика, суспільні настрої, авторитаризм.

Аннотация. Проанализирована сущность внутренней геополитики Российской Федерации (РФ) и ее влияние на внешнеполитический курс Москвы. Выяснено, что на фоне активизации русского национализма произошла активизация сепаратистских настроений в российских национальных автономиях, в частности в Северном Кавказе (Чечня, Дагестан), что в итоге привело к двум чеченским войнам, а также к формированию недовольства действиями центра в Татарстане, Южной и Восточной Сибири и тому подобное. Однако, после внутривнутриполитических и внутриннеэкономических потрясений 1990-х гг. Россией был обозначен курс на восстановление статуса великой державы. Важным фактором для российского руководства является поддержка его внешнеполитического курса широкими слоями населения. Прослежено, что уровень электоральной поддержки российского президента полностью зависит от успехов Российской Федерации на международной арене. Кремль активно культивирует и использует имперские настроения российского общества для обоснования необходимости возвращения России “несправедливо лишеного” статуса великой державы. Именно поэтому, экспансионистская геостратегия власти находят активную поддержку как среди представителей российской интеллигенции, так и широких общественных слоев.

Ключевые слова: геополитика, внутренняя геополитика, внешняя политика, общественные настроения, авторитаризм.

Formulation of the problem. International and foreign policy of the state significantly depends on the internal processes of transformation and internal state in a whole. Thus, internal processes are known to affect proportionally the formation of international activities and implementation of foreign policy strategy. In this context, the idea of internal geopolitics, relations between territorial administrative center and the periphery was established. Thus, from the optimization and building relationships between the administrative units, the periphery and the center depends the internal stability of any state, as well as the stability of its foreign policy. Also, geopolitical opportunities of any country, of RF (Russian Federation) directly depend on public attitudes and level of governmental support. In the domestic policy of Russia we can observe significant problems while in foreign affairs and geopolitics this country shows strength defending its position and interests. Generally, the geopolitics of Russia can be regarded as imperial, primarily because the Russian people have imperial mentality, mind, character, and so on. P. Goble, famous American political scientist and analyst has noted: “Russia became an Empire before the Russians consolidated as a nation, and psychological limits of the state and Russian identity has always been problematic for Russia, as it has always been, until recently, Empire

with a center and periphery” [Goble, 1993: 11]. Russia as almost all the major states has its geopolitical special feature and identity related primarily to the specific national force that despite the transformation of ideologies actually have not changed over the centuries.

The aim of the article. To find out the nature of internal geopolitics and the impact of Russian Federation domestic policy condition on the formation of its geostrategy and foreign activity.

Analysis of the latest publications. The issue of internal geopolitics is developed by cohort of domestic and foreign scientists. In Ukraine geopolitical issues are studied by such scientists and experts as: V. Gorbulin, A. Bulvinskyi [Бувльвінський, 2016], M. Doroshko, I. Melnychuk, G. Perepelytsya [Перепенлиця, 2015], I. Pilyayev [Піляєв, 2015], L. Chekalenko, S. Shergin, M. Shulga [Шульга, 2006] and so on. Among the scientists who were engaged or are actively engaged, whether touch briefly the questions of domestic policy in their researches are Russian scientists, such as V. Dergachov, O. Dugin [Дугин, 2010], S. Karaganov, N. Narochnytska, G. Nuryshv [Нурішев, 2013], S. Panarin, D. Trenin [Тренін, 2009], V. Tsymburskyi [Цымбурський, 2007] and so on.

Finally, we can highlight the cohort of foreign scientists who touch on somehow the issues of Russia’s internal geopolitics and the impact of the internal state on its foreign policy. These are scholars: Z. Brzezinski, M. Goldman [Goldman, 2008], L. Coodrich [Coodrich, 2016], A. Kukhins, M. McFaul [McFaul, 1998], M. Nicholson [Nicholson, 2001] A. Motyl [Motyl, 2007, 2012; Motyl, 2016], V. Sperling [Sperling, 2015], A. Stent [Stent, 2015], J. Stern [Stern, 1994], J. Sherr, G. Friedman, C. Freeland [Freeland, 2014] F. Hill [Hill, 2004] and many others.

The main body. Eurasian geographical location, the vastness of the territory with its harsh climatic conditions and rich natural resources, a huge length of the borders, poor communications, low population density and a number of other factors have made a significant impact on the formation of political consciousness and RF system, and thus upon its foreign policy. Permanent centralization of political power that was aimed to neutralize foreign threats eventually negatively affected the modernization of the country on all stages of development [Лукьянович, 2004: 7].

Russia started its formation as a centralized and ideocratic state, as sacral Empire in the XVI century. This state can be described as colonial Empire with expansionist politics that started in the XVI century. It is associated with a series of conquests of Ivan the Terrible. As Russian scientist M. Ilyin had noted, “...the image frontier empire has spawned a special formula of Russian geopolitical destiny. This model has got expressed centrist character, separate regions of Russia form a kind of islands, and Russia itself is expanding, transforming the territories annexed to those islands, striving to withdraw, but within the island named Russia” [Ильин, 1997: 375-376].

Since early 1990’s Russian foreign policy formation was held in the conditions of economic crisis and political transformation. “Sick Man of Eurasia” and “grey area breaking threats” such terms could describe that political, economic and geopolitical position of Russia on the international arena. As the British politician G. Sherr said: “...in the 1990s Russia did not resemble the state, but rather the arena of struggle between the influential groups for wealth and power, often at the expense of the country” [Шерп, 2013: 54]. In late 1993, when the conflict of Russian President Boris Yeltsyn and the Duma turned into an armed suppression of the anti-president block it became obvious the first signs of post-Soviet democracy will disappear soon. Such tactics of Boris Yeltsyn can be regarded just as the first step to the establishment of authoritarianism in Russia [McFaul, 1998: 13]. At that time liberals and reformers, were defeated, and those who benefited from these events were the statesmen, who wanted to see Russia a great state

again. However, in spite of this alarming bell of authoritarianism West generally supported Boris Yeltsyn, as in the actions of the State Duma it saw rematch of August coup in 1991 and the danger of communists' restoration, which could facilitate the full or partial revival of the USSR. In this situation, the United States relied on RF rapid liberalization in the context of structural and functional political formation of the CIS [Стент, 2015: 44].

Awakening of Russian nationalism ultimately served to intensify separatist sentiments in the national autonomies, in particular in the North Caucasus (Chechnia, Dahestan), which eventually led to two Chechen wars, as well as to the formation of discontent by center's activities in Tatarstan, Southern and Eastern Siberia and others. Alarming for Russia can be Volho-Ural region where practically all deposits of energy resources are concentrated. Thus, in the 1990-s nationalist groups in Tatarstan, Bashkortostan, and so called Confederation of Peoples of the Caucasus announced the formation of its own armed forces, its own currency and so on. Tatar nationalists keep the idea of creating Turkic (Tatar-Bashkir) Idel-Ural republic. In the beginning of 1990-s Tatarstan introduced its own emblem, anthem and constitution, and the idea of realization of state sovereignty in this country is still very relevant even though the latter is in complete incorporation of Russia and has no external, out-of-Russia boundaries unlike Chechnia or Dahestan. Besides, under the slogan "Enough to feed Moscow!" can be actualized the project of Siberian Republic, even though the viability of this Republic is under question [Stern, 1994: 57, 60]. Thus, we can conclude that there is a risk of separatism within so called Turk wedge "Tatarstan, Bashkortostan, Yakutia, the Far Eastern Republic", although the Far East has no distinct signs of separatism at present.

One can say about so called. "quiet German annexation" of Kalininhrad territories, as the number of German population is constantly growing from 1.5 thousand people in the beginning of 1990-s to 10 thousand in the beginning of 2000s. Dependence on German investment projects and loan programs is increasing. There is the possibility of a referendum of the ethnic Germans. EU enlargement to the east, is gradually transforming the Kalininhrad exclave to the enclave, surrounded by Poland and Lithuania and located 400 km away from the main Russian territory. From 950 thousand of its inhabitants 425 thousand live in Kalininhrad. According to various sociological data 80% of young people living in Kaliningrad have not been to Russia and the exclave itself is surrounded by more developed countries. In short, the population of Kalininhrad region is looking rather to the West than to Russia [Neymysheva, 2003].

Russia's strategy to transform Kalininhrad to European Hong Kong with a special international legal status has failed. That is why Russia has no other options as to transform Kalininhrad region to the naval base, which gives it a certain geopolitical prerogatives, as this territory is geographically close to the developed European countries. Also, being on the joint of EU/NATO and the Eastern Europe this region became a place-based of Baltic Fleet. After all, Russia took over Soviet ethics in order not only to consolidate their statehood and territorial integrity, but to unite different territories along its environs [Coodrich, 2016]. These traditions that have gained importance in the heyday of Eurasianism, were based primarily on common Slavic and Orthodox identity. Recently Russia finally abandoned expectations of universal values of freedom, democracy and human rights. Dogma of national idea for Russia became actually patriotism and belief in the special missionary of Eurasian civilization [Сурков, 2006: 6–7b].

However, there are different types of Russian nationalism, the most radical of them seems to be the concept of creation of purely national state – Russia only for Russians. The expressions – "stop to feed the Caucasus!", "bloody foreigners!" became the indications of such public mood. Nationalists of this kind do not reject the collapse of the federation for the sake of the Republic, what will prevent the onset of the Caucasus and Central Asia. In turn, orthodox communists

just as Eurasians on the contrary are trying to assert the revival of Empire in its “natural borders” including former socialist countries. For all, the struggle of Eurasians, Imperials and statesmen with Russian nationalism is seen as a struggle for the Russia’s integrity and preservation [Гаджиев, 2013: 52].

The period of 1995–1998 was marked with the aggravation of separatism and economic crisis – better known as the currency default. On this background the internal politics situation was getting worse and the rating of the President Boris Yeltsyn fell to an unprecedented 3%. Revenue of funds to the federal budget actually has stopped, and the promised aid package from the IMF Russia did not receive due to total corruption in higher and middle echelons of authority. In general, Russia was on the brink of collapse [Coodrich, 2016]. The difficult situation in the state eventually forced Boris Yeltsyn and his surroundings run the mechanism of power transmission to chosen successor and the chief of the FSB/FSS (Federal Security Service) – Vladimir Putin. On the background of a collapsing economy, Russian society was in need of a strong leader. Vladimir Putin gained his popularity being on the prime minister post. He stated: “Russia was and will remain a great country ...Russia is experiencing one of the most difficult periods in its long history. Perhaps, for the first time in last 200–300 years it is facing a real danger of being in the second or even third tier of the world”. The response to this threat, according to Vladimir Putin, had to be the idea of providential mission and specific identity of RF. The idea of Russian exclusivity served to strengthen personal power factor [15]. However, according to L. Shevtsova, this policy promotes its transformation into “a lonely state” and these actions do not contribute to the credibility and image in the international arena [Шевцова, 2010].

Vladimir Putin after the official coming to the Kremlin in March 2000, from the first years of his presidency had to focus primarily on the internal problems of Russia – carrying out radical political and economic reforms to overcome the problems of separatism and others. As a result new Russian leader quickly obtained the image of a leader, who turned the destruction of the state in the opposite direction, passing a number of program ideas, among them the revival of Russia as a great power [Nicholson, 2001: 870]. On May, 27, 2002 “The New York Times” had noted: “49-year-old Vladimir Putin two years ago became the President thanks to Boris Yeltsyn. The new leader of the country is too popular, however, remains a mystery... After 15 years of chaos that prevailed during the reign of Mikhail Gorbachev and Boris Yeltsyn, Russians like the sense of order that Vladimir Putin has brought” [Rukavishnikov, 2005: 801].

Active emergence of free associations of citizens and civic organizations to some extent contributed to the public discussion of Russia’s foreign policy, world politics, the modern world and the place of Russia in it. However, the establishment of liberal democratic institutions was short. In fact, since the beginning of 2000-s the process of liberalization collapsed and transition to permanent centralization of power started. That was despite the fact that during the 1990-s Russia has strived for integrating into Euro-Atlantic institutions. For example, before the strengthening of authoritarianism in 2000 about 55% of Russians believed that Russia should join the EU, while about 30% had the opposite opinion [Пилев, 2015: 89]. But now Russia no longer considers itself as part of a European or Western liberal-democratic society. The evidence of it became permanent declarations of Russian establishment to set a special kind of liberalism – based on authoritarian principles. Also, more than half of Russians consider impossible Russia’s friendship with leading European countries.

So, nowadays Russia has got actually one-party system, as the only political force is political party “United Russia”, which practically turned into a pocket party of present regime. In turn, Russian President has authority similar to General Secretary of the Communist Party of the Soviet Union had and the FSS is just a branch of the Soviet security structures – KGB/CSS (Com-

mittee of State Security). O. Motyl, American political scientist, Professor of Rutgers University marked that Vladimir Putin had started the final dismantling of democratic institutions and the formation of an oppressive, hyper national regime [Motyl, 2016]. De facto there was a restoration of the authoritarian regime in the form of nationalist kleptocracy. Some scientists compare it with fascist Italian-style authoritarianism (Z. Brzezinski, A. Zubov) interspersed with Soviet totalitarian heritage or call it protofascism – as a “soft” form of fascism in comparison with European fascist regimes of the 1920-s – 1930-s. (O. Motyl, V. Inozemtsev) [Иноземцев, 2016]. After all, Western scientists have started to name RF a fascist country since 2007, preferring “to call things by their names rejecting the illusion and complacency”. However, some analysts predict two scenarios for Russia: the full consolidation of society and the transformation into a purely classical fascist state or its transformation into an authoritarian country with an unstable regime [Motyl, 2007].

Taking into consideration the necessity to strengthen the power in Russia the former first deputy head of the Presidential Administration V. Surkov, the author of the “sovereign democracy” concept suggested the idea of three features of the Russian political practice: the desire for political integrity through the centralization of government functions, idealization of purposes of political struggle, the personification of political institutions [Сурков, 2006а]. Referring to the rejection and unwillingness of Russians to accept democracy of the Western type, as well as on the background of the debates among elites who arrived to rhetorical question: “Who lost Russia?” this concept of “sovereign democracy” has become a kind of appeal to the national characteristics and historical traditions of Russia as a great state [Латина, 2009: 19]. Harvard professor R. Pipes notes that since 1991 Russia creates a mixture of tsarist regime, communism and Stalinism mainly by strengthening the authority system and its institutions. On his opinion, Putin’s Russia is a return to the dictates of the all-mighty state and society where anti-liberal attitudes prevail [Pipes, 2004: 13-15]. His opinion was also confirmed by British politician George Sherr: “Vladimir Putin has resorted to the old method, tested by Stalin – the restoration of the “vertical power system “as a way of returning to Russia its rightful place in the international arena, especially in the former Soviet Union” [Шерп, 2008]. It should be added that more than 50% of Russians consider Stalin an outstanding political leader.

After a series of arrests, including Mikhail Khodorkovskiy, the Russian leader has become less popular on the West, however, he improved his rating in Russia. For the confirmation of the image of a strong leader, apart from the defeat of disloyal group of wealthy statesmen, Vladimir Putin actively limits the influence of regional leaders and demonstrators actions. In short, through a series of internal transformations Vladimir Putin strengthened international and geopolitical status of RF. In Russian society Vladimir Putin has got the reputation of a leader who brought Russia out of chaos, overcame Russian oligarchy and returned its rightful place on the world stage [Шерп, 2013: 54]. Moreover, Vladimir Putin appealed to Russian concept of a “state”. This situation contributed Putin’s strategy for Russian unification and the strengthening of the identity of society in the context of its consolidation around a strong leader who represented law and order man now.

On the pages of authoritative British newspaper “Financial Times” we could find a brief description of the Vladimir Putin regime. In particular, the publication stated that Vladimir Putin and his entourage from the former KGB along with the loyal support of wealthy statesmen were able to renew a “soft” version of authoritarianism after the collapse of the USSR. Moreover president and his entourage have significant financial preferences and business opportunities. The discussions about compliance of Putin’s surrounding with state and private interests, which actually controls the Russian economy are ongoing. The President’s entourage tries to demon-

strate that their own interests and state interests intersect at the point of stability and sustainable development. After all, high oil prices in the last decade showed the desire of the Russian elite to enrich and transform Russia into a powerful state. On this background, Vladimir Putin spins cult of nationalism for cohesion of Russian society in front of “rise of pressure” and “aggression” of the West, and the government tries to show it as a new challenge. Recently, Russian nationalism started to obtain alarming signs of political and mass hysteria. However, the situation in the Russian economy can cause strong dissatisfaction with Putin’s entourage, which has privileged access to natural resources of the country and accumulates capital in Western banks by selling these resources. The latter is due to the fact that reduced oil price does not bring the dividends to Russian big business as it was before the crisis [Freeland, 2014].

Putin’s power gets the features of the imperial signs, extreme centralism and bureaucracy. This situation was an internal Russian security challenge that exceeds the overall external challenges. Well-known Russian economist and Mikhail Cherkasov on this occasion said: “The enormous concentration of power in the hands of the ruling elite, inevitably leads to its decay, a huge bureaucracy, inevitably generates large scaled corruption, conflicts between different peoples of the empire, caught in an unequal position, claim to world domination – an objective basis of Empire’s death” [Черкасов, 2008: 33]. For example, only during the 1991–2007 number of officials in Russia increased from 950 thousand up to 1 million 750 thousand people, despite the fact that the total population of Russia for this period decreased to 6 million people. As at all times, the key figure of imperial state remains unchanged, the supreme ruler, sovereign, and in fact “a good king”, who creates and is responsible for the fate of domestic and foreign policy. Thus, in recent years Russian government completed the implementation of the concept of “il-liberal” or “managed democracy” [Бульвінський, 2016: 139].

According to experts, Russia needs to win in local conflicts in order to maintain the current authoritarian regime. For example, it is traced that Putin’s rating is growing during the acute confrontation with internal or external enemy, or in front of threats to national security. Putin’s actions on the post of prime minister in 1999 were supported by 80% of Russians. It allowed him to win in the first round of the presidential elections in March, 2000. In the early years of his presidency Vladimir Putin had to put all his efforts in order to prevent further deterioration in the political and economic sphere, and to prevent the disintegration of the state [Goldman, 2008: 323].

Another reason for such a sharp rise in the rating of Vladimir Putin has become a tough response to the bombings of apartment buildings in Moscow, Buynaksk and Volgodonsk in 1999. These events activated the counter-terrorist operation in the North Caucasus, known as the Second Chechen War. The active phase of this war began in October, 1999 with the invasion of federal troops in the Chechen Republic. Finally, economic growth due to high oil prices allowed to pay pensions and to increase salaries in various industries, as well as in the budgetary sector, which also contributed to the support of Putin’s policy. All this ensured the rising of popularity of the new Russian president, whose rating fluctuated between 70–80% [Hill, 2004: 15-18]. Another such example was the special operation in Georgia in 2008 after which the level of Putin’s support came to an unprecedented 88% (Vladimir Putin was on the Prime Minister’s post for the second term) that helped him to get ahead of Dmitriy Medvedev, the President of Russian Federation [32].

Russia’s rejection of liberal-democratic model can be partly explained by the complexity of managing the largest country in the world. Administrative division that includes so many regions with cultural and ethnic diversity only complicates public administration of such large state as RF¹. The problem is that main territories of modern Russia (77%) are located in Asia,

¹ Nowadays Russian Federation consists of 83 federal subjects: 21 republics, 46 oblasts (regions), 9 krai (regional administrative unit), 1 autonomous oblast, 4 autonomous regions and 2 federal cities.

where only 20% of its population live [38]. Being afraid of disintegration and separatism because of excessive powers of federal institutions, Vladimir Putin has consistently implemented a course to curtailment of democratic institutions and strengthening of presidential power. Putin's aim was centralization by strengthening political and financial control over the Russian regions. After all, centralization was necessary for administrative structures and for consolidation in making decisions concerning foreign affairs. The significant moment was minimizing participation of regional elites in this process. Thus, in 2004 the election of governors of RF was abolished. In this regard, the institute of authorized representatives of the President of Russia – “povpredov” was established. Obviously, their main objective was to monitor the situation in the regions on behalf of the Russian President and to inform the federal government about the local situation. In short, the appointed envoy had to determine the ability of governors to lobby interests of Moscow in regions [23].

In 2006 the activities of civic organizations were legally restricted in Russia. According to the report of the “Freedom House” organization in 2013 Russian press freedom index was at 176-th position from 197 countries [Бульвінський, 2015: 83]. In 2015, according to the organization “Worldwide Press Freedom Index” Russia was on 152nd place out of 180 possible in the world rating of countries in terms of press freedom. Apparently the level of centralization of power and curtailment of democratic freedoms in Russia is one the highest in the world, thus it directly effects on the formation and implementation of RF foreign policy strategy [33].

Therefore, Russia's population is actually excluded from the political and social processes and has no influence on key decisions. In this regard, Russians as well as the population of other former Soviet countries stand out by virtue of low self-organization and say they have no influence on the decisions of the authorities. Thus, they remove the responsibility for the events in their own country and its politics in the world arena. However, as noted above, an important aspect of Russian policy is the support of the first person and its actions inside and outside the country by the society [Перепелиця, 2015: 103]. Overall, the impact of public opinion on politics can be traced not only in the government's pressure on the society, but also manifests itself in political parties and organizations, through the media, during the electoral process. Today foreign policy issues and security problems are not the prerogative of top officials, as they are “being discussed by the press and the street” [Рукавишников, 2005: 818].

In recent years, the support of Russian leadership course contributed to the emergence of such a phenomenon as “krymnashyzm”. In general, the Crimea has the exclusive/sacred significance for Russia, especially for the imperial code and to support sentiment in society. Russian Imperial thinking and increased support of the regime, as it is proved, is shown with a “small victories” of Russia. According to sociological data to 2011 the number of disgruntled with RF policy was over 60%. During 2008–2012 Vladimir Putin has lost the third part of his electorate and it looked like Russian regime is in deadlock. After all, there is the assumption that presidential elections in March, 2012 Vladimir Putin had won with the use of fraud. If in January, 2014 for the current president were ready to vote only 29% of Russians, with the annexation of the Crimea, according to Russian Center for Public Opinion (RCPO), Putin's rating increased from 60.6% in February to 82.3% at the end of March, 2014 up to 89.9% in October, 2015 [Sperling, 2015].

Simultaneously with the annexation of the Crimea, even against the background of deteriorating of economic situation, rising prices and the depreciation of the ruble, there was improvement of social attitude to the majority of public institutions [Темпов, 2014]. Therefore, it should be noted that the annexation of the Crimea acquired mainly domestic policy content and was necessary for the Russian President to improve his rating among Russian society, who ex-

pressed in such a way “pride for their country”. The latter also allowed Vladimir Putin to regain the status of the leader who saved Russia from collapse and total defeat on the international stage. According to J. Friedman statements, Putin’s image is based on a rigid foreign policy and the economy indicates that before intervention to Ukraine his ratings were not too high [*Фрудман*, 2015]. In addition, an explanation of the high rating of Vladimir Putin is a forcing media propaganda in society that there is no alternative choice of leader. Also, media uses existing people’s complexes and phobias, most of which were formed during the Cold War. Along with active participation of the media the illusions of social stability are created. In general, Russia’s domestic policy that defines its foreign policy depends on to the same extent from the president, and actually from the Russians itself [*Болков*, 2015].

On western experts opinion, Vladimir Putin built albeit authoritarian regime in its essence, however unstable in its content. The first sign of fragility and ineffectiveness of Putin’s regime, according to Alexander Motyl, was a series of mass demonstrations in Russia at Bolotna Square and Sakharov Avenue after the elections to the State Duma in December 4, 2011. The reason for the mass public discontent became apparent fraud during the electoral process. After these elections the ruling party “United Russia” “won” the most votes – 49.3%. Quite a large scale public disturbance has also been (the mass meeting “March of millions”) after the presidential elections in March, 2012. As a result Prime Minister Vladimir Putin and President Dmitriy Medvedev made another imperious castling and Vladimir Putin exchanged post with Dmitriy Medvedev [*Motyl*, 2012]. Particularly active was Russian middle class and young people, who do not agree with the results of elections in which Vladimir Putin won 71.31% of public support though his popularity fall by an average of 20%. According to L. Shevtsova from 2011 after events at Bolotna Square and Sakharov Avenue Russian government took a course on further strengthening of authoritarianism in Russia. Such actions of Kremlin influenced on Russia’s foreign policy that eventually resulted in the geopolitical expansion [*Шевцова*, 2014]. Another signal for government became mass anticorruption meetings in more than hundred Russian cities on March 26, 2017 after exposing by Alex Navalny the corruption schemes of Prime Minister Dmitriy Medvedev. In all, Russian experts argue that there is no alternative way for RF apart from authoritarianism and “managed democracy” and the only replacement of authoritarianism in this situation can be chaos and anarchy.

Conclusions. Thus, Russia became totally authoritarian state, where the power institutions took under strict control the formation of geostrategy, its implementation and decision-making of foreign policy in general. The coming to power in 2000 the former head of the FSS – Vladimir Putin marked the beginning of systematic alignment of autocratic authority, based on the support of a narrow circle of statesmen and colleagues from the CSS, which actually became a social and political support of the current regime. Over centralized organization of power that is completely closed on the president and his surrounding often promotes false strategic algorithm of actions in the international arena and doesn’t help to make smart decisions concerning protection of national interests. The current Russian society is characterized with imperial consciousness, caused by the nostalgia for the superpower of the Soviet Union. Due to it, the Kremlin actively cultivates and uses imperial mood of society in order to return to RF the “unjustly deprived” great power status.

References

1. *Coodrich L.* ‘Putin’s Iron Grip, Forged in the Fires of Terrorism’, Stratford, 2016, 4th September, <<https://www.stratfor.com/analysis/putins-iron-grip-forged-fires-terrorism?>>

2. *Freeland C.* 'Putin's populist bluster belies the loneliness of the cynic', *Financial Times*, 2014, 28th December, <<https://www.ft.com/content/ab3d7a44-8a15-11e4-9271-00144fe-abdc0>>
3. *Goble P.* (1993) 'Russian Break-Up', *NEFTE Compass*, 2: 56–65.
4. *Goldman M.* (2008) 'Moscow's New Economic Imperialism', *Current History*, 107: 322–329.
5. *Hill F.* (2004) *Energy Empire: Oil, Gas and Russia's Revival*. London: The Foreign Policy Centre.
6. *McFaul M.* (1998) 'A Precarious Peace Michael McFaul Domestic Politics in the Making of Russian Foreign Policy', *International Security*, 3: 5–35.
7. *Motyl A.* 'Fascistoid Russia: Whither Putin's Brittle Realm?', *World Affairs*, March, 2012, <<http://www.worldaffairsjournal.org/article/fascistoid-russia-whither-putin%E2%80%99s-brittle-realm>>
8. *Motyl A.* 'Is Putin's Russia Fascist?', *The National Interest*, 2007, 3th December, <<http://nationalinterest.org/commentary/inside-track-is-putins-russia-fascist-1888?page=3>>
9. *Nicholson M.* (2001) 'Putin's Russia: Slowing the Pendulum Without Stopping the Clock', *International Affairs* 4: 867–884.
10. *Pipes R.* (2004) 'Flight from Freedom: What Russians Think and Want', *Foreign Affairs* 3: 9–15.
11. *Sperling V.* 'A Case of Putin Envy. Behind the Obsession With Russia's Leader', *Foreign Affairs*, 2015, 5th November, <<https://www.foreignaffairs.com/articles/russian-federation/2015-11-05/case-putin-envy>>
12. *Sperling V.* 'A Case of Putin Envy. Behind the Obsession With Russia's Leader', *Foreign Affairs*, 2015, 5th November, <<https://www.foreignaffairs.com/articles/russian-federation/2015-11-05/case-putin-envy>>
13. *Stern J.* (1994) 'Moscow Meltdown. Can Russia Survive?', *International Security* 4: 40–65.
14. *Trenin D.* (2009) 'Russia Reborn: Reimagining Moscow's Foreign Policy', *Foreign Affairs* 6: 64–78.
15. *Был ли взлет Владимира Путина неизбежным?* [Was Vladimir Putin's rise inevitable?], *INOSMI.info*, 2015, 25 февраля, <<http://inosmi.info/byl-li-vzlet-vladimira-putina-neizbezhnym.html>>
16. *Бульвінський А. Г.* (2015) 'Імперська модель модернізації (на прикладі Росії)' [Imperial modernization model (for example, Russia)], «Третя хвиля» демократизації на теренах Євразії: досвід новітньої історії та виклики сучасності: 73–85.
17. *Бульвінський А. Г.* (2016) 'Проблема модернізації сучасної Росії у контексті імперської державної традиції' [The problem of modernization in the context of modern Russia in the context of the imperial state tradition], *Країни пострадянського простору в умовах формування багатополюсного світу: історичні уроки та перспективи*: 130–185.
18. *Волков Д.* 'Рейтинг В. Путина – реальность или вымысел социологов?' [Putin's rating is the reality or fiction of sociologists?], *Московский центр Карнеги*, 2015, 7 июля, <<http://carnegie.ru/2015/07/02/ru-60582/ibli>>
19. *Гаджиев К.* (2013) 'Об эндогенных факторах фрагментации идентичности России', *Мировая экономика и международные отношения* 4: 47–58.
20. *Дугин А. Г., Добреньякая В. И.* 'К внешнеполитической стратегии России в XXI веке' [To the foreign policy strategy of Russia in the 21st century], *Центр консервативных исследований*, 2010, 18 апреля, <<http://konservatism.org/konservatism/theory/180410222514.xhtml>>

21. Ильин М. В. (1997) *Слова и смыслы. Опыт описания ключевых политических понятий* [Words and meanings. Experience in describing key political concepts]. Москва: РОС-ПЕН.
22. Иноземцев В. Российский флирт с фашизмом [Russian Flirtation with Fascism], *Project Syndicate. The World Opinion Page*, 2016, 29th Jule, <<https://www.project-syndicate.org/commentary/russia-no-long-term-fascist-danger-by-vladislav-inozemtsev-2016-07/russian>>
23. *Институты президентського впливу в регіональній політиці* [Institutes of presidential influence in regional politics], *Політична регіоналістика*, 2010, <<http://pid.atwebpages.com/institutyi-prezidentskogo-vliyaniya.html>>
24. Лапина Н. (2009) 'Российский политический режим: оценки и интерпретации' [Russo polytycheskuu mode, estimates and interpretation] *Мировая экономика и международные отношения* 6: 17–30.
25. Лукьянович Н. В. (2004) *Геополитика России: теоретико-методологические основы, генезис, особенности формирования и развития в условиях глобализации: автореф. дис. ... д-ра полит. наук: 23.00.04* [Geopolitics of Russia: theoretical and methodological Fundamentals, genesis, Features Formation and Development in terms of globalization: Thesis abstract. ... Doctor of Political Science: 23.00.04]. Москва.
26. Мотиль О. 'Наступні 25 років для України: виклики і цілі' [The next 25 years for Ukraine: Challenges and goals], *Gazeta.ua*, 2016, 27 септєбря, <<http://gazeta.ua/blog/49187/nastupni-25-rokiv-dlya-ukrayini-vikliki-i-cili>>
27. Неймышева Н., Евстигнеева Е. 'Офшор не получится. Минэкономразвития написало концепцию особой зоны в Калининграде' [Offshore does not work out. Ministry of Economic Development wrote the concept of a special zone in Kaliningrad], *Ведомости*, 2003, 25 апреля, <http://www.rbsys.ru/print.php?page=282&option=news_consulting>
28. Нуришев Г. Н. 'Внутренняя геополитика России: современные этнополитические вызовы' [Internal geopolitics of Russia: modern ethnopolitical challenges], *Научный журнал НИУ ИТМО. Серия: «Экономика и экологический менеджмент»*, 2013: 4, <http://economics.ihtb.ifmo.ru/ru/article/11396/vnutrennyaya_geopolitika_rossii_sovremennye_etnopoliticheskie_vyzovy.htm>
29. Перепелиця Г. (2015) 'Культ силы во внешней политике России как квинтэссенция российского национального интереса' [The cult of power in Russia's foreign policy as the quintessence of Russian national interest], *Dyplomacja i Bezpieczeństwo* 1: 95–109.
30. Петров В. (2014) 'Рейтинг Путина достиг нового максимума' [Putin's rating reached a new high], *Российская газета*, 27 марта.
31. Піляєв І. С. (2015) 'Соціально-політична трансформація президентської Росії: авторитарний постмодерн з відкритим фіналом' [Social and political transformation of the presidential Russia: authoritarian postmodernism in public criticism], *«Третя хвиля» демократизації на теренах Євразії: досвід новітньої історії та виклики сучасності*: 350–362.
32. *Рейтинг Путина: аномалия или закономерность?* [Putin's rating: anomaly or regularity?], *Институт современной России*, 2014, 22 декабря, <<https://translate.google.ru/#uk/en/Рейтинг+Путина%3Аномалия+или+закономерность%3F>>
33. *Репортёры без границ: Всемирный индекс свободы прессы 2014–2015* [Social and political transformation of the presidential Russia: authoritarian postmodernism in public criticism 2014–2015], *Гуманитарные технологии*, 2015, 12 февраля, <<http://gtmarket.ru/news/2015/02/12/7090>>

34. Рукавишников В. О. (2005) *Холодная война, холодный мир. Общественное мнение в США и Европе о СССР/России, внешней политике и безопасности Запада* [Cold war, the cold world. Public opinion in the US and Europe about the USSR / Russia, foreign policy and security of the West]. Москва: Акад. Проект.
35. Стент А. (2015) *Почему Америка и Россия не слышат друг друга? Взгляд Вашингтона на новейшую историю российско-американских отношений* [Why does not America and Russia hear each other? Washington's view on the recent history of Russian-American relations]. Москва: Манн, Иванов и Фебер.
36. Сурков В. 'Национализация будущего' [Nationalization of the future], *Эксперт*, 2006а, 43, <http://expert.ru/expert/2006/43/nacionalizaciya_buduschego/>
37. Сурков В. (2006b) 'Суверенная демократия и «Единая Россия»' [Sovereign democracy and «United Russia»], *Стратегии России* 3: 5–24.
38. *Сучасний адміністративно-територіальний устрій Російської Федерації* [The current administrative divisions of the Russian Federation], *Регіональна економіка*, <http://studme.com.ua/16310505/ekonomika/sovremennoe_administrativno-territorialnoe_ustroystvo_rossiyskoy_federatsii.htm>
39. Фридман Дж. 'Уцелеет ли В. Путин?' [Will Putin survive?], ИНОСМИ.РУ, 2015, 18 марта, <<http://inosmi.ru/russia/20150318/226940320.html>>
40. Цымбурский В. Л. (2007) *Остров Россия. Геополитические и хронологические материалы* [Island of Russia. Geopolitical and chronological materials]. Москва: РОСПЭН.
41. Черкасов Н. А. (2008) 'О миссии России в современном мире и развитии ЕврАзЕС' [On the mission of Russia in the modern world and the development of EurAsEC], *Евраз. интеграция: экономика, право, политика* 4: 32–36.
42. Шевцова Л. (2010) *Одинокая держава. Почему Россия не стала Западом и почему России трудно с Западом* [A lonely power. Why did not Russia become the West and why is it difficult for Russia to deal with the West]. Москва: РОССПЭН.
43. Шевцова Л. Путин и его помощник планируют купить новую ВР [Putin and his assistant plan to buy a new SC], *Телеграф*, 2014, 30 ноября, <<http://telegraf.com.ua/ukraina/politika/1602318-liliya-shevtsova-putin-i-ego-pomoshhnik-planiruyut-skupit-novuyu-vr.html>>
44. Шерр Дж. (2013) *Жесткая дипломатия и мягкое принуждение: российское влияние за рубежом* [Rigid diplomacy and soft coercion: Russian influence abroad]. Київ: Заповіт.
45. Шерр Дж. 'Россия и Запад: переоценка' [Russia and the West: reassessment], *Россия в глобальной политике*, 2008 2, Март / Апрель, <http://www.globalaffairs.ru/number/n_10632>
46. Шульга М. А. (2006) *Російський дискурс геополітики* [The Russian discourse of geopolitics]. Київ: ПАРА–ПАН.

УДК 327.82(73):341.123

**THE EXERCISE OF SOFT POWER BY THE U. S. THROUGH
THE USE OF MULTILATERAL DIPLOMACY DURING
G. W. BUSH AND B. OBAMA PRESIDENCY**

**ЗАСТОСУВАННЯ М'ЯКОЇ СИЛИ СПОЛУЧНИМИ ШТАТАМИ
ШЛЯХОМ ВИКОРИСТАННЯ БАГАТОСТОРОННЬОЇ ДИПЛОМАТІЇ
У ПЕРІОД ПРЕЗИДЕНТСТВА ДЖ. БУША-МОЛОДШОГО
ТА Б. ОБАМИ**

**ПРИМЕНЕНИЕ МЯГКОЙ СИЛЫ СОЕДИНЕННЫМИ ШТАТАМИ
ПОСРЕДСТВОМ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ МНОГОСТОРОННЕЙ
ДИПЛОМАТИИ В ПЕРИОД ПРЕЗИДЕНТСТВА
ДЖ. БУША-МЛАДШЕГО И Б. ОБАМЫ**

Matvienko V. M.

Doctor of historical sciences, Professor, Head of the International Organizations and Diplomatic Service Chair, Institute of International Relations, Taras Shevchenko National University of Kyiv. E-mail: vikmaryuniv@ukr.net

Gavrylenko I. I.

Assistant Professor of the International Organizations and Diplomatic Service Chair, Institute of International Relations, Taras Shevchenko National University of Kyiv. E-mail: illia.gavrylenko@gmail.com

Матвієнко В. М.

Доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри міжнародних організацій і дипломатичної служби, Інститут міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

E-mail: vikmaryuniv@ukr.net

Гавриленко І. І.

Асистент кафедри міжнародних організацій і дипломатичної служби, Інститут міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка. E-mail: illia.gavrylenko@gmail.com

Матвиенко В. М.

Доктор исторических наук, профессор, заведующий кафедрой международных организаций и дипломатической службы, Институт международных отношений Киевского национального университета имени Тараса Шевченко. E-mail: vikmaryuniv@ukr.net

Гавриленко И. И.

Ассистент кафедры международных организаций и дипломатической службы, Институт международных отношений Киевского национального университета имени Тараса Шевченко.

E-mail: illia.gavrylenko@gmail.com

Abstract. *In the modern world, multilateral diplomacy is a significant factor of soft power, as it demonstrates commitment to global goals and international cooperation, the desire to address the interests of not only allies, but also of hostile states, and the presence of a clear vision of the world development that altogether increases the attractiveness of the state.*

The article analyzes the approaches to the multilateral diplomacy of the administrations of two U. S. presidents, namely of G. W. Bush and B. Obama. The study came to the conclusion that the United States mostly neglected the potential of soft power that could have been obtained in case of more active use of multilateral mechanisms. The preference was given to unilateralist ac-

tions on the world stage under the administration of G. W. Bush, and this trend was mainly preserved by B. Obama, despite his declared commitment to international obligations, although he generally managed to increase the importance of multilateral diplomacy for the United States and to improve the image of the state in the international arena.

Key words: soft power, multilateral diplomacy, unilateralism, United States, United Nations.

Анотація. Багатостороння дипломатія в сучасному світі є значним фактором м'якої сили, оскільки демонструє прихильність до глобальних цілей та міжнародного співробітництва, бажання враховувати інтереси не тільки союзників, але й недружньо налаштованих держав, та наявність чіткого бачення світового розвитку, що підвищує привабливість держави.

У статті було проаналізовано підходи до багатосторонньої дипломатії адміністрацій двох президентів Сполучених Штатів – Дж. Буша-молодшого та Б. Обами. У результаті дослідження було з'ясовано, що Сполучені Штати переважно нехтували потенціалом м'якої сили, яка могла б бути отримана у разі більш активного використання багатосторонніх механізмів, надаючи перевагу одностороннім діям на міжнародній арені за адміністрації Дж. Буша-молодшого, і ця тенденція великою мірою продовжувала зберігатися і за президента Б. Обами, не дивлячись на декларування його прихильності до міжнародних зобов'язань, хоча, в цілому, йому вдалося підвищити значення багатосторонньої дипломатії для США та покращити імідж цієї держави у світі.

Ключові слова: м'яка сила, багатостороння дипломатія, унілатералізм, Сполучені Штати, Організація Об'єднаних Націй.

Аннотация. Многосторонняя дипломатия в современном мире является значительным фактором мягкой силы, так как демонстрирует приверженность глобальным целям и международному сотрудничеству, желание учитывать интересы не только союзников, но и недружесливо настроенных государств, а также наличие четкого видения мирового развития, что повышает привлекательность государства.

В статье было проанализировано подходы к многосторонней дипломатии администраций двух президентов Соединенных Штатов – Дж. Буша-младшего и Б. Обамы. В результате исследования было установлено, что Соединенные Штаты в основном пренебрегали потенциалом мягкой силы, которая могла бы быть получена в случае более активного использования многосторонних механизмов, предпочитая односторонние действия на международной арене при администрации Дж. Буша-младшего, и эта тенденция в большой степени продолжала сохраняться и при президенте Б. Обаме, несмотря на декларирование его приверженности международным обязательствам, хотя, в целом, ему удалось повысить значение многосторонней дипломатии для США и улучшить имидж этого государства на международной арене.

Ключевые слова: мягкая сила, многосторонняя дипломатия, унілатералізм, Соединенные Штаты, Организация Объединенных Наций.

The current problem. Multilateral diplomacy in all of its aspects and, in the first place, the participation in international organizations has not been directly considered as a source of soft power in the initial version of this concept, coined in 1990ies – early 2000s. However both of these subjects, namely the diplomacy and the concept of soft power, tend to develop and evolve, thus both of them are being actively referred to in the context of soft power. Soft power, among other things, is the ability to ensure the full functioning of various spheres of soft power,

including such as private businesses, civil society (citizens' diplomacy or popular diplomacy), cooperation and consultations at multilateral organizations. While the former two areas do not relate directly to diplomacy, as they are dependent on a government's actions only indirectly, and their activities in other countries can only be facilitated or hindered by their government, thus increasing or decreasing the soft power of the state, the field of multilateral diplomacy, in particular, the predominating form of action in this field – participation in international organizations is directly implemented by ministries of foreign affairs, and its efficiency largely depends on the effectiveness of soft power of a particular state. The U. S. multilateral diplomacy, in general, and, in particular, the participation in the United Nations from the perspective of soft power is underdeveloped.

The aim of the article is to establish the connection between soft power and the practice of multilateral diplomacy on the U. S. example. To this end, the research deals with approaches of G. W. Bush and B. Obama administrations to international organizations, compares them and analyzes whether such approaches contributed to the application of soft power.

Analysis of the latest publications. The idea that multilateral diplomacy can be used not in the framework of instrumentalist approach with aim of achieving specific agreements and protecting national interests, but rather to achieve legitimacy and attractiveness in the eyes of the world society, was mainly developed by the representatives of so called innovative school of diplomatic thought – B. Hocking, J. Melissen, K. Rana, J. Robertson, D. Spence and others.

In the context of the U.S., the importance of multilateral mechanisms for the soft power of the state was stated for the first time in the analytical report “Smarter, more secure America” in 2007 [Nye, Cohen, Armitage, 2007]. The report noted that the essence of soft power lies, amongst other things, in the ability to consider and coordinate the different national and multilateral interests of the United States in terms of international cooperation. In the opinion of the report's authors, as regards the economic viewpoint the financing of various international organizations and institutions may be more efficient than to take military actions in remote countries, especially if such actions are taken unilaterally (hinting on G. W. Bush wars in Iraq and Afghanistan). Investments in multilateral cooperation, as indicated in the report, allow attracting a number of other countries to global projects, thus allowing the balanced redistribution of resources to solve global problems. At the same time, such steps could allow the U. S. to position themselves in the international arena as a political actor, possessing numerous promising and optimistic projects and ideas for implementation.

J. S. Nye claimed that, in the modern world, only the multilateral diplomacy can be effective, the approach that implies the coordination of interests of different parties and the cooperation with all participants of the international relations. According to the above-mentioned researcher, the logic of soft power requires the combination of the declared priorities with fundamental features of their implementation in real life. It may happen that the political and ideological allies of the U. S. would doubt their allies' official aims and ideals, or would consider them unacceptable. Thus, if the United States seeks to use soft power, they have to take into account the positions of other states, namely of those that are considered as the U. S. strategic allies – South Korea, Japan, countries of Europe and of the others [Nye, 2011: 231–234].

S. Walt noted that the UN and other international organizations helped the U. S. to project its power in a way that was less dangerous and therefore more acceptable to other states. Thus, the greater potential the U. S. had in different aspects – the more power it could project. The mentioned idea implied the projection of hard and structural power, although the suggested recipe for the application of power can also be regarded from the perspective of soft power and is close to its perception [Walt, 2002: 143].

The important research results. Generally, the American political scholarly researches on a state's participation in international organizations are still being dominated by traditional approaches – the realism (the neorealism) paradigm and the institutional and constructivist approaches, which are respectively represented by the concept of: “balance of power”; “state's reputation in the international organization” and “bargaining power”; and legitimization through international organizations, primarily the UN, accordingly. The leadership of the diplomatic apparatus of the United States shares this view, thus it tends to consider international organizations as platforms for interaction with other state actors, but not as institutions that have an independent legal capacity. Therefore, in many cases, international organizations act as intermediaries between their members.

Apart from that, the diplomatic theory and practice in the U. S. recognize two types of action on the international stage – unilateral actions (unilateralism) and multilateral actions (multilateralism). The prevailing paradigm, from among the three mentioned ones, determines different prioritization of these types and a different set of principles and the general assessment of correctness or fallacy for each chosen foreign policy action. For example, the realistic paradigm in its assessment begins with the available resources of a state, primarily represented by hard power, and if a state has sufficient resources to a unilateral action, it is considered as having the right and opportunity to carry out such an action independently, while multilateral action with allies are carried out when a state's resources are insufficient. When this approach is used, international organizations are considered only as a secondary platform for the achievement of national interests through negotiations with other states within the organization, besides this approach allows a state to limit its obligations to multilateral institutions [Paul, 2004: 1–28].

The dominating in the United States neorealism paradigm, implying unilateral actions of a state, has caused a lot of criticism. The critics, also depending on their approach, site three main arguments: a part of neorealism supporters admit that unilateral actions of a state, given the balance of power, can cause the formation of hostile alliances and alliances aimed at counterbalancing a certain hegemony; adherents of the institutional approach pay attention to the fact that unilateral actions cause reputational losses and preclude the protection of national interests through institutional cooperation; as for the constructivism supporters, they claim that multilateral institutions serve the legitimization function, while unilateral actions are less legitimate and undermine the international order. From the last point of view, the harm from unilateral actions could be completely offset by compensatory mechanisms. The diplomatic process is an example of such a mechanism. A hegemon may attempt to convince other actors of the need for a unilateral action, or it can legitimize it through multilateral organizations [Payne, 2001: 37–61].

Immediately after G. W. Bush came to power, the U. S. administration demonstrated its disposition to unilateral actions. It is symbolic that in January 2000 J. Helms, the former head of the Congress Foreign Affairs Committee, said in an address to the Security Council that “no institution, even the Security Council does not possess sufficient competence to judge the foreign policy decisions and the national interests of the United States” [Johnstone, 2004: 818–838]. In December 2001, the United States sent the notice of withdrawal from the Anti-Ballistic Missile Treaty. This step allowed them to start a new program for the development of such systems, including their installation in the Central and Eastern Europe. This decision has become a landmark in the revival of the U. S. unilateralist approach [Malone, Yuen Foong Khong, 2006]. In general, the period of G. W. Bush presidency was characterized by a cautious attitude towards assuming new international obligations [Hussain, 2011].

According to many critics of G. W. Bush, his first administration was characterized by focusing only on the negative sides of international organizations, ignoring a variety of benefits.

The statement by J. Helms they put down to the fact that U. S. lawmakers tend to underestimate the value of the existing world order [Moens, 2004: 143]. F. Zakaria notes that in 2001–2002 the administration relied on the unilateral actions at the same time using the rhetoric “as if it was intended to insult the whole world” [Zakaria, 2003]. The attempts by G. W. Bush senior officials to hold consultations with key allies were unprecedentedly weak compared to the experience of the previous administrations [Kessler, 2004].

The United States had been trying to convince the international community that the invasion of Afghanistan and Iraq were public goods. But their other actions – the imposition of tariffs on steel imports in 2002, and the attempts to block the purchase by the developing countries of off-patent drugs against AIDS, malaria, and tuberculosis in early 2003, used to offset this message. The above proves that a significant loss of reputation by the United States was caused predominantly not by the unilateralism, but rather by the lack of compensatory mechanisms.

The return of the Democratic Party to power in 2008 through the election of Barack Obama as the President was perceived in the world as the return of the U. S. foreign policy to the different approach with active use of multilateral formats and the coordination of foreign policy actions, and more careful consideration of the interests and positions of other countries, especially of their European allies. It should be emphasized that the new President was almost forced to turn to constructive cooperation with the European partners, given the unfavorable international circumstances, particularly in the wake of the global financial crisis and due to the negative image of the United States at the international level in connection with its military operations in Iraq and Afghanistan. It is worth noting that B. Obama’s policy was featured by obvious pragmatism in its approaches to solving of numerous problems and by the absence of excessive ideological burden in views.

However, B. Obama’s favorable attitude to multilateral coordination of policies also had its limits. Despite B. Obama’s desire to promote more active international cooperation, he could not go beyond the accepted American foreign policy doctrine. This implies major external structural constraints, as the preservation of American leadership in the world was declared one of the never-changing principles. Thus, the President attempted to keep increasing the U. S. military budget in order to increase the armed forces, equip them with new modern weapons and keep a wide network of US military bases around the world notwithstanding the difficult financial situation. These measures were aimed at preserving the U. S. military superiority over any other country or group of countries. The concept of multilateral cooperation included the further extension of NATO in Europe, as well as the establishment of official relations between NATO and other allied countries, such as Australia and New Zealand. By the way, in these countries, there were some new U. S. military bases established [Lutsenko and Piskorska, 2011: 47].

These principles also ruled out the possibility of subordination of the U. S. foreign policy actions to the decisions of the multilateral organizations in case of their discrepancy with the American national interests. The American administration, despite the declared principles of international cooperation, followed the policy of protecting its national interests through the use of the full potential of soft and hard power. In this context, the striking example is the United States policy towards UNESCO. Although G. W. Bush managed to restore the full membership by the U. S. at this organization, the Obama’s administration failed to keep it. The U. S. stopped paying its dues to UNESCO in 2011 in protest against the admission of Palestine to membership. As the U. S. contribution to this organization accounted for 22% of the budget, the organization was on the verge of a crisis and was forced to take the decision to suspend certain programs. This decision was taken based laws taken by the Congress in 1994. They stipulate that the United States would cease to pay their dues at any UN special agency that admits Palestine as a full

member. After the accumulation of arrears in payments, in November 2013, the United States lost the voting rights at UNESCO.

The challenges that the U. S. national security is facing threaten the other members of the international community as well. These challenges are global by their nature and require an adequate joint response. The main role in responding to them belongs to the United Nation Organization [Wirth, 2011: 54–58]. Therefore, this universal organization holds the most important position in multilateral relations of the United States, as this country is one of the founders and permanent members of the Security Council. It can be assumed that the UN was created out of the belief that the cooperation of the great powers with smaller countries would create an international community of peace and prosperity. Thus, a key role in this design was given to the great powers taking into account the tradition of the U. S. state formation stemming from the establishment of relations between different American states and not envisaging submission of a stronger entity to the rules established by weak ones. This principle was enshrined in the ‘veto power’ of the permanent members of the Security Council. However, the UN organization per se has somewhat transformed during the Cold war, given the process of decolonization and the rapid increase in the number of the UN members, partly gaining the right to dictate the rules to the great powers, and thus the US role in the UN has also gained new features.

The history of the U. S. – UN relations during the first presidency of G. W. Bush was quite controversial. After the terrorist attacks of September 11, 2001, the Washington received unconditional support from the Security Council on combating international terrorism. On September 12, 2001, the Security Council adopted a resolution which affirmed ‘the inherent right of individual or collective self-defense’ of the UN Charter, authorizing the use of ‘all necessary means’ by the United States in response [14], and on September 23, 2001, it adopted another resolution requiring every member of the UN to fight the financing of terrorists, share intelligence, and coordinate their efforts in fighting terrorism. At this stage, the task for the American president was to convert the received level of support into real actions.

The most crucial issue was to establish the connection of Saddam Hussein’s regime with the terrorist attacks. The Administration of G. W. Bush was consistently trying to initiate an investigation into the presence of weapons of mass destruction in Iraq. In September 2002, G. W. Bush addressed the General Assembly and urged the UN to send inspectors to the rogue state. On November 7, 2002, the Baghdad received a request to resume the inspections. In February 2003, Colin Powell, the U. S. Secretary of State, dissatisfied with the pace of the investigation mission, stated at Security Council that Iraq was concealing the weapons of mass destruction [15].

The U. S. representative initiated the drafting of a resolution allowing for a military invasion of Iraq. The initiative had a mixed perception, and France even warned that it might impose a veto on the resolution. The impossibility of finding consensus in the organization on the authorization of a broad military action against Iraq ended up in led in the unilateral invasion of Iraq by the United States. Commenting on the decision, G. W. Bush noted that the delay in resolving such key issues would bring about the risk that the UN repeated the fate of the League of Nations [16].

The subsequent exposure of the fraudulent use of documents to prosecute Saddam Hussein turned into a severe reputational blow for the U. S. When in September 2002 the British government accused Iraq of trying to purchase nuclear materials from the Republic of Niger providing some documental proof of this, the U. S. administration used this information as a pretext to pass the Senate resolution that gave the President the right to start a war in Iraq [17]. In fact, the documents proved to be forged, and this was revealed by the IAEA Director General M. El-Baradei on March 7, 2003.

The unilateral U. S. decision to launch a war against Iraq led to the international isolation of the country in 2013, including at the UN General Assembly and the Security Council. The G. W. Bush Administration was trying hard to achieve at least any support for its actions from the Security Council. The only considerable result was the adoption of Resolution 1483, where the Security Council supported the Iraqi interim government formed by the U. S., and subsequently, the official UN representatives arrived in Iraq to observe the elections and to support the drafting of the country's new Constitution [18].

Although the core of the U. S. policy in the UN in the second presidency of G. W. Bush was also the legitimization of the military operation in Iraq, considerable attention was paid to other aspects of security. With a military coup in Haiti in February 2004, the transitional government requested the assistance from the UN to restore order. The first soldiers to land on the island under the auspices of the organization were the American marines. Condoleezza Rice, the Secretary of State, personally thanked Kofi Annan for his active support of the American military.

In 2005 a new aggravation of situation occurred in Lebanon. The Washington managed to push through the Security Council a resolution that required an immediate withdrawal of Syrian troops from the occupied part of Lebanon. It also provided for the establishment of a special commission to investigate the assassination of Rafik Hariri, the former Prime Minister of Lebanon. After the withdrawal of Syrian troops in August 2006 the conflict between Israel and Hezbollah broke out in Lebanon. With the support of the U. S., a peacekeeping mission was formed to settle the situation in South Lebanon.

In summer 2006, North Korea held a successful test of a ballistic long-range missile and a nuclear test. After finding a compromise decision with the other permanent members of the Security Council, in October 2006, the latter unanimously voted for the introduction of the sanctions regime on North Korea.

The situation in Iran also claimed the attention of the United States. While the U. S. kept on receiving reports and data that Iran was breaching the Treaty on the Nonproliferation of Nuclear Weapons and developing its nuclear program, the U. S. chose the UN as the best stage for countering such program. The Security Council imposed the first package of sanctions against Iran in December 2006, the second – in March 2007, and the third – in March 2008.

The mentioned directions and the corresponding initiatives proposed by the American side during this period are not exhaustive and are presented to highlight the priority areas for the U. S. policy in the UN. During the presidency of G. W. Bush, the Security Council became an important center of decision-making for the implementation of the Washington's foreign policy goals. The United States remained the key participant of discussions on peacekeeping operations in Sierra Leone, Congo and Darfur. The successes of the American diplomacy at this point also include the UN resolution on the fight of AIDS, the effects of global warming and the creation of a number of anti-terrorist institutions.

The Washington's policy at a number of UN specialized agencies in this period cannot be called constructive as well. The United States quitted the Human Rights Council, arguing that this step was caused by the presence of authoritarian regimes chairing the Commission. Later they discontinued the funding for programs of family planning at the UN Population Fund since the administration of G. W. Bush had a principled position against abortion. However, there was a number of examples of successful cooperation of the U. S. with the specialized agencies, including the WHO, FAO, UNICEF on relief of the consequences of the tsunami in Asia in December 2004.

The Administration of B. Obama inherited from the previous President the task of reforming the U. S. policy at the UN. After a period of neglect and criticism of the organization in

public and scientific discourses on the eve of the 2008 presidential election, the attitude towards organization began changing. Experts regarded the new administration as possessing an opportunity to restore the American leadership in the world, and to strengthen the UN's role in this process.

The effective and reformed United Nations Organization focused on solving the world's problems, is one of the priority national interests of the United States. Under B. Obama's presidency, this statement was doctrinally enshrined in the National Security Strategy of 2010 [19]. The document noted that international cooperation based on the rule of law and human rights, when countries fulfilled their commitments, led to the prosperity of each country and of the world at large. The document indicated that the United States recognized the fact that no country alone could solve the global problems and in the First Quadrennial Diplomacy and Development Review of 2010 defined the UN as a unique multilateral organization with regard to its legitimacy and influence on a wide range of problems [20]. Based on the above doctrinal beliefs, the Obama's administration stressed the critical importance of the existing architecture of multilateral cooperation, which is based on the UN system.

The administration of B. Obama also inherited the crucial agenda in respect of climate change. Key negotiations in Copenhagen in 2009 in fact failed. On this occasion, the U. S. President noted that differences between countries in respect of their obligations under the draft document were too substantial to be accepted.

One of the key differences of Obama's administration policy was the revision of the approach to a number of UN initiatives that had been previously ignored by the United States. While the previous administration believed that the membership of the United States at the UN body was impossible due to the presence of undemocratic countries there, and the former U. S. Ambassador to the UN R. Holbrooke called the Human Rights Council corrupt and ineffective [Bolton and Holbrooke, 2008: 15], President B. Obama in 2009 began the preparatory work towards obtaining membership at the UN Human Rights Council [Lynch, 2009].

The entry to the Council was a timely decision since it substantially improved the perception of the United States in the world, in the wake of the 2011 revision of the country's contribution as a member of the organization. Thus, the Washington managed to reserve a place at Council together with Belgium and Norway. This step mostly received positive feedback from the major human rights organizations [Lynch, 2009].

In the course of the two presidential terms, B. Obama has made a significant effort to regain the U. S. leadership at the UN, trying to compensate for the negative effects of the previous unilateral actions. However, his administration has not managed to overcome completely the inherent internal skepticism of the American political elite concerning the organization and multilateralism in general, thus the ambitious agenda of reform to improve the efficiency of the organization actually failed.

As regards the controversy unilateralism-multilateralism as a mechanism for achieving the national interests of the United States during the presidency of Barack Obama it is impossible to determine the dominant element. However, it should be noted that the commitment to multilateral instruments in the mentioned period was much stronger. Despite a serious revision of the policy towards the UN under B. Obama's administration, the U. S. reserved the right to take unilateral action in the case, where the position of the organization contradicts the U. S. national interests [Bolton and Holbrooke, 2008: 17]. By actualizing the basic democratic rights that underpin the American nation, and building up their policy over the ability to act in circumvention of the UN, the United States actually demonstrated the priority of their national interests to the world [Schlesinger, 2008: 114].

Summing up, it should be noted that the administration of B. Obama identified as its priority the convergence with the UN and ensuring that the organization had a greater role in the international affairs. This position was stated as a doctrinal principle in official speeches and statements of authorized representatives and partly implemented in the practical actions of the United States in the organization. The Washington during this period had a complex approach to the issue of the UN reform, and the proposals covered a wide range of fields. The major areas of the suggested reform encompassed the administrative reform, the reform of the financing system, and the changes in the Human Rights Council with the U. S. return to the body.

Paradoxically, the United States has put significant efforts to create the UN system, but at all times of its existence, they proved unable to adapt to the restrictions and obligations imposed on the country due to the membership at the organization. The commitment to fulfill its obligations for this country usually has to coincide with the national interests. As the aforementioned proves, the active participation of the U. S. in the United Nation that involves taking on additional commitments is regarded in this country as a threat to state sovereignty.

Conclusions. Taking into account the general approach of the U. S. to multilateral diplomacy, which is most overtly demonstrated by the practical actions at the United Nations (unsuccessful attempts to adopt resolutions that would allow to take military action in Iraq in 2003, the controversial issue of financing the United Nations, the history of the U. S. membership at UNESCO and other cases mentioned in this context), it becomes obvious that the United States has mostly ignored the potential of soft power, which could have been obtained in the case of more active use of multilateral mechanisms. This ambiguous attitude to the UN on the part of the United States reflects the unstable nature of the institutional interaction, however, such relations are in fact stronger than they appear. Ultimately, the UN is the model of the aims and principles envisioned by the Washington for the whole world. The organization remains the platform where the U. S. accumulate and actualize their soft power.

At the times of G. W. Bush's administration, the preference was rendered to the unilateral actions on the international arena. Under the presidency of B. Obama, the United States declared, in particular in the National Security Strategy, a more preferable disposition to the use of multilateral diplomacy. Additionally, during the second mentioned period, the United States refrained from unilateral actions, for instance in Libya and Syria, although the general perception of the United States as an actor, prone to unilateralism, did not allow the U. S. to exercise soft power efficiently by the means of the UN and other international organizations.

References

1. *Nye J. S., Cohen C., Armitage R.* (2007) 'A smarter, more secure America'. Report of the CSIS Commission on Smart Power. Accessible at: <http://csis.org/publication/smarter-more-secure-america>.
2. *Nye J. S.* (2011) 'The Future of Power', Public Affairs: 320 p.
3. *Walt S.* (2002) 'America Unrivaled: The Future of the Balance of Power', New York: Cornell University Press, 336 p.
4. *Paul T.* (2004) 'The Enduring Axioms of Balance of Power Theory. Balance of Power Theory and Practice in the Twenty-first Century', Stanford: Stanford University Press, P. 1–28.
5. *Payne R.* (2001) 'Persuasion, Frames and Norm Construction', *European Journal of International Relations*, № 7, P. 37–61.
6. *Johnstone I.* (2004) 'US–UN Relations after Iraq: The End of World (Order) As We Know It?', *EJIL*, Vol. 15.4, P. 818–838.
7. *Malone D., Yuen Foong Khong* (2006) 'Unilateralism and U.S. Foreign Policy: International Perspective'. Accessible at: <https://www.riennner.com/uploads/47d832b1257af.pdf>.

8. *Hussain Z.* (2011) 'The Reality of US-UN Relations. E-International Relations Students'. Accessible at: <http://www.e-ir.info/2011/03/19/the-reality-of-us-un-relations>.
9. *Moens A.* (2004) 'The Foreign Policy of George W. Bush: Values, Strategy, and Loyalty', Aldershot: Ashgate, 236 p.
10. *Zakaria F.* (2003) 'The Arrogant Empire'. Accessible at: <http://europe.newsweek.com/arrogant-empire-132751>.
11. *Kessler G.* (2004) 'Powell Flies in the Face of Tradition'. Accessible at: <http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/articles/A48010-2004Jul13.html>.
12. *Lutsenko A. V., Piskorska H. A.* (2011) 'Miaka syla' v suchasni heopolitytsi': Monohrafiia [Soft power in modern geopolitics: Monograph], Kyiv, 216 p.
13. *Wirth T.* (2011) 'The US-UN Partnership: Greater Engagement Will Bring a Greater Institution', *Harvard International Review*, № 33, P. 54–58.
14. UN Security Council Resolution 1373 (2001). Accessible at: <http://www.state.gov/p/wha/rls/71521.htm>.
15. U. S. Secretary Of State's Address to the United Nations Security Council (2003). Accessible at: <http://www.theguardian.com/world/2003/feb/05/iraq.usa>.
16. Bush's Speech at Whitehall Palace (2003). Accessible at: <http://www.foxnews.com/story/2003/11/19/raw-data-bush-speech-at-whitehall-palace.html>.
17. *Priest D., DeYoung K.* (2003) 'CIA Questioned Documents Linking Iraq, Uranium Ore'. Accessible at: <https://www.washingtonpost.com/archive/politics/2003/03/22/cia-questioned-documents-linking-iraq-uranium-ore/70fc89b9-5d16-4cc0-8b63-d2504009758d>.
18. UN Security Council Resolution 1483 (2003). Accessible at: http://www.unesco.org/culture/laws/pdf/resolution1483_iraq_en.pdf.
19. The National Security Strategy (2010), Washington D.C.: White House. Accessible at: http://www.whitehouse.gov/sites/default/files/rss_viewer/national_security_strategy.pdf.
20. Leading Through Civilian Power. The First Quadrennial Diplomacy and Development Review (2010). Accessible at: <https://www.state.gov/documents/organization/153108.pdf>.
21. *Bolton J., Holbrooke R.* (2008) 'Reforming the United Nations', *The Brown Journal of World Affairs*, № 14, P. 11–21.
22. *Lynch C.* (2009) 'U. S. to Join U.N. Human Rights Council, Reversing Bush Policy'. Accessible at: <http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2009/03/31/AR2009033102782.html>.
23. *Schlesinger S.* (2008) 'A New Administration and the UN', *World Policy Journal*, № 25, P. 109–114.

УДК: 327(510):[341.232:341.123]

ЕВОЛЮЦІЯ ПОЗИЦІЇ КНР ЩОДО МИРОТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ООН

THE EVOLUTION OF CHINA'S POSITION ON UN PEACEKEEPING

ЭВОЛЮЦИЯ ПОЗИЦИИ КНР В ОТНОШЕНИИ МИРОТВОРЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ООН

Скороход Ю. С.

Доктор політичних наук, професор кафедри міжнародних організацій і дипломатичної служби Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

E-mail: yuskor@gmail.com

Skorokhod Yu.

Doctor of Political Sciences, Professor of International Organizations and Diplomatic Service Chair of Institute of international relations Taras Shevchenko National University of Kyiv. E-mail: yuskor@gmail.com

Скороход Ю. С.

Доктор политических наук, профессор кафедры международных организаций и дипломатической службы Института международных отношений Киевского национального университета имени Тараса Шевченко.

E-mail: yuskor@gmail.com

Анотація. Після набуття КНР членства в ООН в 1971 р. її підхід щодо операцій ООН з підтримання миру (ОПМ ООН) суттєво був змінений, принаймні, тричі: з 1981 р.; з 1989/1990 рр. та з 2003 р.

В статті розглянуто особливості підходу Китаю щодо операцій з підтримання миру ООН в період 1971–1980 рр., як до інструменту втручання наддержав у внутрішні справи малих держав.

Проаналізовано характерні риси позиції Китаю в 1981–2003 рр. щодо розвитку теорії та практики миротворчості ООН. Наголошено, що на противагу попередньому періоду (1971–1980 рр.) китайська опозиція ОПМ ООН мала обмежений, а не всеохоплюючий характер, оскільки Китай керувався при визначенні своєї позиції не ідеологічними мотивами, а національними інтересами, насамперед необхідністю формування сприятливих зовнішніх умов для реалізації внутрішнього курсу реформ.

Значна увага в статті присвячена дослідженню змін китайської політики в сфері миротворчої діяльності, які розпочалися в 2003 р., і були позначені істотним зростанням масштабів участі Китаю в ОПМ ООН. Розглянуто переосмислення китайським керівництвом ролі ОПМ ООН в зовнішньополітичній стратегії Пекіну; визначено політичні та репутаційні вигоди Китаю від участі в миротворчих операціях ООН. Обґрунтовано висновки, що політику Китаю в ООН в цій сфері характеризує гнучкість та прагматизм.

Ключові слова: Китай, ООН, операції з підтримання миру, зовнішня політика.

Abstract. Since the accession of the People's Republic of China to the UN in 1971, its approach to UN peacekeeping operations underwent significant alterations at least three times: after 1981, 1989/1990 and after 2003. This article examines the peculiarities of China's approach to UN peacekeeping operations in 1971–1980 as to the tool of interference in the internal affairs of small states exercised by superpowers.

The article claims that although Beijing's approach to participation in UN peacekeeping efforts changed when in 1981 China began to vote on the UN Security Council for extending the mandates of UN current operations and began to pay contributions to the budget for peacekeeping, the evolution of China's stance towards UN peacekeeping activities in fact became apparent only following the end of the Cold War, when China was able to take part in launching and implementation of the new peacekeeping operations. Beijing's vision of the settlement of conflicts in the Persian Gulf (1990–1991) and Somalia, which had a significant impact on China's position on the new trends in the development of UN peacekeeping practices, was also explored in the article.

The author provides a thorough analysis of the main features of China's stance on the development of theory and practice of UN peacekeeping in 1981–2003 and points out that in contrast to the previous period of 1971–1980 the country's opposition to it was limited but not overwhelming, since China had elaborated its attitude towards peacekeeping in terms of its own national interests but not ideological reasons, in particular because of the need to create favorable external conditions for implementation of domestic reforms.

The article also pays much attention to the study of changes which China's peacekeeping policy has undergone since 2003 and which were marked by a significant increase in China's participation in UN peacekeeping. The author explains the reasons behind reconsideration by the Chinese leadership of the role which UN peacekeeping played in Beijing's strategy of foreign policy; the article also defined political and reputational benefits which China derived from participating in UN peacekeeping operations.

The conclusion is that Beijing's position on UN peacekeeping evolved from vivid obstructionism to active participation because of significant changes in China's foreign and security policy and the development of theory and practice of UN peacekeeping in the post-Cold War period. The article proves that the core traits of China's policy towards UN peacekeeping are flexibility and pragmatism.

Key words: *China, the United Nations, peacekeeping operations, foreign policy.*

Аннотация. *После вступления КНР в ООН в 1971 г. ее подход к операциям ООН по поддержанию мира (ОПМ ООН) был существенно изменен, по крайней мере, трижды: с 1981 г.; с 1989/1990 гг. и с 2003 г.*

В статье исследованы особенности подхода Китая ОПМ ООН в период 1971–1980 гг. как инструменту вмешательства сверхдержав во внутренние дела малых государств

Проанализировано характерные черты позиции Китая в 1981–2003 гг. относительно развития теории и практики миротворчества ООН. Акцентировано внимание на том, что в отличие от предыдущего периода (1971–1980 гг.) китайская оппозиция ОПМ ООН имела ограниченный, а не всеохватывающий характер, поскольку Китай руководствовался при определении своей позиции не идеологическими мотивами, а национальными интересами, прежде всего необходимостью формирования благоприятных внешних условий для реализации внутреннего курса реформ.

Значительное внимание в статье посвящено исследованию изменений китайской политики в сфере миротворческой деятельности, которые начались в 2003 г. и ознаменовались существенным увеличением масштабов участия Китая в ОПМ ООН. Рассмотрено переосмысление китайским руководством роли ОПМ ООН во внешнеполитической стратегии Пекина; определены политические и репутационные выгоды Китая от участия в миротворческих операциях ООН. Обосновано вывод о том, что политику Китая в ООН в этой сфере характеризует гибкость и прагматизм.

Ключевые слова: *Китай, ООН, операции поддержания мира, внешняя политика.*

Постановка проблеми. Організація Об'єднаних Націй (ООН) несе головну відповідальність за підтримання міжнародного миру та безпеки в світі. Ефективність її діяльності в цій сфері значною мірою залежить від продуктивної співпраці, насамперед, великих держав, які є постійними членами Ради Безпеки ООН. Посилення економічної могутності Китаю, що супроводжується зростанням його впливу на міжнародній арені, актуалізує питання щодо дослідження еволюції позиції офіційного Пекіну щодо миротворчої діяльності ООН з моменту набуття Китайською Народною Республікою (КНР) членства в ООН в 1971 р. і по теперішній час та визначення ймовірного впливу цих змін на розвиток теорії та практики ООН в сфері підтримання міжнародного миру та безпеки.

Мета статті – дослідження особливостей позиції Китаю щодо участі в миротворчій діяльності ООН на різних етапах еволюції китайської зовнішньої політики.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Докорінна трансформація підходів КНР до миротворчих операцій ООН (ОПМ ООН) від суто негативного ставлення до активної участі стала предметом досить широких дискусій в політичній науці; кількість присвячених цій тематиці публікацій неухильно зростає. На актуальність даної тематики вказує й той факт, що впливовий науковий журнал «Міжнародне підтримання миру» («International peacekeeping») присвятив в 2011 р. спеціальний номер дослідженню як концептуальних засад участі КНР в миротворчій діяльності ООН, так і окремих аспектів миротворчої практики КНР в ХХІ столітті.

Умовно можна виокремити, принаймні, дві групи наукових досліджень, які відрізняються підходами до визначення причин еволюції китайської політики щодо миротворчих операцій ООН. В дослідженнях представників першої групи (Р. Фут [6], М. Тейлор Фравель [7], Жень Цзянь [13]), які в принципі вписуються в рамки реалістичної парадигми, еволюція китайського підходу щодо ОПМ ООН обґрунтовується суттєвими змінами у внутрішній політиці Китаю та/чи в китайській міжнародній стратегії. Зокрема, Пан Чжун'їн, стверджує, що «китайська репутація як великої держави в ООН стала важливою національною метою» [12], що і зумовило необхідність взяття Пекіном на себе більшої відповідальності в сфері підтримання міжнародного миру і безпеки. Представники другої групи (зокрема, Цзін Чень) переконані, що зміни в китайських підходах щодо ОПМ ООН, зокрема нетрадиційних операцій з підтримання миру, є результатом поступової інтернаціоналізації змін в міжнародних нормах: від надання пріоритету державному суверенітету до надання пріоритету правам людини [9, 158].

Виклад основного матеріалу дослідження. Після набуття Китайською Народною Республікою членства в ООН в 1971 р. її підхід щодо операцій ООН з підтримання миру суттєво був змінений, принаймні, тричі з 1981 р.; з 1989/1990 рр. та з 2003 р.

В 1971 р. позиція КНР щодо оонівських операцій з підтримання миру характеризувалася, як зазначає китайський дослідник Жень Цзянь, «трьома ні»: НЕ надавати контингент до складу ОПМ ООН; НЕ брати на себе фінансових зобов'язань по ОПМ ООН; НЕ голосувати по резолюціям Ради Безпеки ООН, що стосуються ОПМ ООН [13, 33–34]. В своїх виступах в Раді Безпеки ООН китайські представники неодноразово наголошували на тому, що ОПМ є інструментом неоколоніалістичної політики наддержав, а, отже, позбавлені неупередженості та легітимності. Показовим в цьому плані є заява 25 жовтня 1973 р. в Раді Безпеки ООН китайського представника Хуан Хуана під час обговорення питання щодо формування Других Надзвичайних Сил ООН (UNEF-II) на Близькому Сході, в якій було наголошено: «Китай завжди виступав проти відправлення так званих «сил з підтримання миру». ... Така практика може лише відкрити шлях до подальшого міжнародного втручання і встановлення контролю наддержав, які б діяли за кулісами, як справжні господарі становища» [19].

Серед причин такої неконструктивної позиції КНР науковці виокремлюють наступні:

- наявність певних політичних упереджень, сформованих на основі оцінки негативного досвіду взаємодії Китаю із миротворчими силами ООН в 1950 рр. в ході Корейської війни 1950–1953 рр., коли, як зазначає російський дослідник І. А. Зародов, «з'єднання китайських добровольців (а, по суті, контингент Народно-визвольної армії Китаю – НВАК) виступили на боці північної коаліції проти сил «півдня», репрезентованих військами південної частини Корейського півострова, США, Великої Британії і низки інших країн, які діяли в складі миротворчих сил ООН» [2];
- домінування ідеологічних догм, якими, зокрема, обґрунтовувався антигегемоністичний курс Китаю на міжнародній арені, зумовило появу тлумачення феномену підтримання миру як інструменту «силової політики наддержав», як приводу для легітимізації втручання наддержав у внутрішні справи малих держав;
- прагматизм китайської політики. На думку М. Тейлора Фравеля, попри риторику політика неучасті в ОПМ ООН підтримувала внутрішню стабільність в період культурної революції та мінливості відносин в межах стратегічного трикутника з США та СРСР [7, 1104].

Другий етап в політиці Китаю щодо ОПМ ООН розпочався з 1981 р., коли китайський представник вперше взяв участь в голосуванні в Раді Безпеки ООН по резолюції, яка продовжувала мандат Сил ООН із підтримання миру на Кіпрі (UNFICYP). Наступного року офіційний Пекін взяв на себе зобов'язання щодо виплати внесків в бюджет ООН з миротворчих операцій, з 1988 р. Китай став брати участь в роботі Спеціального комітету ООН з миротворчих операцій.

Однак слід враховувати той факт, що до 1989 р. ООН не започаткувала жодної нової операції з підтримання миру, тому участь офіційного Пекіну в миротворчій практиці ООН полягала в підтримці вже функціонуючих операцій і, по суті, не була пов'язана із серйозними ризиками для Китаю. Це дає підстави стверджувати, що позиція КНР щодо розвитку миротворчої діяльності ООН остаточно була сформована в період після закінчення «холодної війни», коли Китай отримав можливість брати безпосередню участь в процесі започаткування нових операцій – визначенні мандату, завдань, складу місій тощо.

Період після закінчення «холодної війни» характеризувався започаткуванням нових тенденцій в системі міжнародних відносин. Серед них можна виокремити, принаймні, наступні:

- руйнування біполярної структури системи міжнародних відносин, що супроводжувалося загостренням соціально-економічних, національних, етноконфесійних та інших проблем, які в минулому знаходились у тіні глобального протистояння наддержав, обумовило появу суттєвих змін у структурі тогочасних конфліктів, започаткувавши тенденцію до незаперечної домінанти внутрішніх за своїм характером конфліктів. В 1992 р. фактично всі 30 великомасштабних конфліктів, що мали місце в світі, за винятком одного – індо-пакистанського – були внутрішніми за своїм характером. Перед ООН постало питання адекватного реагування на нові виклики і загрози й пошуку ефективних засобів локалізації нових загроз та викликів;
- домінування після закінчення «холодної війни» оптимістичних поглядів в політичних колах більшості держав світу щодо майбутньої ролі ООН в світі в цілому, та в процесі забезпечення підтримання міжнародного миру та безпеки, зокрема. Наслідком такого оптимізму стала конструктивна взаємодія в рамках Ради Безпеки ООН і, насамперед, серед її постійних членів. Показовим в цьому плані є той факт, що з червня 1990 р. по 11 травня 1993 р. в Раді Безпеки ООН жодного разу не застосовувалось право вето (11 травня

1993 р. Росія заблокувала резолюцію стосовно фінансування давно сформованих миротворчих сил на Кіпрі);

істотне збільшення кількості миротворчих операцій ООН та зростання чисельності миротворців ООН. Так, якщо з 1948 р. (започаткована перша операція з підтримання миру – «операція ООН по нагляду за перемир'ям», м. Єрусалим) до кінця 1987 р. було проведено 13 операцій з підтримання миру, то в період 1988–1993 рр. ООН було започатковано 20 нових миротворчих операцій. На початок 1994 р. загальна чисельність миротворців (військових, поліцейських, цивільного персоналу) ООН сягала 70 тисяч осіб [16]. При цьому зростання чисельності ОПМ ООН супроводжувалося суттєвим розширенням їх функцій (включаючи застосування сили), які виходили за межі традиційної моделі підтримання миру, сформованої в період «холодної війни».

Позиція Китаю щодо миротворчої діяльності ООН після закінчення «холодної війни» формувалася під впливом як внутрішніх чинників, так і власне осмислення нових тенденцій, започаткованих в системі міжнародних відносин в цілому, і в миротворчій практиці ООН, зокрема. Економічні реформи Ден Сяопіна вимагали зростання зовнішніх інвестицій, більш активної участі в міжнародній торгівлі, що, в свою чергу, передбачало необхідність переходу до більш конструктивної, відкритої та кооперативної зовнішньої політики. Іншими словами, ефективність зовнішнього забезпечення внутрішньополітичного курсу реформ вимагало поглиблення інтеграції КНР в міжнародні структури співробітництва, ключову роль в якому відігравала ООН. В цьому сенсі посилення ролі ООН в світі, перехід постійних членів Ради Безпеки ООН від конфронтаційного до кооперативного підходу в сфері підтримання міжнародного миру та безпеки повністю відповідали тогочасним інтересам КНР.

Певне уявлення про процес формування позиції офіційного Пекіну щодо нових тенденцій в розвитку миротворчої практики ООН дає, на наш погляд, бачення Китаєм шляхів врегулювання конфліктів в Перській затоці (1990–1991 рр.) та Сомалі.

Криза в Перській затоці 1990–1991 рр. та пошук шляхів її врегулювання мала значний вплив на формування позиції Китаю щодо миротворчої діяльності ООН. Китай підтримав запровадження Радою Безпеки ООН санкцій проти Іраку з метою змусити режим Саддама Хусейна вивести свої війська з території Кувейту. Однак вже 18 серпня 1990 р. в своєму виступі на засіданні Ради Безпеки ООН представник від Китаю Юй Менця заявив, що Китай занепокоєний розвитком певних тенденцій в процесі врегулювання кризи в Перській затоці, наголосивши на тому, що Китай вважає: «воєнна участь в цьому конфлікті великих держав не сприяє врегулюванню даного конфлікту» [21]. Під час обговорення проекту резолюції 678 (1990) Цянь Цічень заявив, що ООН не тільки забезпечує міжнародну безпеку, але й «несе відповідальність перед історією. Вона має діяти з великою обережністю і уникати нерозважливих рішень з таких серйозних питань, як наділення будь-якої із її держав-членів правом вживати воєнні акції проти іншої держави-члена» [22]. Китай утримався від голосування по даній резолюції, зміст якої, як наголошувалося, суперечив принциповій та послідовній позиції КНР щодо врегулювання конфліктів політичними засобами, оскільки в її тексті міститься положення щодо необхідності «використати всі необхідні засоби», що, на думку офіційного Пекіну, «по суті, означає дозвіл на здійснення воєнних дій» [22].

Китайська делегація також висловила застереження під час ухвалення Радою Безпеки ООН резолюції 688(1991), якою вимагалось, щоб Ірак негайно припинив репресії проти цивільного населення, зокрема курдів на півночі Іракського Курдистану, та гарантував доступ міжнародним гуманітарним організаціям до всіх, хто потребує допомоги. Китай, по-

діляючи занепокоєння світового співтовариства ситуацією в Іраку та зростанням масштабів потоків біженців, утримався від голосування по вищезгаданій резолюції, оскільки, як заявив китайський представник Лі Даоюй в своєму виступі 5 квітня 1991 р. в Раді Безпеки ООН, «...ця проблема є надзвичайно складною в силу того, що стоїть питання про внутрішні справи країни», наголосивши, що згідно пункту 7 статті 2 Статуту ООН Рада Безпеки не має розглядати чи здійснювати дії з питань, що відносяться до внутрішньої компетенції будь-якої держави [20].

В квітні 1992 р. Китай проголосував за започаткування Операції ООН в Сомалі (UNOSOM), яка мала на меті здійснення моніторингу за дотриманням угоди про припинення вогню між конфліктуючими сторонами [14], а також підтримав резолюцію 775 (1992) від 28 серпня 1992 р., яка дозволила збільшити чисельність персоналу UNOSOM [26]. Така позиція Китаю в принципі не суперечила його загальному підходу до миротворчих операцій ООН, оскільки Операція ООН в Сомалі на початковому етапі за своїми функціями в цілому вписувалася в рамки традиційної моделі підтримання миру. В умовах загострення безпекової ситуації в Сомалі, а також в зв'язку із систематичними нападами на контингенти ООН, на розгляд Ради Безпеки ООН 3 грудня 1992 р. було внесено проект резолюції 794 (1992), яка уповноважувала Генерального секретаря і держави-члени «вжити всі необхідні засоби» для забезпечення доставки гуманітарної допомоги в Сомалі [27]. Китайський представник в Раді Безпеки ООН Лі Даоюй заявив, що не дивлячись на те, що оптимальним шляхом вирішення сомалійської кризи є діалог та консультації, «з огляду на довгостроковий характер тієї ситуації хаосу, яка пояснюється відсутністю на даний момент уряду в Сомалі... ми підтримуємо пропозицію, щоб Організація Об'єднаних Націй як виняток вжила швидкі рішучі заходи для врегулювання сомалійської кризи» [24].

В подальших виступах китайські представники неодноразово обґрунтовували свою позицію на підтримку санкціонування Радою Безпеки застосування примусових заходів «врахуванням потреб унікальної ситуації в Сомалі», яка спричинена «відсутністю ефективного діючого уряду» [25].

Незмінною позиція Китаю залишилася і при розгляді питання 26 березня 1993 р. щодо здійснення Другої операції ООН в Сомалі (UNOSOM II), яка формувалася на основі розділу 7 Статуту ООН, і за своєю сутністю була ні чим іншим, як операцією примусу до миру. Китайський представник Чень Цзянь наголосив, що це є перша в своєму роді операція в історії ООН з підтримання миру, яка санкціонується на застосування примусових засобів у відповідності до розділу 7 Статуту ООН. При цьому було наголошено: «Як ми розуміємо, це санкціонування має базуватися на врахуванні потреб унікальної ситуації в Сомалі і не повинно стати прецедентом для операцій Організації Об'єднаних Націй з підтримання миру» [25].

Аналіз виступів китайських представників дає підстави зробити наступний висновок: Китай розглядав ескалацію кризи в Сомалі як процес поглиблення ерозії суверенітету в цій країні і розглядав дії світового співтовариства (принаймні, в концептуальному плані) як такі, які мають бути спрямовані на відновлення суверенітету в цій країні.

Таким чином, можна констатувати, що після розпаду біполярної системи міжнародних відносин Китай в цілому залишився прихильним традиційної моделі підтримання миру ООН, яка сформувалася в період «холодної війни» і ґрунтувалася на таких принципах, як невтручання у внутрішні справи держави, на території якої проводиться операція ООН; нейтральність та неупередженість; попередня згода конфліктуючих сторін на розміщення оонівського контингенту; незастосування сили (остання може застосовуватися лише з метою самооборони).

Ключовим в цій позиції Китаю, на думку Міва Хірово та Марка Лантеня, стало «нео-вестфальське розуміння концепції суверенітету», яке було сформовано після визначення п'яти принципів мирного співіснування («панча шила»), схвалених Бандунзькою конференцією країн Азії та Африки в 1955 р. [8, 248]. Деякі китайські дослідники переконані, що на формування позиції Китаю мав значний вплив чинник історичної пам'яті. «У новітній історії, – зазначає Сюй Їчжун, – особливо в 1920–30 рр., коли польові командири, за підтримки різних зарубіжних країн билися один з одним, Китай був об'єктом численних іноземних втручань, що виливалося у тривалі громадянські війни з великим числом жертв, стрімке зубожіння населення і відсутність центрального правління. Такі спогади є частиною колективної пам'яті Китаю. Це пояснює рішучість Китаю підтримувати невтручання у внутрішні справи інших держав як основоположного принципу ООН з підтримання миру» [29]. В той же час більшість політологів наголошують на тому, що прихильність Китаю нео-вестфальської концепції суверенітету має практичний вимір: поступове утвердження в миротворчій практиці ООН поствестфальської моделі підтримання миру з її акцентом на забезпеченні прав людини становить певні ризики для Пекіну. Зокрема, Китай, на думку Цзін Ченя, занепокоєний можливістю появи прецеденту, який стане обґрунтуванням для міжнародного втручання у тайванське питання чи ситуації, які мають місце на Тибеті та в Синьцзян-Уйгурському автономному окрузі [9, 158].

Характерними рисами китайської політики в ООН в сфері миротворчої діяльності після 1989 р. були, на нашу думку, наступні:

- на противагу 1970-х рр. Китай в 1980-х рр. регулярно сплачував внески до бюджету ООН з миротворчих операцій, брав участь у всіх голосуваннях в Раді Безпеки ООН з питань миротворчості;
- китайська опозиція операціям ООН з підтримання миру мала обмежений, а не всеохоплюючий характер (як це було в період 1971–1980 рр.). Китай зазвичай виступав не проти всіх миротворчих операцій, які проводилися під егідою ООН, а лише проти тих із них, функції яких виходили за рамки традиційної моделі підтримання миру і передбачали застосування сили на основі розділу 7 Статуту ООН. У виступах китайських представників в Раді Безпеки ООН неодноразово наголошувалось на тому, що традиційні принципи ОПМ є необхідною передумовою для започаткування миротворчої операції ООН;
- засади вищезгаданої опозиції ОПМ ООН змістилися від соціалістичної ідеології до національних інтересів, що було пов'язано, як зазначає М. Тейлор Фравел, із змінами «цілей китайської зовнішньої політики від революційних до більш реалістичних та прагматичних – таких, як захист внутрішніх зусиль модернізації» [7, 1109]. Зазначимо, що вперше термін «національні інтереси», який замінив термін «інтереси пролетаріату», було вжито в 1982 р. на 12 з'їзді КПК [1];
- Китай висловлював свою незгоду із запропонованими в Раді Безпеки рішеннями не шляхом відмови від участі в голосуванні, що було притаманно періоду 1971–1980 рр., а шляхом утримання від голосування. До певної міри це можна характеризувати як вияв домінування кооперативного підходу Пекіну в Раді Безпеки;
- Китай брав участь в ухваленні рішень щодо миротворчих операцій, але при цьому уникав брати на себе істотні зобов'язані в процесі функціонування миротворчих операцій. КНР надсилала невеликі контингенти персоналу до сил ООН, обмежуючись при цьому участю в місіях спостереження¹, а також направленням фахівців в галузі логістики, медицини та будівництва;

¹ У 1989 р. Китай направив 20 цивільних осіб до Групи ООН для надання допомоги в перехідний період (UNTAC) в Намібії, а в 1990 р. – 5 військових спостерігачів до Органу ООН для спостереження за виконанням умов перемир'я (UNTSO), який розміщений на Близькому Сході.

- Китай акцентував увагу на необхідності дотримання цілей і принципів Статуту ООН, наполягаючи на тому, що саме ООН – а не кілька країн – мають відігравати провідну роль в операціях з підтримання миру;
- Китай виступав за посилення взаємодії з регіональними організаціями в ОПМ ООН за умови гарантування провідної ролі ООН та за протидію будь-яким спробам здійснення воєнних операцій регіональними організаціями без попередньої згоди Ради Безпеки ООН. Прикладом стала позиція КНР щодо воєнного втручання НАТО в 1999 р. в косовський конфлікт, що було, на думку офіційного Пекіну, проявом негативної та неприйнятної з точки зору Китаю тенденції до ігнорування ООН або ж цілеспрямованого ослаблення її позицій в сфері підтримання міжнародного миру та безпеки;
- Китай чинив опір підтримці ОПМ ООН в державах, які не визнали КНР і, відповідно, підтримують дипломатичні відносини із Тайванем. Найпоказовішою в цьому плані є позиція Китаю щодо започаткування ОПМ ООН в Гватемалі (передбачалося направити 155 військових спостерігачів з метою перевірки угоди про остаточне припинення вогню, підписаної 4 грудня 1996 р. в м. Осло між урядом Гватемали та блоком Національна революційна єдність Гватемали) [18]. Китайський представник в ООН Цінь Хуасунь обґрунтовував застосування права вето тим, що уряд Гватемали, запросивши представників Тайваню на церемонію підписання гватемальської Мирної угоди, втрутився у внутрішні справи Китаю та поставив під загрозу його суверенітет і територіальну цілісність, оскільки, як було наголошено, «в світі існує лише один Китай і уряд Китайської Народної Республіки є єдиним законним урядом, що представляє весь китайський народ», а тайванське питання «цілком і повністю відноситься до внутрішніх справ Китаю» і виключає будь-яке втручання ззовні [23].

З 2003 р. розпочинається новий – третій – етап еволюції китайської політики в сфері миротворчої діяльності, який був позначений істотним зростанням масштабів участі Китаю в миротворчій діяльності ООН, що знайшло свій вияв, насамперед, у суттєвому збільшенні чисельності китайських миротворців в ОПМ ООН та змінах в їх структурі.

Так, якщо на грудень 2002 р. кількість китайських миротворців нараховувала 123 особи, з яких 52 спостерігача, 69 поліцейських та лише 2 військовослужбовця, то вже на грудень 2003 р. їх чисельність зростає майже втричі і становила 358 осіб, із яких 289 були військовими (або майже 82,73%) [11]. В наступні роки простежувалося неухильне зростання кількості китайських миротворців (на 31 серпня 2017 р. ця цифра складала 2654 осіб); простежувалася також тенденція до зростання серед них питомої ваги військових (на 31 серпня 2017 р. – 2417 осіб, що складає 91,07% від загальної чисельності китайських миротворців) [5]. Нині Китай направляє до місій ООН більше миротворців, аніж будь-яка інша держава-постійний член Ради Безпеки ООН або ж держава-член НАТО. При цьому Пекін активно лобіює призначення своїх громадян на посади в Секретаріаті ООН та на командні посади в місіях на місцях. У вересні 2007 р. генерал-майор НВАК Чжао Цзінмін став першим китайським офіцером, який був призначений на посаду командуючого миротворчої операції ООН – Місія ООН з проведення референдуму в Західній Сахарі (MINURSO). В січні 2011 р. генерал-майор НВАК Чао Лю обійняв посаду командувача Сил ООН для підтримання миру на Кіпрі (UNFICYP). В КНР створено три центри для підготовки миротворців, які здійснюють підготовку як китайського, так і іноземного персоналу [15]. Окрім того, в 2017 р. Китай (10,25%) займав друге місце після США (28,47%) серед держав-членів ООН по рівню внесків на фінансування миротворчих операцій [4]. Більш того, у своєму виступі на 70-й сесії Генеральної Асамблеї ООН 28 вересня 2015 р. Сі Цзінпін оголосив про намір своєї країни створити спільний фонд миру і розвитку Китаю та ООН з капіталом 1 млрд. дол. терміном на 10 років. Завданням

такого фонду має бути сприяння ООН в її роботі, допомога багатосторонньому співробітництву, підтримці міжнародному миру та безпеки, а також внесок в нову систему бойової підготовки миротворчого потенціалу ООН. Для досягнення останньої мети передбачалося чільна роль КНР в зусиллях по створенню постійного контингенту поліцейських миротворчих сил, зокрема надання до їх складу резерву чисельністю в 8000 осіб [28].

Така досить істотна трансформація еволюція політики КНР в сфері миротворчості ООН була спричинена змінами в її зовнішньополітичній стратегії. Ху Цзіньтао, який в березні 2003 р. обійняв посаду Голови КНР, взяв курс на підвищення міжнародного статусу Китаю, утвердження його іміджу «великої відповідальної держави», що вимагало взяття на себе більшої відповідальності в сфері підтримання міжнародного миру та безпеки.

Докорінна зміна підходів Китаю до участі в ОПМ ООН викликає низку закономірних питань, а саме: яка роль відводиться миротворчим операціям ООН в зовнішньополітичній стратегії Китаю? Які чинники зумовили еволюцію позиції Пекіну?

Можна констатувати, що активне залучення Пекіну після 2003 р. до миротворчої діяльності ООН свідчить про зростання цього напрямку в зовнішньополітичній стратегії Китаю. Участь в ОПМ ООН, як зазначає Тьєррі Гарді, окрім ідеалістичних і суто матеріалістичних мотивів, «значною мірою означає демонстрацію сили – жорсткої і м'якої. Через підтримку і зміцнення миру держави можуть за відносно невелику ціну просувати свої специфічні інтереси та офіційні наміри» [3, 94]. У випадку Китаю репутаційні та політичні вигоди від участі в миротворчих операціях ООН, на нашу думку, полягають в наступному. Участь Китаю в миротворчих операціях ООН:

- є одним із важливих шляхів реалізації такої пріоритетної зовнішньополітичної мети, як утвердження на світовій арені іміджу Китаю в якості великої глобальної держави, яка готова та здатна взяти на себе відповідальність за підтримання міжнародного миру та безпеки. Як зазначив начальник генерального Штабу НВАК Чень Бінде (2007–2012 рр.), «Китай вважає участь в міжнародних місіях з підтримання миру важливим шляхом до виконання свого обов'язку як відповідальної держави та забезпечення миру у світі» [цит. за: 10];

- засвідчує, що модернізація збройних сил КНР за своєю сутністю має оборонний характер, і є вагомим аргументом на користь концепції «мирного зростання», що пропагувалася китайським керівництвом;

- дає Пекіну змогу продемонструвати солідарність з країнами, що розвиваються, які є основними контрибу'ютерами миротворчих операцій ООН, та репрезентувати розширення своєї участі в миротворчості ООН як розвиток відносин по осі Південь–Південь. Зокрема, Китай взяв участь в ОПМ ООН в таких африканських країнах, як Ліберія, Демократична Республіка Конго, Судан, а також в Західній Сахарі, що об'єктивно створює підґрунтя для розширення китайського впливу в Африці;

- досвід участі в ОПМ ООН контингентів китайських збройних сил, на думку деяких авторів, створює умови не тільки для налагодження взаємодії із військовими інших країн, але й для розвитку спроможності ефективно реагувати на ймовірні потенційні внутрішні кризи [6];

- дає Пекіну змогу формувати передумови для просування економічних інтересів Китаю в окремих країнах чи й певних регіонах світу, які займають важливе місце на шкалі економічних та зовнішньополітичних інтересів КНР. Насамперед, це стосується Африканського континенту, на території країн якого проводиться більшість ОПМ ООН. Стабільність в таких африканських країнах-партнерах, як Конго та Судан має критично важливе значення з огляду на китайські інтереси в Африці. Маючи широке коло інтересів в

африканських країнах, Китай об'єктивно зацікавлений в їх політичній стабільності. Китай переконаний, що наголос в ОПМ ООН на Африканському континенті має бути зроблена на допомозі розвитку як головному довгостроковому завданню зміцнення миру. В контексті такого бачення КНР відправляє найбільшу кількість контингентів для забезпечення будівельно-інженерних, транспортних та медичних потреб серед усіх держав-контриб'юторів ОПМ ООН. За останні 25 років китайські миротворці побудували і відремонтували більше 10000 кілометрів шляхів і 284 мости, знешкодили більше 9000 мін і різних видів боєприпасів (УХО), переправили більше одного мільйона тонн вантажів на відстані загальною протяжністю 11000000 кілометрів і вилікували 120000 пацієнтів [13, 37].

Ще одне закономірне питання, яке постало в зв'язку із курсом офіційного Пекіну на інтеграцію до існуючих міжнародних інститутів, полягає в наступному: чи діяльність Пекіну в сфері підтримання міжнародного миру та безпеки буде спрямована на зміцнення усталених норм та практики миротворчої діяльності ООН чи, навпаки, буде зорієнтована на їх трансформацію у напрямку більшої адекватності китайському баченню світового устрою? Іншими словами, суть проблеми, на думку Міва Хірово та Марка Лантеня, полягає в тому чи залишиться Китай державою, яка буде і надалі лише користуватися вже існуючими нормами, які сформувалися в миротворчій практиці ООН (*norm-taker*), що при-таманно «середній державі», чи візьме курс на формування нових норм, які будуть більш адекватними китайському баченню світоустрою та більш зручними для зовнішньополітичного курсу КНР (*norm-maker*), що є характерним для «великої держави» [8, 244]. На думку деяких політологів, зокрема, Чжао Лей, вже нині простежується тенденція до суттєвих змін в китайській стратегічній культурі – «від пасивного дотримання міжнародних норм до активного їх формування», що знаходить, відповідно, свій вияв в сфері підтримання миру, насамперед в тому, що Китай відкидає ліберальну модель миру [цит. за: 3, с.102].

Таку точку зору до певної міри поділяють Міва Хірово та Марк Лантень, які вважають, що позицію Китаю щодо надання пріоритету розвитку над поширенням демократії під час проведення миротворчих операцій можна тлумачити в тому сенсі, що «Китай став творцем норм» [8, 248]. На думку інших дослідників, характерною рисою миротворчої практики Китаю в ООН є гнучкий підхід до проблеми державного суверенітету та до ОПМ ООН, які започатковуються на основі нетрадиційної моделі підтримання миру. Пан Чжун'їн переконаний, що китайське розуміння принципів «невтручання» та «незастосування сили» «зазнає глибоких змін» і «рухається у напрямку до «нової парадигми», яка передбачає схвалення міжнародного втручання у внутрішні справи держав у відповідь на гуманітарні кризи [30]. В якості аргументу на користь цієї точки зору наводяться наступні факти: Рада Безпеки за останнє десятиліття започаткувала більше десяти місій, в мандаті яких було прописана необхідність вжити всі необхідні заходи, включаючи застосування сили з метою захисту населення, яке перебуває під загрозою фізичного насильства, і майже у всіх випадках Китай голосував позитивно.

Існує і інша точка зору на цю проблему: Китай залишається і надалі буде залишатися послідовним прихильником традиційної вестфальської моделі підтримання миру. Так, попри всю гнучкість позиції, Китай своєю поведінкою під час голосування в Раді Безпеки, на думку Стефана Штоле, демонстрував, що є певна червона лінія, яку Пекін не має наміру переступати, а саме – згода цільової держави на розміщення миротворчих сил ООН [17]. Показовим в цьому плані є позиція Китаю щодо врегулювання дарфурської кризи в 2008 р., під час якої Пекін наполягав на отриманні попередньої згоди від Судану на розміщення миротворчих сил ООН в Дарфурі. Не зважаючи на опозицію з боку деяких дер-

жав постійних членів Ради Безпеки ООН, які прихильниками застосування більш рішучих заходів, Пекін направив спеціального представника до президента Омара аль-Башіра з метою переконати його надати таку згоду.

Висновки. Позиція КНР щодо миротворчої діяльності ООН еволюціонувала від суто негативної в період 1971–1980 рр.; до обмеженої участі в період 1981–2003 рр. та до активного залучення до миротворчої практики ООН в XXI столітті. Даний феномен був спричинений як суттєвими змінами в китайській зовнішній та безпековій політиці, так і власне розвитком теорії та практики миротворчості ООН в постбіполярний період. Політику Китаю в ООН в цій сфері характеризує гнучкість та прагматизм; процес її формування в цілому і вироблення китайської позиції щодо тієї чи іншої місії ООН, зокрема, визначає дія цілого комплексу чинників, серед яких, принаймні, можна виокремити наступні: ідея багатопольярного світу; бачення сильної ООН як головного інструменту підтримання міжнародного миру та безпеки; китайське бажання репрезентувати себе в якості відповідальної глобальної держави, «мирне зростання» якої не становить загрозу для світового порядку; усвідомлення репутаційних та політичних вигод від участі в ОПМ ООН; захист китайських інтересів за кордоном; політика єдиного Китаю; місце тієї чи іншої країни на шкалі зовнішньополітичних пріоритетів КНР; врахування досвіду миротворчої практики ООН, зокрема, усвідомлення необхідності та доцільності за певних обставин застосування інструментів примусу до миру під час здійснення ОПМ ООН тощо.

Список використаних джерел

1. Грачиков Е. Н. Внешняя политика Китая: стратегии в контексте идентичности и глобальной перспективы / Е. Н. Грачиков // *Международные отношения*. – 2015. – № 3. – С. 295.
2. Зародов И. А. Трансформация подхода Китая к участию в миротворческих операциях ООН (1981–2012 гг.) / И. А. Зародов // *Сравнительная политика*. – 2013. – № 1 (11). – С. 98–99.
3. Тьерри Тарді. Миротворчі операції: хиткий консенсус / Тьерри Тарді // *СІПРІ 2011: Щорічник: озброєння, роззброєння та міжнародна безпека: Пер. з англ. / Стокгольм. міжнар. ін-т дослідження миру; Укр. центр екон. і політ. досліджень ім. О. Разумкова; Редкол. укр. вид.: Л. Шангіна (головний редактор) та ін.* – К.: Заповіт, 2012. – С. 85–104.
4. Финансирование ОПМ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.un.org/en/peacekeeping/operations/financing.shtml>.
5. Monthly summary of contributions of military and police personnel [Electronic Resource] – Mode of Access: <http://www.un.org/en/peacekeeping/contributors>.
6. Contribution to UN Peacekeeping Operations by Country and Post. Police, UN Military Experts on Mission, Staff Officers and Troops 31/08/2017. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.un.org/en/peacekeeping/contributors/2017/aug17_1.pdf.
7. Foot R. “Doing some things” in the Xi Jinping era: the United Nations as China’s venue of choice / Rosemary Foot // *International Affairs*. – 2014. – № 5. – Vol. 90. – P. 1093–1094.
8. Fravel Taylor M. China’s Attitude Toward U. N. Peacekeeping Operations Since 1989 / M. Taylor Fravel // *Asian Survey*. – November 1996. – Vol. XXXVI. – P. 1102–1121.
9. Hirowo M., Lanteigne M. Introduction: China and UN Peacekeeping / Miwa Hirowo, Marc Lanteigne // *International Peacekeeping*. – June 2011. – Vol. 18. – № 3. – P. 243–256.
10. Jing Chen. Explaining the Change in China’s Attitude toward UN Peacekeeping: a norm change perspective // *Journal of Contemporary China*. – January 2009. – № 18 (58). – P. 157–173.

11. Mohan G., Gippner O. Chinese and Indian Approaches to United Nations Peacekeeping: A Theoretical Appraisal of Contribution Patterns and Decision-Making Structures / Garima Mohan, Olivia Gippner // *Contemporary Reading in Law and Social Justice*. – 2015. – № 7 (1). – P. 58.
12. Monthly summary of contributions of military and police personnel. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.un.org/en/peacekeeping/contributors>.
13. Pang Zhongying. China's changing attitude to UN peacekeeping / Pang Zhongying // *International Peacekeeping*. – Spring 2005 – № 1. – Vol. 12. – P. 87–104.
14. Ren Jian. China's Contribution to UN Peacekeeping Operations (UNPKO): A Historical Overview / Ren Jian // *UN Peacekeeping: The Role of China and Denmark* / Liselotte Odgaard (ed.). – Copenhagen: Royal Danish Defense College, 2015. – P. 31–39.
15. Resolution United Nations Security Council 751 (1992) of 24 April 1992 – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/751%20%281992%29&Area=RESOLUTION.
16. Richardson C. J. A Responsible Power? China and the UN Peacekeeping Regime / Courtney J. Richardson // *International Peacekeeping*. – June 2011. – Vol. 18. – № 3. – P. 290.
17. Roberts A. The Crisis in UN Peacekeeping / A. Roberts // *Survival*. – Autumn 1994. – Vol. 36. – № 3. – P. 96.
18. Stähle S. China's Shifting Attitude toward United Nations Peacekeeping Operations / Stefan Stähle // *The China Quarterly*. – September 2008. – P. 655.
19. UN document S/1997/18 9 January 1997.
20. UN document S/PV. 1750 (1973) 25 October 1973. – C. 2.
21. UN document S/PV. 2982 5 April 1991. – C. 54–56.
22. UN document S/PV.2934 19 August 1990. – C. 14–15.
23. UN document S/PV.2963 29 November 1990. – C. 62.
24. UN document S/PV.3730 10 January 1997. – C. 24.
25. UN document S/PV.3145 3 December 1992. – C. 16.
26. UN document S/PV.3188 26 March 1993 – C. 21.
27. UN document S/RES/775 (1992) of 28 August 1992 – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://unscr.com/en/resolutions/doc/775>.
28. UN document S/RES/794 (1992) 3 December 1992.
29. Working Together to Forge a New Partnership of Win-win Cooperation and Create a Community of Shared Future for Mankind. Statement by H. E. Xi Jinping President of the People's Republic of China At the General Debate of the 70th Session of the UN General Assembly New York, 28 September 2015. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://m.lt.chinadaily.com.cn/2015-09/30/content_22023360.htm.
30. Xu Yizhou. China's Participation in UNPKO: Policy and Prospect / Xu Yizhou // *UN Peacekeeping: The Role of China and Denmark* / Liselotte Odgaard (ed.). – Copenhagen: Royal Danish Defense College, 2015. – P. 21.
31. Zhongying Pang. China's Non-Intervention Question / Zhongying Pang // *Global Responsibility to Protect*. – 2009. – № 1. – P. 239.

References

1. Grachikov Ye. (2015) 'Vneshnyaya politika Kitaya: strategii v kontekste identichnosti i globalnoy perspektivy' [China's foreign policy: strategies in the framework of identity and global perspective] *Mezhdunarodnye otnosheniya*, No 3, S. 295.

2. Zarodov I. (2013) 'Transformacia podhoda Kitaya k uchastiyu v mirotvorcheskih operacijah OON (1981–2012 gg.)' [Transformation China's Attitude Toward Participation in U.N. Peacekeeping Operations] *Sravnitel'naya politika*, No 1 (11), S. 98–99.
3. Thierry Tardy 'Myrotvorchi operatsii: khytkyi konsensus' [Peace operations: the fragile consensus] SIPRI 2011: Shchorichnyk: Ozbroiennia, rozzbroiennia ta mizhnarodna bezpeka: Per. z anhl. / Stokholm. mizhnar. in-t doslidzhennia myru; Ukr. tsentr ekon. i polit. doslidzhen im. O. Razumkova; Redkol. ukr. vyd.: L. Shanhina (holovnyi redaktor) ta in. K.: Zapovit, 2012, S. 85–104.
4. Finansirovaniye OPM [The Financing UNPKO] [Electronic Resource]. – Mode of Access: <http://www.un.org/en/peacekeeping/operations/financing.shtml>.
5. *Monthly summary of contributions of military and police personnel* [Electronic Resource]. – Mode of Access: <http://www.un.org/en/peacekeeping/contributors>.
6. Contribution to UN Peacekeeping Operations by Country and Post. Police, UN Military Experts on Mission, Staff Officers and Troops 31/08/2017 [Electronic Resource]. – Mode of Access: http://www.un.org/en/peacekeeping/contributors/2017/aug17_1.pdf.
7. Foot R. (2014) "Doing some things" in the Xi Jinping era: the United Nations as China's venue of choice' *International Affairs*, No 5, Vol. 90, P. 1093–1094.
8. Fravel Taylor M. (1996) 'China's Attitude Toward U.N. Peacekeeping Operations Since 1989' *Asian Survey*, November, Vol. XXXVI, P. 1102–1121.
9. Hirowo M., Lanteigne M. (2011) 'Introduction: China and UN Peacekeeping' *International Peacekeeping*, June, Vol. 18, No 3, P. 243–256.
10. Jing Chen (2009) 'Explaining the Change in China's Attitude toward UN Peacekeeping: a norm change perspective' *Journal of Contemporary China*, January, No 18 (58), P. 157–173.
11. Mohan G., Gippner O. (2015) 'Chinese and Indian Approaches to United Nations Peacekeeping: A Theoretical Appraisal of Contribution Patterns and Decision-Making Structures' *Contemporary Reading in Law and Social Justice*, No 7 (1), P. 58.
12. *Monthly summary of contributions of military and police personnel* [Electronic Resource]. – Mode of Access: <http://www.un.org/en/peacekeeping/contributors>.
13. Pang Zhongying (2005) 'China's changing attitude to UN peacekeeping' *International Peacekeeping*, Spring, No 1, Vol. 12, P. 87–104.
14. Ren Jian (2015) 'China's Contribution to UN Peacekeeping Operations (UNPKO): A Historical Overview' in *UN Peacekeeping: The Role of China and Denmark* / Liselotte Odgaard (ed.). Copenhagen: Royal Danish Defense College, P. 31–39.
15. Resolution United Nations Security Council 751 (1992) of 24 April 1992 [Electronic Resource]. – Mode of Access: http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/751%20%281992%29&Area=RESOLUTION.
16. Richardson C. J. (2011) 'A Responsible Power? China and the UN Peacekeeping Regime' *International Peacekeeping*, June, Vol. 18, No 3, P. 290.
17. Roberts A. (1994) 'The Crisis in UN Peacekeeping' *Survival*, Autumn, Vol. 36, No 3, P. 96.
18. Stähle S. (2008) 'China's Shifting Attitude toward United Nations Peacekeeping Operations' *The China Quarterly*, September, P. 655.
19. UN document S/1997/18 9 January 1997.
20. UN document S/PV. 1750 (1973) 25 October 1973. – P. 2.
21. UN document S/PV. 2982 5 April 1991. – P. 54–56.
22. UN document S/PV.2934 19 August 1990. – P. 14–15.
23. UN document S/PV.2963 29 November 1990. – P. 62.
24. UN document S/PV.3730 10 January 1997. – P. 24.

25. UN document S/PV3145 3 December 1992. – P. 16.
26. UN document S/PV3188 26 March 1993 – P. 21.
27. UN document S/RES/775 (1992) of 28 August 1992 [Electronic Resource]. – Mode of Access: <http://unscr.com/en/resolutions/doc/775>.
28. UN document S/RES/794 (1992) 3 December 1992.
29. Working Together to Forge a New Partnership of Win-win Cooperation and Create a Community of Shared Future for Mankind. Statement by H. E. Xi Jinping President of the People's Republic of China At the General Debate of the 70th Session of the UN General Assembly New York, 28 September 2015. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://m.lt.chinadaily.com.cn/2015-09/30/content_22023360.htm.
30. *Xu Yizhoug*. China's Participation in UNPKO: Policy and Prospect / Xu Yizhoug // UN Peacekeeping: The Role of China and Denmark / Liselotte Odgaard (ed.). – Copenhagen: Royal Danish Defense College, 2015. – P. 21.
31. *Zhongying Pang* (2009) 'China's Non-Intervention Question' *Global Responsibility to Protect*, No1, P. 239.

УДК ((470+571):(477)):316.776.23

COUNTERACTING RUSSIAN AGGRESSION IN INFORMATION SPHERE

ПРОТИДІЯ РОСІЙСЬКІЙ АГРЕСІЇ В ІНФОРМАЦІЙНІЙ СФЕРІ

ПРОТИВОДЕЙСТВИЕ РОССИЙСКОЙ АГРЕССИИ В ИНФОРМАЦИОННОЙ СФЕРЕ

Yakovenko N.

Doctor of Science (History), Professor of the Institute of International Relations, Taras Shevchenko National University of Kyiv. E-mail: zaliznaledi@ukr.net

Piskorska G.

PhD (History), Senior Researcher of the Institute of International Relations, Taras Shevchenko National University of Kyiv. E-mail: piskorskagalina1@gmail.com

Яковенко Н. Л.

Доктор історичних наук, професор, професор Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка. E-mail: zaliznaledi@ukr.net

Піскорська Г. А.

Кандидат історичних наук, доцент, старший науковий співробітник Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка. E-mail: piskorskagalina1@gmail.com

Яковенко Н. Л.

Доктор исторических наук, профессор, профессор Института международных отношений Киевского национального университета имени Тараса Шевченко. E-mail: zaliznaledi@ukr.net

Пискорская Г. А.

Кандидат исторических наук, доцент, старший научный сотрудник Института международных отношений Киевского национального университета имени Тараса Шевченко. E-mail: piskorskagalina1@gmail.com

Abstract. *Aggression of Russia against Ukraine has implemented the concept of modern hybrid threats. Information assets are becoming instruments of force. Opportunities have been created to combine them with armed force. Russia's regular use of negative information and psychological influence on Ukrainian society is one of the most significant threats to information security of Ukraine. The problem of effective opposition against Russian mass media propaganda today, is extremely urgent for the EU and Ukraine, where the strategic narrative is in the process of formation. In fact, the cooperation between Ukraine, the EU and other international actors in this aspect would be topical and useful for all sides.*

Key words: *hybrid warfare, aggression of Russia against Ukraine, information space, information security, strategic communications, propaganda and counter-propaganda, strategic narrative, EU recommendations.*

Анотація. *Агресія Росії проти України реалізувала концепцію новітньої гібридної загрози. Інформаційні засоби стають інструментами силового впливу. Створено можливості для їх поєднання з військовими силовими засобами Системне здійснення РФ негативного інформаційно-психологічного впливу на українське суспільство є однією з найбільш значущих загроз інформаційній безпеці України. Проблема ефективної протидії пропагандистському впливу російських ЗМІ сьогодні надзвичайно актуальна для ЄС та*

України, де стратегічний нарратив перебуває в процесі формування. І тут, дійсно, співпраця України, ЄС та інших міжнародних акторів є надзвичайно важливим та плідним аспектом взаємодії.

Ключові слова: гібридна війна, агресія РФ проти України, інформаційний простір, інформаційна безпека, стратегічні комунікації, пропаганда і контрпропаганда, стратегічний нарратив, рекомендації ЄС.

Аннотація. Реализация современной концепции гибридной угрозы проявилась в факте продолжающейся российской агрессии против Украины. Информационные методы становятся инструментами силового влияния. Созданы условия для их объединения с военными силовыми методами. Системное осуществление РФ негативного информационно-психологического воздействия на украинское общество является одной из наиболее значимых угроз информационной безопасности Украины. Проблема эффективного противодействия пропагандистскому влиянию российских СМИ сегодня выступает особо актуальной для Украины, учитывая, что стратегический нарратив Украины находится еще в процессе становления. При этом сотрудничество Украины, ЕС и других международных организаций является крайне важным аспектом.

Ключевые слова: гибридная война, агрессия РФ против Украины, информационное пространство, информационная безопасность, стратегические коммуникации, пропаганда и контрпропаганда, стратегический нарратив, рекомендации ЕС.

Introduction. Today, the Ukrainian society has to perceive and comprehend the scale of the RF information war against Ukraine and search for effective mechanisms for its counteraction. The experience of countering the information warfare in Ukraine was already obtained at the initial stage of the undeclared war, while forms and methods of responding to the corresponding threats began to take shape. The importance of information factor is stressed by the elaboration and adoption of the Doctrine of Information Security of Ukraine (2017), where basic principles of information security, directions of state policy in the information sphere, threats and countermeasures against destructive information impact of the Russian Federation are indicated [1].

The purpose of the given paper is to justify the expediency of using modern means to counteract the devastating informational influence of the Russian Federation and the important role of Ukraine's international cooperation with the European Union to develop effective strategic communications with its own nationwide narrative as the most effective way of fighting against the propaganda of the rival in a hybrid war.

Review of literature. Problems of counteraction to information operations and counterpropaganda were studied by domestic researchers such as A. Barovskaya, V. Gorbulin, O. Dodonov, D. Dubov, V. Konakh, O. Litvinenko, A. Moskalenko, M. Ozhevan, G. Pocheptsov. The majority of experts and political scholars, agree that Russia unleashed and now continues a full-fledged war against Ukraine – "hybrid" in form and "asymmetric" in content. The new quality of hybrid warfare lies in a radical shift of accents to motivate actions. RF military attacks and aggressive actions of other type look like forced actions of Russia aimed at protection of the downtrodden, overcoming the "world evil". "Soft" and "hard" power methods enable to carry out real tough operations using long words as a cover for Russian aggression and on the other hand to construct pseudo-events.

Key research findings. Russia, having employed all available resources of means and methods of information and psychological warfare, along with the military campaign against Ukraine conducted the information war both in its own and in Ukrainian and international media space.

Successful hybrid tactics of the Russians in Crimea, as analysts consider, was caused not so much by the integrated use of various power instruments, as by the reluctance or unwillingness of the population to resist, and by a partial betrayal of the Ukrainian military and intelligence services [13]. This hybrid warfare was not perceived by the population of Crimea as a real war. This can be explained, because the primary targets of Russian operations in Crimea of late 2013 – early 2014 were television and telecommunication networks. It should be noted that one of the main advantages of the Internet over television is that television has the effect of simultaneous reaching the mass audience of spectators.

Information space, the space of ideas is the key for Russian strategic culture. In approved on December 1, 2016 RF Foreign Policy Concept, much attention is paid to civilization competition and attempts to impose on other countries the own scale of values, which are determined by destabilizing factors in international relations [2].

Russia works efficiently with meta-histories – great stories that explain the inner and outer audience the world's picture, fitting in their context both their actions and the actions of their opponents. These stories are formed with the help of the dominant media (mainstream media), using the narrative for "setting priorities and setting agenda" (agenda setting). Russian ideologists do not expose the course of events and facts with chronological accuracy, but simplify the actual picture, as a result it becomes accessible for understanding, and so on.

The main message of Russian propaganda is simple: the United States is engaged in the fight for dominance in the world. Accordingly, any activities of Russia or any other country dealing with confrontation are worthy of approval and are justified. According to this logic, the association of Euro-Atlantic security, including NATO expansion to the borders of the former socialist camp, and support of Ukraine by the West are both insidious and unacceptable. Central and East European states that now border upon the Alliance, are portrayed as puppets of the United States. This message is adapted for a certain market, depending on the state, and it covers the domestic and foreign policy issues. Thus, a special dimension of aggressive behavior is introduced into action, which is motivated by the creation of a parallel reality as a combination of elements of real and imaginary reality.

According to well-known Ukrainian scholar H. Pocheptsov, the RF is waging the first in the world "sense war" against Ukraine [14]. It is in the sense war, where image and visualization initiate emotional world where there is no place for rational thinking. A prerequisite for maintaining a hybrid warfare is to develop the world-wide social information and cultural space as a powerful mechanism for modelling a reality according to rule: it is real and true which is offered being duly submitted and evaluated in this space, while the true facts are concealed or rejected and pushed away to the periphery. That is why TV through its visualization becomes a powerful instrument of hybrid war.

A stronghold of non-military Russian influence on Western states and neighboring countries is Russia Today TV channel (hereinafter RT) founded in 2005, which is broadcasted in more than 100 world states and has 700 million users (broadcast around the clock) [13]. In 2016, the RT budget was over \$US 400 mln. [10]. Experts mention that the activities of Russian propaganda in the US media space significantly increased with rising interest of American audience towards events in Ukraine [13].

At 2017 Munich Conference on Security, among other problems of discussion special attention was paid to new methods of presenting and following the own point of view on events, and increasing activity of Russian media was mentioned [10], in particular, of "RT America" and "RT UK" TV channels broadcasting from their centres located in Washington and London. Citizens of most world states have an access to RT via the Internet, satellite and cable channels. In addition, RT presents its own product to YouTube (in 2016 the number of views of 5 main chan-

nels exceeded 2 billion) [10]. Among internationally active players there is "MIA Russia Today" that was created basing on "RIA Novosti" and "Voice of Russia" radio. Sputnik News Agency has become a new instrument for distributing pro-Russian content, which uses radio and Internet broadcasts in more than 30 languages and thus appears a multimedia platform for lots of world countries. At the conference it was mentioned that the format of Russian channels enabled their active presence at the TV market of Europe and the USA. Russian disinformation is spread both in an open way – on TV in different languages, and in a hidden way, using some nominally independent journalists, experts and commentators (many of whom have no corresponding legitimate status or authority outside Russia) and Internet trolls (paid propagandists).

Vyacheslav Gusarov, expert of "Information Resistance" Group considers that the target audience of the Kremlin is currently RF population, Russian diaspora abroad, the population of Ukraine, including those in the occupied areas of Donbas, the citizens of Western countries and the countries of BRICS and the Customs Union close to Russia in political views. The expert concludes that today the bulk of information events and measures should be secured by Ukrainian authorities and the diplomatic corps unconditionally supported by media [5].

Regular negative information and psychological influence exerted by the RF on Ukrainian society, is one of the most significant threats to information security of Ukraine. It should be mentioned that the strategy of information influence of Russia on the post-soviet territory is justified in the so-called Russian doctrine, which is not an official document, but concentrates moods of active supporters of some special way and messianic role of Russia. The doctrine envisages the transformation of Russia into "the world power and center of reunited East Slavic lands artificially separated in 1991". Russia is claiming where previously refused to claim, pointing to disputes while previously tried to avoid and veil them, and finally it sees the problem of a catastrophic collapse of the state while once proposed to come to the so-called civilized divorce. In other words, Russia is professing ideology of returning and reunification of those territories of historical Russia, for which, as it is stressed in the doctrine, it has a historical and moral right and which are worth being returned (for Russia, it first of all concerns Belarus, Ukraine and Kazakhstan).

While using media product the authorities of the Russian Federation are trying to achieve a number of goals:

- using difficult socio-economic situation in Ukraine to split Ukrainian society for subsequent rejection of the European integration process;
- to justify the annexation of the part of the territory of a sovereign state, ignoring international law;
- to deprive Ukraine the support of the civilized world by splitting political elites of Europe and the USA;
- to draw attention of Russian citizens from their internal problems to an "external enemy" and to justify illegal actions by the necessity to fight against him.

The reaction to the aggressive actions of Russia in the global media space became looking for new ways and means to oppose Russian propaganda. In order to protect its information space Ukraine has resorted to measures connected with restriction of speech or distribution of content created by the aggressor-state. In general, during 2014 – 2016 because of violations of domestic law revealed during corresponding monitoring, functioning of 73 Russian TV channels, including "First Channel. World Network", "RTR-Planet", "NTV-Mir", "Russia-24", TVCI, "Russia-1", "NTV" and others is limited on the territory of Ukraine [11].

However, experts believe that the challenges facing Ukraine require modernization of the entire system of information security. If you continue trying to counteract the information campaign of the aggressor only by banning speech, Ukraine will lose, because the aggressor is prepared

for it and has certain experience, resources and desire to fight that way. As the Deputy Minister of Information Policy D. Zolotukhin mentioned, in terms of hybrid warfare it is necessary "to recognize that the state should pursue its information policy, and the state has the right to realize it by its authoritative bodies. You may call it 'government propaganda', 'counter-propaganda', 'straykom' 'infopolitics' – whatever you like" [8].

Experts believe the introduction of narratives into masses is the most effective way for the state to oppose the rival's propaganda in terms of hybrid warfare. According to H. Pocheptsov, a narrative is a virtual product which while being transmitted becomes the product of information and is aimed at stimulation of certain physical actions. The narrative sets the system world outlook. We can destroy the basic myth that lies in the basis of Russian propaganda, or we can construct an alternative history that should be a part of national security strategy [Pocheptsov, 2012: 333]. The narrative is actually introducing some particular view of the world into mass consciousness. The narrative creates a barrier effect. If we accept the narrative we simply reject non-corresponding texts. Narratives are structuring reality. When reality is presented in narrative form, it facilitates obtaining information and its assessment.

Thus, the Head of "Stratkom" Ukrainian public organization V. Lipkan defined the meaning of the state strategic communications, he defined it as a "postulate of hybrid world": a demonstration of unity while achieving goals; conviction and effective demonstration of proof of irreversibility of European choice; Ukraine is an independent sovereign state; Ukrainian nation is autochthonous, historical, political, information and security European nation, which itself, consciously and deliberately, even under the threat of war and destruction of the statehood, by its own conscious decision made the European choice, recognized European values as a part of axiological dimension of Ukrainian national identity, Ukrainian nation is aware of itself as a part of European community and the European future; Ukraine has its own place not only in history but in the future as a standalone independent and effective state; Ukraine is to turn from the object of a geopolitical entity into its subject [7].

Of particular importance in combating information threats from Russia is creating a system of international broadcasting, which aims not only at protection of Ukrainian information space, but above all at truthful informing the world community about the events in Ukraine, historical facts, cultural traditions, creating a positive image of the country outside its borders. Recently, in Ukraine there were several channels aimed at broadcasting to foreign audiences, both public and private ones, in particular those channels as UTR, First Ukraine and private Ukraine Today channel.

Experts of the National Institute for Strategic Studies of Ukraine acknowledged that due to objective and subjective reasons the state foreign-language service could not cope with the promotion and protection of national interests abroad [3]. In particular, public information resource Ukrainian National Information Agency "Ukrinform" (November 1996), which was to disseminate information about the state abroad, appeared not to be effective enough, while having all prerequisites to be competitive in the global information market.

In 2015, the Parliament of Ukraine adopted the Bill "On international broadcasting system of Ukraine", which was the main achievement of the Ministry of Information Policy. According to the Bill, the system of state foreign-language broadcast of Ukraine will consist of "Multimedia platform of international broadcasting of Ukraine" (UA/TV) state enterprise and Ukrainian National Information Agency "Ukrinform". As part of reform, Ukrinform was only subjected to rebranding. In contrast to it, UA/TV is a new project which actually combined two TV channels that had existed before – UTR and BTV (Bank TV channel). From the BTV, created by the National Bank of Ukraine in 2011, technical base was taken to use while from UTR – the whole staff of News program editorial board. Creation of the state system of international broadcast-

ing enabled the process of transfer to it virtual instruments of broadcasting in the market of corresponding services from commercial channels. Considering the purpose and motif of functioning of international broadcasting in Ukraine, the reduction of competition in this market is considered to be a positive development [3].

In addition to state initiatives, civil society appears to be rather active while realizing international information policy. On the initiative of the activists, a number of centers providing information about events in Ukraine and its position in the hybrid warfare abroad, was established; they deal with improvement of the image of Ukraine in the information, business and cultural spheres, among them there are: Ukrainian Crisis Media Center (March, 2014), "Stopfeyk" (March, 2014), Free Voice Information Analysis Center (October 2014), "Borysfen Intel" Analytical Center (December, 2012), "I Promote Ukraine" (October, 2014) and others [7].

T. Shevchenko, Director of the Media Law Institute said that civil society and non-governmental organizations are the driving force in the country. According to him, many issues of their initiatives are more useful, more mobile and more efficient for the public. Unfortunately, private centers and NGOs are hardly supported by Ukrainian authorities. Most of these projects remain active due to grants, the own funds and ideological position of their activists. Some of them are financed by partners from abroad. In fact, the community and government initiatives go along, although their methods look very much alike having almost the same goal [7].

Western partners also provide substantial support to Ukraine in the information sphere. In August 2016, the European non-governmental structure Center of European Policy Analysis (CEPA, Poland) together with the Legatum Institute (London) prepared a fairly extensive report on "Winning the information war: technology and counterstrategy to oppose Russian propaganda in Central and Eastern Europe" [4].

The report attempted to comprehensively address the problem of Russia's information war against European countries. They raised a number of topical issues relating to system analysis of disinformation, securing media quality and state reaction. Experts point out that reforming the information sphere involves finding a balance between freedom of speech and challenges of hybrid war. They point out that democratic states in principle cannot be as effective while working in the media (in the formation of a common world) as authoritarian governments. This is compounded by a permanent problem – the weakening of confidence to governments in democratic societies in general. Therefore, according to the authors, the way out should include more transparent and efficient governments and their more effective use of available information, evidence of financial crimes, video of secret military operations, audio-interception.

Another recommendation concerns creation of international structures (such as Global Witness or Transparency International), which can deal with tracking Russian deceptive campaigns (using modern information technology) and "destroy myths" for those key audiences who are able to accept arguments based on facts. However, they expressed doubt on the effectiveness of this work: "Today destroying myths or fact-checking that made by mainstream newspapers will reach only a small audience, and most likely not the one that the Kremlin chose as a target" [4].

The writers of the report put forward an idea to form an international commission led by the Council of Europe, which would assess broadcast of the channels concerning hostile content, misinformation and other violations. The Commission, according to experts, would be the benchmark for weak regulators, help in the dissemination of their findings and ensure independence; while it would define standards for the entire continent and become a platform for a broader discussion of this issue.

Without deconstruction of the narrative created by Russian media, as experts emphasize, it will be extremely difficult (if not impossible, because it is information victory which appears to turn into the establishment of the own narrative). It is necessary to promote the own strategic nar-

ratives able to explain the situation better and more accurately than Russia does. The problem today is extremely urgent for the EU and Ukraine, where the strategic narrative is in the process of formation.

In April 2016 the European Commission adopted and submitted to the European Parliament and the European Council "Common principles combating hybrid threats – the answer of the European Union" [12]. It is a recognition of the European Parliament the fact of Russia's information war against Europe. In p. 3.2 of the EU Common Principles it is stressed the necessity for member states to elaborate coordinated mechanisms of implementing strategic communications to reveal truth and counteract misinformation aiming at [public] exposing hybrid threats. In p. 6 the document also specifies that activities in the field of strategic communications provide for close cooperation with NATO.

The paper argues that provocateurs of hybrid threats can systematically spread misinformation, including within targeted campaigns in social networks, seeking the radicalization of individuals, destabilizing society and the control of political narrative. The ability to respond to hybrid threats, using reasonable strategic communication is of much significance. Providing immediate factual answers and raising public awareness of hybrid threats are major factors in achieving social stability. Strategic communications have to fully use social media and traditional visual, audio and Internet mass media. External Relations of the European Union, basing on the operational activities of the working groups – Eastern and Arab ones – from strategic communications of the European Union (East and Arab Stratcom Task Forces), should optimize linguists who are fluent in the relevant languages (which are not official in the EU), and specialists in social media, who can monitor information and provide targeted communication to respond to misinformation.

Operational Group East StratCom Task Force began its work in September, 2015 [16]. The team of East Stratcom includes five Russian-speaking experts from the Czech Republic, the United Kingdom, Denmark, Latvia and Estonia, and is chaired by Giles Portman, who previously worked for the European External Action Service (EU diplomatic service). The practical activities of the group are as follows: monitoring of media sources around the world and identification of the key messages containing disinformation in different languages; direct response to false reports through the "dispel myths" campaign; creating a network of contacts to gather information and its inverse distribution. Experts of the East Strat Com Task Force working group during October 2015 – July 2016 registered 1,649 cases of Russian misinformation spread in the world and European media [12].

In February, 2016, the group launched a Russian-language website of the Foreign Relations of the European Union (European Foreign Affairs Service, EFAS), which actually became the official Russian-language EU website. The site, in English and Russian, is publishing news and weekly digests analyzing examples of Russian propaganda – from estimations of resonance-type #PanamaPapers to imperceptible distortions of translation, evident only for professionals, linguistic and stylistic manipulations and other techniques from the arsenal of the Russian (and not only Russian) press and television [16].

The next step in confronting Russian aggression was the adoption by the European Parliament on November 23, 2016 its resolution on "EU Strategic Communications as opposition propaganda against third parties", which contains a set of measures to counter propaganda influence from Russia (in particular, RT TV Channel, Sputnik agency, "Russian World" Fund and "Rossotrudnychestvo" [6]. Recent initiatives make it possible to predict that international information policy will become increasingly stronger and more effective while confronting the hybrid threats. However, as experts state, measures of EU opposition to Russian influence have no systematic character [12].

Conclusions. It is worth recognizing that Ukraine, as well as the EU states, was not prepared for such a massive military and informational aggression which was called a 'hybrid warfare' among experts. Ukraine needs effective strategic communications with its own all-Ukrainian narrative, with the concerted actions of government and civil society sector around this narrative. That refers to the need of creation a holistic worldview and promote high-quality information products of Ukraine's own production.

Hybrid warfare would prefer someone who can work with mass consciousness. The basis for winning the hybrid war is in effective public administration, with all components of national security, not just the military one. The attacker must prove the validity and justice of his actions both in front the own people and the people being attacked. For those being attacked it is pretty hard to respond an undeclared war. Information factor becomes a self-component and appears not less important than the military one.

References

1. Doktryna informatsiynoyi bezpeky Ukrayiny (2017 r.) [Doctrine of Information Security of Ukraine (2017)], <<http://www.president.gov.ua/documents/472017-21374>>
2. Kontseptsiya vneshney politiki Rossiyskoy Federatsii (utv. Prezidentom RF 30. 11. 2016 g.) [Concept of RF Foreign Policy (approved by RF President on 30. 11. 2016)], <http://www.mid.ru/foreign_policy/news//asset_publisher/cKNonkJE02Bw/content/id/2542248>
3. Analychna dopovid' do Shchorichnoho Poslannya Prezydenta Ukrayiny do Verkhovnoyi Rady Ukrayiny "Pro vnutrishnye ta zovnishnye stanovyshe Ukrayiny v 2016 rotsi". [Analytical Report on Yearly Address of the President of Ukraine to the Supreme Rada of Ukraine "On Internal and External Position of Ukraine" in 2016], <http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/poslanya_new-cc2e3.pdf>
4. Lucas E., Pomerantsev P. 'Winning the Information War: Techniques and Counter-Strategies in Russian Propaganda': A Report by CEPA's Information Warfare Project in Partnership with the Legatum Institute, <https://cepa.ecms.pl/files/?id_plik=2715>
5. Husarov V. Kreml' rozpochav novu informatsiynu operatsiyu proty Ukrayiny [The Kremlin Has Started a New Information Operation against Ukraine], <<http://osvita.mediasapiens.ua/material/34281>>
6. Konakh V. K. Suchasni tendentsiyi v zakhysti natsional'nykh mediaprostoriv (2016) [Modern Trends while Protecting National Media Spaces], *Strategichni Priorityty* 1 (38), <<http://sp.niss.gov.ua/content/articles/files/11-1472818355.pdf>>
7. Lipkan V. A. Sutnist' hibrydnoyi viyny proty Ukrayiny [Essence of Hybrid War against Ukraine], <<http://stratcom.co.ua/sutnist-gibrydnoyi-vijni-proti-ukrayini/>>
8. Lozova O. Hromads'ki ta derzhavni initsiatyvy v ramkakh realizatsiyi mizhnarodnoyi informatsiynoyi polityky Ukrayiny v umovakh hibrydnoyi viyny [Civic and State Initiatives while Realizing International Information Policy of Ukraine in Conditions of Hybrid Warfare], <<http://iac.org.ua/gromadski-ta-derzhavni-initsiativi-v-ramkah-realizatsiyi-mizhnarodnoyi-informatsiynoyi-politiki-ukrayini-v-umovah-gibrydnoyi-viyni/>>
9. Pocheptsov H. (2012) Vid Facebook'y i hlamuru do Wikileaks: media komunikatsiyi [From Facebook and Glamour to Wikipedia: Media Communications]. Kyiv: Spadshyna.
10. (Dis)Information: Fake It, Leak It, Spread It, *Munich Security Report 2017 Post-Truth, Post-West, Post-Order?*, <<https://www.securityconference.de/en/discussion/munich-security-report/munich-security-report-2017>>
11. V Ukrayini za dva roky zaboronyly translyatsiyu 73 rosiys'kykh kanaliv [73 Russian channels are prohibited in Ukraine during two years], <http://zik.ua/news/2016/09/06/v_ukraini_za_dva_roky_zaboronyly_translyatsiyu_73_rosiyskyh_kanaliv_840062>

12. "Hibrydna" viyna Rosiyi – vyklyk i zahroza dlya Yevropy (2016) ["Hybrid" War of Russia is a Challenge and Threat for Europe], *Bezpeka i oborona* 9–10: 167–168, <http://razumkov.org.ua/uploads/journal/ukr/NSD167-168_2016_ukr.pdf>
13. Informatsiyi vyklyky hibrydnoyi viyny: kontent, kanaly, mekhanizmy protydyi: analit. dop. za zah. red. A. Barovs'koyi [Information challenges of hybrid warfare : analytical report, ed. by A. Barovska (2016)], <http://www.niss.gov.ua/public/File/2016_nauk_anal_rozrob/inform_vukluku.pdf>
14. Informatsionno-psikhologicheskaya voyna, Vostochnyy front [Information and Psychological Warfare, Eastern Front], <<http://argumentua.com/stati/informatsionno-psikhologicheskaya-voyna-vostochnyi-front>>
15. Operativnaya rabochaya gruppa po strategicheskim kommunikatsiyam (East StratCom Task Force): voprosy i otvety [Operational Working Group on Strategic Communications: Questions and Answers], <http://eeas.europa.eu/top_stories/2015/261115_stratcom-east_qanda_ru.htm>
16. Predstavlyayem Vam russkoyazychnyy sayt Yevropeyskoy Sluzhby Vneshnikh Svyazey [Introducing Russian-Language Site of the European Service of External Ties], <<https://www.facebook.com/EUinRussia/photos/a.10150323106535652.559882.443886785651/10156505667625652/?type=3&theater>>
17. Analitychna dopovid' do Shchorichnoho Poslannya Prezydenta Ukrayiny do Verkhovnoyi Rady Ukrayiny "Pro vnutrishnye ta zovnishnye stanovishche Ukrayiny v 2016 rotsi". [Analytical Report on Yearly Address of the President of Ukraine to the Supreme Rada of Ukraine "On Internal and External Position of Ukraine in 2016"], <http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/poslanya_new-cc2e3.pdf>
18. Svitova hibrydna viyna: ukrayins'ky front: Monohrafiya / za zah. r ed. V. P. Horbulina.– K. : NISD, 2017. – 496 c. [Elektronti resurs]. – Rejim dostupu: http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/HW_druk_fin+site_changed-6e437.pdf
19. *Vlasyuk O. V.* Kremlivs'ka ahresiya proty Ukrayiny: rozdumy v konteksti viyny: Monohrafiya / O. V. Vlasyuk, S. V. Kononenko.– K. : NISD, 2017. – 304 c. [Elektronti resurs]. – Rejim dostupu: http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/niss_Kreml-agressin_druk-d7e5f.pdf
20. *Pocheptsov G.* Gibridnaya voyna v novykh kontekstakh [Elektronti resurs]. – Rejim dostupu: http://www.osvita.mediasapiens.ua/trends/1411978127/gibridnaya_voyna_v_novykh_kontekstakh

УДК 321.7

THE DILEMMAS OF MODERN DEMOCRACY DEVELOPMENT: THEORY AND PRACTICE

ДИЛЕМИ СУЧАСНОГО РОЗВИТКУ ДЕМОКРАТІЇ: ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА

ДИЛЛЕМЫ СОВРЕМЕННОГО РАЗВИТИЯ ДЕМОКРАТИИ: ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА

Pogorska I. I.

Doctor of Political Sciences, Senior Researcher, Senior Researcher of the Institute of International Relations of Kyiv National Taras Shevchenko University. E-mail: irinapogorska@yahoo.com

Погорська І. І.

Доктор політичних наук, старший науковий співробітник старший, старший науковий співробітник Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка. E-mail: irinapogorska@yahoo.com

Погорская И. И.

Доктор политических наук, старший научный сотрудник, старший научный сотрудник Института международных отношений Киевского национального университета имени Тараса Шевченко. E-mail: irinapogorska@yahoo.com

Abstract. *The manageability of modern global and regional processes is directly dependent on the success of multilateral interaction, the search for collective mutually acceptable solutions. Therefore, the foreign policy of modern states is essentially aimed at creating a more stable, predictable and secure international environment on the democracy model basis, where an effective balance has been found between the national and collective interests of political actors. The current stage is the subject of serious scientific discussions. It is argued that situational measures can not fundamentally change the model of democratic development on world space because that does not entail a change in the conceptual basis of the system of multilateral cooperation. Modern research stands out fundamental works, which presents systematized integration features, combining economic, historical, political, cultural and psychological aspects of the analysis of democratic development formats.*

Key words: *democracy, theory, model, global development.*

Анотація. *Керованість сучасних глобальних і регіональних процесів безпосередньо залежить від успіху багатосторонньої взаємодії, пошуку колективних взаємоприйнятних рішень. Тому зовнішня політика сучасних держав в основному спрямована на створення більш стабільної, передбачуваного і безпечної міжнародної обстановки на основі розвитку моделі демократії, де було досягнуто ефективний баланс між національними і колективними інтересами політичних акторів. Нинішній етап є предметом серйозних наукових дискусій. Стверджується, що ситуаційні заходи не можуть кардинально змінити модель демократичного розвитку на світовому просторі, оскільки це не тягне за собою зміни концептуальної основи системи багатостороннього співробітництва. Сучасні дослідження виділяють фундаментальні роботи, в яких представлені системати-*

зовани інтеграційні функції, що поєднують економічні, історичні, політичні, культурні та психологічні аспекти аналізу форматів демократичного розвитку.

Ключові слова: демократія, теорія, модель, глобальний розвиток.

Аннотація. *Управляемость современных глобальных и региональных процессов напрямую зависит от успеха многостороннего взаимодействия, поиска коллективных взаимоприемлемых решений. Поэтому внешняя политика современных государств в основном направлена на создание более стабильной, предсказуемой и безопасной международной обстановки на основе развития модели демократии, где был достигнут эффективный баланс между национальными и коллективными интересами политических акторов. Нынешний этап является предметом серьезных научных дискуссий. Утверждается, что ситуационные меры не могут кардинально изменить модель демократического развития на мировом пространстве, поскольку это не влечет за собой изменения концептуальной основы системы многостороннего сотрудничества. Современные исследования выделяют фундаментальные работы, в которых представлены систематизированные интеграционные функции, сочетающие экономические, исторические, политические, культурные и психологические аспекты анализа форматов демократического развития.*

Ключевые слова: демократия, теория, модель, глобальное развитие.

The current problem. One of the major consequences of the transformation processes late XX – early XXI century was the establishment of democracy as a basic model of global socio-political system. In today's world, this process is becoming more global. Almost all more or less developed countries are now democracies or chose a strategy of democratization, which is based on national circumstances and traditions. Thus, in the 1950s the number of democratic and authoritarian regimes practically coincided, and since 1980, there has been steady growth in the number of democracies. In general it can be stated that the main trend of world development is moving toward democracy as the optimal form of social organization.

The aim of the article is to analyze of the dilemmas of the democracy development at the present stage of the global world evolution in combining theoretical and practical aspects.

The important research results. Problems of historical development and the prospects of democracy can be seen in a different theoretical context, often based on civilization paradigms and stages of world development. That is, the reflection of the fact that democracy is the product of a definite (Western) civilization or step required historical and political evolution of any society. While the attention of researchers focused on the trend to global spread of democratic institutions and the difficulty of their rooting in non-Western societies.

The establishment of democratic institutions was a relatively late stage of the development of Western civilization – in the era of so-called modern, i.e. democracy, understood as a set of representative government, free elections, ideological and political pluralism and turnover subjects of power by the will of the citizens, is the phenomenon of stages in framework of the present civilization. Analyzing the problems of modern democracy in this context, a renowned expert in the given area Ulrich Beck rightly sees the way to solve them in dedogmatisation and desecration of permanent the principles of democracy [Beck, 1997: 40–46]. This means that the simple reproduction of its foundations giving way to critical analysis and experiments of a constant in all spheres of social action. Search for new forms of democracy becomes a feature of modern public opinion and different dimensions of social practice. First of all, we are talking about the formation of new forms of sociality, designed to replace traditional forms of group socio-cultural community by more mobile, emerging on a voluntary basis on changing specific problems and situations. Searching “new communitarism” where sociality, determined “outside” is re-

placed by sociality voluntary, expressing the desire of individuals without sacrificing their autonomy, to overcome mutual estrangement on the basis of finding common values and aspirations [Etzioni, 1999: 7–9].

Today it is really hard to say which changes in democratic institutions can lead this search to. However, the leading tendency is to increase the role of civil society and its impact on the development of the state, which apparently requires expanding the scope and enrich the forms of its activity, its penetration on the level of management, decision support systems, which are the domain of professional policy, technocracy and bureaucratic structures.

Arguably, it is here rather the need for development of a new stage of democracy than its evolution only within its civilization, i.e. the western area. Feature prospects for democracy as a global phenomenon, by stages, is the relationship of democratization and globalization, the evolution of democracy in the context of global historical process. Because none of the currently existing local civilizations, except Western, not made in its development of democratic values and institutions, we can assume that this prospect is real only in the event of a new global civilization that graft these values and institutions on the traditional foundations of other civilized areas.

The main factor in the democratization of globalization is often considered the impact of the modernization of economic and social structures: economic development based on modern technology leads to an increase in wealth, and the latter opens the way to democracy. Since by S. Huntington, “the relationship between the welfare of the nation and its democratization is strong enough” and S. M. Lipset, exploring the relationship between the level of economic development of countries and their political systems, found that democratization depends on many factors, but the level of socio-economic development is its “basic and essential” (74% of the countries with the lowest levels of economic development are authoritarian, 24% “semi” and only one country – India – the democratic regime. Among the countries with the level below and above average democracies are respectively 11 and 39%, but this category includes all countries with developed market economies) [Huntington, 1984: 193–218].

However, the dependence of the democratization on the economic factor is hardly immediate. Socio-economic condition of representative democracy is not a Western-style market economy and level of economic development as such, but due to these factors numerical superiority in the social structure of the so-called middle class. This social community is united by living standard, which provides access to a set of basic consumer goods, supplied with modern mass production, and interest in the socio-political stability and is internally split by specific diversity of group status and sources of income, which are formed by market relations. This combination of consensus and pluralism of interests makes the middle class the support of representative democracy that allows its different groups to identify, protect and accommodate their interests without disturbing at the same time, institutional bases of their economic and social status. Clearly, the role of the middle class in a democratic political system appears not in all historical situations, and some may even turn into its opposite. In particular, in the case when the society is in socio-economic processes that threaten the position of some of the middle class, they are quite capable by its socio-political behavior to destabilize the institutions of representative democracy, and even act as force support authoritarian and totalitarian regimes. However, if the middle class is not always a pillar of democracy, its significant share in the social structure of business and civil society is a prerequisite for sustainable democratic development.

If the welfare of major groups is not provided by their market situation but on the other basis, such as through state paternalism, the pluralism of interest does not appear, and even a very high level of welfare does not create social conditions of democratization. With all these warnings doubt that poor societies in which large segments of the population live in poverty and mar-

ginalized socially, do not constitute a favorable environment for the development of democracy and civil society.

In terms of socio-economic factor, the prospects of global democratization sometimes look quite optimistic. The current phase of globalization is accompanied by a deepening economic differentiation between the most developed countries and the other majority of countries. This trend continues we should not expect a quick and uniform economic and social progress, a radical increase in living standards and, therefore, the formation of social preconditions for real participatory democracy. In many of those countries, where formal democratic institutions were abolished the democratic progress remains fragile and, in critical condition, it may even act as an additional factor of social and political instability of the political transformation processes.

A major obstacle to global democratization, at least it does not have clear alternatives to the Western model yet, is the cultural originality of non-Western societies, which is not able to dilute any Westernization. Thus, in the cultural context of some non-Western societies individual value, which is fundamental to Western culture and spiritual prerequisite of democratization is perceived as a foreign element. Although the process of individuation is developing in such societies, it is poorly violates inherent dissolution of the individual in the group. This does not preclude democratization at least in formal electoral level, but makes it unreal in those forms, which are developed in Western societies.

The analysis of the contemporary interdisciplinary discourse on globalization influences in socio-economic terms proves that members of the social sciences show division between those who consider globalization and post-industrialism potential from the standpoint of destruction, and those who see globalization in action a positive force [Bobbio, 1987: 12–17]. The main problem in many countries is poverty that in today's world there are regions where the poor are not able to solve the problem of survival. In this situation, poverty is a source that produces only itself. Since these areas are not talking about any notion of development, there is deactualization of such important areas of international aid as security of physical, human and natural capital. When it comes only about a survival, it is too risky to invest in the future. Not surprisingly, the poor countries have low or negative ratings of economic growth, their governments can not effectively take advantage of the physical geography, national fiscal resources, the investments in infrastructure, on which the economic development depends. Moreover, in such habitats of poverty governmental system often riddled with corruption that adversely affects the identification and funding of high-priority projects and organizations the necessary mechanisms of management, taking into account the structure of the existing local cultural barriers and social norms which are provided with the advantages by different social groups. Demography is also a deterrent factor – large family denies individual opportunities to invest money in its development. Lack of innovation in all spheres of life creates a significant gap in the trends of rich and poor countries. As individuals and whole groups in societies with low scores may be poor or impoverished, having lost hope for social progress of their societies. In such a situation, rich world puts a logical question about the effectiveness of its own care.

Economic mechanisms of poverty reduction can be divided into two main categories: increasing resources through redistribution and enhance the effectiveness of the economic environment. Leading by supporting poor nations are often redistribution resources through targeting particularly important ones for the growth of national productivity industries – such as investing in agriculture, health, education, transport and communication. Investing in this manner is aimed at helping the poorest groups at least to get in the way of development. This approach has a logical solution to the problem of increasing national growth figures, because it is necessary to understand the growth in value of resources that belong to the nation. Of particular importance

here is the question of the effectiveness of government efforts to regulate private economic activity, including the activity of foreign companies. The experience of developed European countries and the United States showed that strong economic growth depends less on direct government investment, but on the creation of an institutional structure of the government, when there is an effective transformation of income from private investment in both physical and human capital. In the case of poor countries, there is another option to advance economic growth. There are various reasons that their national space is not attractive to private investors, including the implementation of projects related to poverty reduction. Besides corruption in poor countries, there is frequent instability of governmental institutions, causing a high degree of risk and no guarantees, subsidizing unprofitable projects and tax profitable, the presence of ideological opposition to market processes. All this reduces the efficiency of such a mechanism, as investing in development. Thus, the primary attention of leaders of the international community is aimed at mechanisms of direct allocation of resources in poor areas of the world. They are as follows: through the central international organization the World Bank, through bilateral government aid, through the international activities of individual citizens. Significantly, in the context of the implementation of active government support to invest in human capital, educational programs become particularly valuable. According to Western experts and functionaries, the successful combination of three levels of implementation of aid to poor countries will lead to a steady reduction in global poverty. In turn, a permanent reduction in global poverty would allow poor nations to find the necessary resources to conduct effective and systematic institutional reform.

Taking into consideration the duality of the effects of globalization, we consider it appropriate to note that not all relationships have to be firm – perhaps some of these effects of globalization can be very positive, but the nature of them may help to overcome high poverty and to increase it also. Redistribution of resources from the rich to the poor raises the question of support for investment and the level of economic growth. Therefore, it is important to use the potential of globalization in terms of investments in higher standards of living. Developing countries need not only transfers, but also creation of conditions under which it is possible to overcome the circumstances of poverty through trade, security, maintenance and investment. In this context, growth is often understood as a tool for poverty reduction and associated with the introduction of minimum standards of living in some temporal dimension. It is clearly, that poverty reduction and economic growth especially in the low-income countries are correlated. Empirical studies show: real progress in living standards makes it necessary to increase the national wealth. For example, India in the sense of rapid growth as the main tool for poverty reduction shows a significant positive contribution to the development. The positive association between poverty reduction and growth can be noted in the following countries with high levels of poverty, such as China, Indonesia, Philippines [4]. It is clear this growth contributes to inject into the society of such long-awaited positives functioning as improving law and fiscal discipline. However, it is not the fact that the very existence of democratic institutions has a systemic impact on tackling poverty. In the context of globalization influences governments often show reluctance to quality combination of national programs of short-and long-term interests which at the same time have to consider the interests of other countries. Practice of industrialized countries to protect vulnerable markets can be regarded as a sign of difficulty of dramatic changes. There is no denying the fact that the risks of globalization are particularly significant for fragile economies of developing countries. The negative side of globalization is evident during the global economic and financial crises. On the other hand, it is undeniable that globalization has the potential in terms of poverty reduction, including the developing countries, first of all, by cre-

ating an environment conducive to faster economic growth and rapid transfer of knowledge. Proper use of structural factors and channels of national economic policy in the world economy makes it possible to confirm the benefits of globalization. Progress in reducing global poverty exists primarily due to Asian countries that have chosen the path of intensive development [Priest, 2005: 4–7].

From this perspective, it makes sense to note the meaning of channels that connect the modern globalization with poverty. The most important mechanism is defined: growth-inequality-poverty. The link, which brings together globalization and the growth, is opening the market primarily due to liberalization of trade and movement of capitals. The way from openness to poverty is determined by the relationship between growth and inequality. Here, poverty reduction will depend on how you will profit sharing. If growth is aimed at increasing inequality in income, the last link combines the effect of the growth and impact of income inequality on poverty, at the same time, a high level of GDP growth is good for its reduction. Therefore, government officials often focus their efforts on the structure of growth more than on a level of growth as such. That is a significant reduction in poverty is a combination of high growth and a more “social” distribution of profits out of it. Opening global competition can promote the reduction of working places and deterritorialization under conditions of employment and labor. So, in any case, integration into the global economy could help the poor, but does not replace a strategy to fight with poverty.

In such a situation it becomes important the relationship between global technological diffusion, which in global terms is uneven, and the level of training. High qualified personnel does not migrate to poor countries, on the contrary, the reverse tendency is observed. The confirmation of this is the active migration of medical personnel from African and Asian countries to the United States and the EU. Unqualified staff especially, is not in a position to support the programs of intensive internal development, and part of it again migrates to wealthier countries. Quite important becomes the role of multinational corporations which move the process of production to the areas where there is cheap labor. Despite criticism regarding the exploitation of the local population, the activities of corporations contribute significantly to the growth of incomes in the location, and also stimulate people to get qualified, and local companies to introduce new technologies and efficient management. So the positive from the operation of TNC in terms of improving individual social status depends largely on the attractiveness of the internal environment of the country [Smith, 2002: 15]. It is clear that from the standpoint of the use of the positive aspects of globalization to reduce poverty, governments and businesses need to realize social and collective capabilities. The latter point includes: investments in health, the institutions that are responsible for the observance of basic legal norms, collective investments in social insurance. In the absence of such elements globalization process only creates difficulties for those who due to it might take better living attitudes. These institutions, acting as a kind of filter, which intensifies the positive and negative effects of the relationship between globalization and poverty, should help to reduce the global socio-economic heterogeneity.

Positive results of the impact of progress on the global space of international relations have a very specific context. For getting positives from the effects of globalization forces, developing countries have to make strategic moves of correlation for the long term. Officials must define and implement an active strategy not only to benefit from globalization, but also to counter its negative effects. In this regard, it is appropriate the combination of movement through strategic integration into the global world market and conducting active internal policy of development aimed at poverty reduction and based on the use of scientific and technological opportunities of progress. That is what will improve living standards in poorer regions of the world and thus give their members more opportunities to self-realization.

Lack of adequate resources in countries of the South only increases the gap between the levels of rich and poor worlds that needs attention first of all of the countries of the Great Eight. However, in terms of the complexity of determining the most useful single regulatory system, the most practical efficiency is revealed by coalitions “ad hoc”. Support for crisis centers is of strategic importance particularly for regional determining norms of collective action, because the latter requires a consensus in the implementation of specific assistance programs. At the same time the need for a global strategy becomes obvious.

At present the strategy of international organizations demonstrates a certain consensus on the inclusion of the poorest countries in the world economy. It is based on three components: the actual politics of development of these countries, the benefits of opening external exchange, the increasing foreign aid [Dunning, 1993: 18–29]. Largely profit becomes dependent on policy of a country and management quality of its institutions by the accumulation of capital in the creation of industries that will participate in the global economic exchange [Nissanke, 2007: 1–4]. This regulation rhythms and general modality of commercial liberalization is not less important than the help itself for the adapting by the new players in the market the most transparent mode does not automatically solve the problem of poverty. Therefore, this policy provides for the integration of the total population in the development process, i.e. the preservation of such important budget priorities as education and health, quality of social capital investment. And it already reflects the level of political decisions and political investment in the overall development.

The prospect of global democratization is considerably complicated by the existing structure of international relations, the asymmetry of democratization processes in different regions of the world. If Western society solves the problem of overcoming the dysfunctions of representative democracy by bringing democratic institutions in line with the realities of the post-industrial era, the societies of the South and the East develop and learn sustainable democratic order and democratic practice, appropriate for their conditions and traditions. From the theoretical point variations “of future scenarios of democracy” are possible: a fundamentally new phase of democratic process in some regions and its stagnation in others, interweaving and mutual enrichment of its various streams. In the medium-term vision it can be argued that in most societies the principle of variability of power on the basis of relatively stable legitimate procedures involving the vote will be firmly established.

With globalization and the associated growing dynamism of economic and social processes, sufficiently flexible response of the political sphere to the new “challenges” and therefore ordering turnover of power is a necessary condition for the survival of modern societies. Thus today illiberal democracies differ neither in political nor in economic efficiency, as the ruling elite is not composed on the meritocratic principle. The basis of illiberal democracy is populism (as in Russia), or tight control over political life (as in most African countries). Both one and the other are possible due to the lack of secured and independent middle class. Often because of this illiberal democracy becomes a consequence of premature democratization. The main danger that conceals illiberal democracy, are, on one hand, that the people see how the power manipulates their opinion, comes to deep disappointment with democracy as such, on the other hand – that the economic foundations do not stimulate economic modernization, which leads to a gradual lag in the economic sphere and creates in people a sense of “deprivation” [Zakaria, 2007: 145].

However, planting of Western values and democracy in Western societies is not correct. Conversely, premature transition to Western-style democracy could lead to serious economic difficulties and political instability, and as a consequence to raise authoritarian and dictatorial regimes which are a nutrient medium for organized crime. Choosing which, according to F. Za-

karia the developing countries should do for themselves is a choice between illiberal democracy and liberal autocracy [Zakaria, 2007: 97].

Liberal autocracy, or at a higher stage of development, liberal constitutionalism, is a more effective way of becoming a liberal democracy. Considering the variety of cases that have occurred in the last three decades, of the transition of non-Western societies to liberal democracy, it is easy to find that significant progress achieved by those countries which used their version of the European model: capitalism and the rule of law in the first place, and democracy – in the second. As a result they have achieved impressive commercial success, and over the past 15 years they have passed to democracy – and far more stable and effective one [Schmitter, Karl, 1993: 51]. Chance of building a truly liberal democracy is still far above where illiberal democracy entrenched.

The successful functioning of democracy depends on citizens as independent individuals. This means the ability to maintain their identity, to avoid emptiness and loneliness through their own intellectual resources.

In the modern world there are a number of trends and factors that will threaten democratic institutions today and in the nearest future: the growth of fans of extreme forms of nationalism, religious intolerance and theocratic aspirations, terrorism and criminal violence, the crisis of the modern model of socio-political system that dominates most developed countries, the increasing role that is played by advertising specialists and consultants on the media in policy, the lack of interest of citizens in public affairs, unless it comes to protecting their specific interests. As Henry Kissinger said: “Politicians under pressure of voters are reluctant to turn to the problems, the existence of which goes beyond the electoral cycle” [Kissinger, 2002: 260–261].

Potentially the most important threat to democracy may come from long-term changes that are detrimental to mankind: overpopulation, resource reduction of agricultural land, water and ecological disasters that require future austerity measures, including the presence of many undemocratic restrictions.

Widespread democratic reforms in many countries do not mean smooth development of this political phenomenon. The experience of developed countries, democracy faces serious problems, which experts characterize differently: Zh. Beshler calls “distortion of democracy” N. Bobbio – “unfulfilled promises of democracy” F. Schmitter – “threats to democracy” Sh. Eyzenshtadt – “fragility of democratic regimes”. Robert Dal notes inequality of citizens as a fundamental problem in all democratic countries [Dal, 1991: 9–17]. The prospect of democracy, from his point of view, depends on the degree of approximation to the elite of the people who make decisions. Improving citizens, their active participation in society and the life of state is a necessary condition for democracy. And the higher the level of political participation, citizens closer to the ever increasing level of requirements for participants in the political process, the closer democracy is to its ideal.

Political scientists often believe the demand for more “pure” and perfect democracy to be a true threat to democracy. Democracy can not but causes the creation of myths that are favorable to it, but not realized in time, these myths become utopia that destroys democracy. He also believes that democracy is fraught with tyranny, but the bearer of this threat is not the majority, which can weaken the centers of power but the minority which can take the advantage of the difficulties of the democratic system either to destroy it, or to give it closed oligarchic character.

The most important problem of democracy is the principle of majority when making collective decisions. Thus, the American political scientist Dankwart Rustow believes that “democracy is a system of governing of a temporary majority” [24]. The considerable part of researchers recognizes the imperfection of this principle, but can not offer another versatile alternative. The

experience in various democratic countries shows that in different circumstances the democratic process can be implemented with other principles of collective decisions that take into account the conditions in which they will be accepted.

But most experts are convinced of the loyalty of key theses: the democratic process is no more sophisticated alternative, and its deficiencies can be corrected by creating a real alternative process for improving a number of specific decisions or political strategies within the democratic system or the improvement of the democratic regime itself. At the same time a certain degree of democratic principles may be accepted as a payment for the benefits of the democratic process.

Reflecting on the inevitable gap between the ideal and reality, introduces the concept of “democratic deficit”, which he has in mind not only the shortcomings inherent in democracy as a political system, but also the problems that arise in the process of establishing democracy. These deficits, according to the French political scientist, are of two kinds. The first arises from the differences between the ideal and reality, because democracy is a democratization process extended in time, often for a long time: at each moment there is a gap between what should and can be done and what is actually done. Other deficits are associated with the circumstances that prevent historically specific democracies from coming closer to his ideal. The delay of democracies is explained by the fact that the previous system left behind a non-democratic legacy, associated with the elimination of the previous political regime, burdened with traditional vestiges, revolutionary transformations, historical features. Lack of democracy, in this logic, is also explained by fatal hostile circumstances. First of all, this is an economic cycle, which does not remain in a stable state for a long time, which affects the implementation of the promises that come from the government to the citizens. Even more significant fact hostile to democracy is social stratification. In an ideal democracy distribution according to most researchers should not be equal but fair. Everyone gets his share of power, wealth, prestige, in accordance with his competence, contribution to total wealth and his merits.

Political scientists P. C. Schmitter and T. L. Karl fears of another kind, focusing on the transition after the collapse, toppling autocracies when citizens of countries with strong liberal and democratic traditions that have long been accustomed to limited participation in governance and limited accountability of the executive, begin openly doubt of such practices negatively affecting citizens in new democracies that are just beginning to learn this practice [Schmitter, Karl, 1993: 4–9]. Two reasons made the American scientist to investigate the danger that lurk democracy: the ideological hegemony of democracy can dry with growing frustration of new democracies in the actual results; the likelihood that democracy will move forward without meeting the expectations of its citizens without establishing acceptable and predictable set of rules for political competition and cooperation. And the first and the second case can lead to the death of democracy. In these terms, in countries that embarked on the path of democratic reforms, there are at least another two options: to create a hybrid regime, uniting elements of autocracy and democracy, and creation of sustainable, but unconsolidated democracy.

In cases when the transition is initiated and imposed from above, the former rulers are trying to protect their interests by authoritarian methods. In cases when they spend liberalization without democratization, there is a hybrid mode which the American researcher named “dictablanda”. In those cases when they spend democratization without liberalization the neologism “democradura” was proposed. And “dictablanda” and “democradura” become quite common, as authoritarian rulers are trying to introduce democratic mechanisms in their states to create visibility progressive changes in the international force, demanding democratization.

P. Schmitter allocates internal dilemmas inherent in a modern democracy, regardless of time and place of its occurrence and external, that questioned the compatibility of the new demo-

cratic rules and practices with the existing social, cultural and economic conditions. To the internal dilemmas scientist refers, above all, an oligarchy, withdrawal, due to the lack of rational incentives for citizens to participate actively in political life, “cyclic recurrence in policy”, which is explained by the uneven distribution of costs and benefits among social groups, which leads to creating an unstable majority formed by temporary coalitions, functional autonomy, the essence of which is accountability to citizens and experts of undemocratic state institutions, interdependence with other democracies and some autocracies associated with limited ability to control the borders and the activities of transnational corporations [*Schmitter, Karl, 1993: 137–156*].

External dilemma is primarily determined by collective choice between alternative institutional arrangements that are compatible with the existing socio-economic structures, and cultural realities. Threats to democracy may go from the masses, as well as from the elite. Despite the fact that the elite are more than the masses, committed to values of democracy, they often reject these values in times of crisis and turn to repressions. Activity of masses and elites is often combined, creating numerous threats to democracy. The activity of the masses, which is manifested in riots, demonstrations, extremism, violence, arouses fear and insecurity in the elite. They return imprisonment and increase security measures for it. The dissent is questioned, newspapers are censored, freedom of speech is restricted, representatives of potential counter-elite get in prison, and police and security forces are strengthened in the name of “national security” or “law and order”. Elites themselves argue that these steps are necessary for the preservation of liberal democratic values. T. Dye and H. Zeigler conclude: “The irony is that in trying to preserve democracy, elites make society less democratic” [*Dye, Zeigler, 2008: 48–49*].

S. Huntington believes that obstacles to the democratization of countries can be divided into three broad categories: political, cultural and economic. As one of the potentially significant political obstacles he highlights the lack of experience of democratic governance of political leaders, manifested in the lack of commitment to democratic values. Deeply anti-democratic culture prevents the spread of democratic norms in the society, denies the legitimacy of democratic institutions and thus can greatly impede its construction and efficient functioning or even prevent it. Among the major economic obstacles to democratic development the American political scientist names poverty, that’s why, he connects the future of democracy with advanced economies. What hinders economic development is an obstacle to the spread of democracy. “Most poor societies will remain undemocratic until they remain poor” – sums up the American scientist [*Huntington, 1993: 41*].

The overall increased interest in democracy that began in the late XX century and is continuing in the new century, was caused primarily by mass aspirations of countries liberated from authoritarianism, to find a perfect form of government. The political experience of the developed countries shows that the most significant progress has been achieved by those political systems that were based on liberal democratic values. This vivid example was the determining factor in selecting prospects of development of yesterday’s authoritarian states. However, the future of democracy is far from being clear. Many countries have not coped with democratic overload and returned to authoritarian rule. In addition, there is a striking affirmation according to which most of the future challenges will gestate in the womb of the already established liberal democracies, and there are two reasons for such fear: the first is the inability to explain their shortcomings by threat of constant rivalry with another system, preventing its collapse; the second is that the population of these countries is much more “tainted” with normative expectations about how the democracy should work. The specialists most often refer to Robert Dal, who noted that the practice of democracy has undergone several revolutions, while its defenders often did not fully re-

alize what they were doing. All you need at this time is to ensure sufficient pressure from below in the form of institutional crisis and to adapt changes to democracy by introducing new rules and regulations. As a result of these changes the new democracy will be perfect [Dal, 1991: 404].

The future of democracy boils down to two issues: the definition of its versatility and adaptability associated with the existing system, or the need to use a special “transition model” of undesirable state to the desired.

No exception of all these processes is also a global level of social interactions. World system as a democratic one is imagined in two ways: as a system consisting of free societies and democracies and as a system in which relations between states and peoples are determined by law and by the general principles of justice. Some researchers believe that there is a gradual and evolving international architecture of collective institutions and formal agreements, focused both on the principles of democracy and human rights and on the legitimacy of international action aimed at their improvement and protection. The most optimistic approach is focused on finding a historic opportunity to transform truly democratic world into reality. Achieving this goal requires the solution of three main objectives: to deepen and consolidate democracy where it is formally realized; to continue development and strengthening of joint structures and institutional rules of democracy at the level of regional and international organizations; to encourage many different streams of change and transformation that could merge into single fourth wave of democratization.

Since the processes of democracy are closely interrelated with other global processes, especially with globalization, it leads not only to internationalization, but also to various crises in less developed countries. At the same time an attempt to create in emerging democracies institutions through an eclectic mix of democratic forms which are practiced in various democratic countries, not only contributes to discredit the ideas of democratization in post-authoritarian societies. Substantial harm is inflicted to the general prospects of democracy globally. So American political scientist J. Markoff writes: “In order to avoid the trivialization of democracy and ensure its ability to meet the challenges of the XXI century, the process of democratization itself must be something more than simply spreading to new regions of the world well known, established models of democratic government. If democracy is going to acquire the full meaning of the future, it will have to undergo rethinking and transforming as it always happened in the past” [18].

Currently, there are two approaches to the characterization of the phenomenon of “global democracy”. The first approach is based on the unification of democratization on the model of Western liberal democracy, which leads at different speeds, with different efficiency, but the bulk of the former authoritarian countries to common democratic standards. The second approach considers the “global democratization” is not a unifying political map of the world, but as diversification of democracy, expanding democratic development options. Proponents of this approach are based on the fact that the assessment of democracies based on textbook models of Western democracy is wrong, and it should maintain the existence of different models of democracy. Thus, the agenda put forward the task of analysis of the process, occurring in the world of post authoritarian transformations as a process of expanding the typological diversity of democracies.

As the key factors which the future stability and spread of democracy will depend on, often marked economic development and political leadership are often marked. As powerful structural factors that facilitate the expansion and deepening of democracy, social development and the expansion of global wealth and education are also called. But in the long run, the ultimate

significance is given to the crucial political leadership, its choices and actions on many levels, which imposes obligations on government officials, political parties, interest groups and organizations in the “young” democracies, but also on institutions in those countries where the democracy has already been established. But democracy as a global and local process will eventually spread in the world as much as those who use power around the world and in some countries want to extend it.

Each country of the modern world is in search of an optimum combination of transparency and the protection of national interests. First of all, I would like to mention the United States, guided in their foreign policy by their own national priorities and where the preservation of the democratic system is among foundation (historically without alternative) elements of the state, which logically leads to the use of all possible activities and modes of action for the protection and propagation of democratic system and development of civil society. Among the latter the most important are the ensuring of economic growth, regional and global strategic dominance, creating an effective system of control and prevention of threats. It is important to note that the USA, which attracts significant investments in the national economy, is the first among the leaders of foreign investment. Logically, the observance of this approach is considered a strategic contribution to the strengthening of the U.S. position in the world. Lead channel of exports and imports have become TNC. Their promotion goes along with the movement of direct investment abroad, where the U.S. retains leadership [Miotti, 2007: 9]. On the basis of direct investments the formation of foreign production that is mutually beneficial process takes place. The desire to promote liberalization coincides with the interests of the states where competitive advantages make their economies stronger and allow you to maximize the positive aspects of globalization.

The strategy of economic growth is a priority among global initiatives of American administrations. Applicants for assistance must meet three principles of economic growth: ensuring economic freedom, governance by laws and investing in people. The most important indicator of targeted funding remains Index of Economic Freedom, which is the product of a common definition of Foundation “Heritage” and of “Wall Street Journal” [19]. Along with it, the U.S. approach to international assistance makes it possible to fix the three types of economic disparities between countries: domestic or social inequality, individual inequality, mixed type according to the results of both the aforementioned. Among the countries for which the participation of Americans is significant, most successfully convert social capital into positive action on a global scale were “little dragons, tigers and elephants” that focused the reforms on liberalizing exchange and respect for intellectual property rights. In particular, China and India have greatly increased exports to rich countries and created favorable conditions for attracting direct investments. Here they actively use the positives of presence of US companies and their networks for variability of own competitive advantages and quick access to markets [Miotti, 2007: 5–6]. However the effectiveness of this strategy in Asia and Latin America is not a recipe for poor African countries. Too low starting level of development of several countries on the continent makes it difficult to determine the path of integration into the world economy. It is necessary to note that the impact of growth on poverty reduction is a double one—both direct and indirect. On the one hand, the growth increases incomes. On the other it increases state revenues, which in turn makes it possible to increase investment in the social sector and therefore, production capacity of the population as a factor in maintaining the same growth.

So we can see that growth is the preference in solving the problems of poverty, but not a panacea. Too much depends on the system of income distribution in the country, and here it becomes important the internal system organization and activity in overcoming the negative phe-

nomena like corruption. That is, the effectiveness is determined by social and structural factors, as well as the political choice. The poorest states of the South, where even the conditions for modern social organization and discovery of the world of information technologies are often absent, require significant international effort to create effective mechanisms of governance and the formation of national social capital. However, the latter point remains overlooked by the main practical priorities of the leaders of the world community.

An important area that at all times is trying to support non-violent image of a state is public diplomacy and especially non-governmental organizations activity. Modern political science often offers the insight of NGOs as pressure groups. It is accepted that this approach has some merit. Voluntary social associations that are separate from the state is the traditional phenomenon of socio-political culture of the West, including the United States. In connection with the extension of civil rights in the XVIII – XIX centuries in America there was the need to support the interests of social groups and new trends in political practice. Even Alexis de Tocqueville after his trip to the United States stressed the importance of political associations as the institutions of democracy and noted that they are very numerous and influential in the United States. Americans were among the first to see the political profitability of such projects and began active use of their potential. Moreover, the American state less than any other is sponsoring the activities NGOs their own – about 30% of total investments. In France, for example, this figure reaches 60%. First of all, this approach, due to special American model of NGO vector in national politics, is defined as the model of interest groups with a high degree of competition [Lee, Kigali, 2005: 4–13]. Public organizations use the mechanics of indirect effects primarily on the legislative branch through the mechanisms of civil society. Among them there is a widely used method of lobbying this or that solution. It is clear that the representatives of non-governmental dimension have significant personal interests in business and politics. It is also clear that their niche in the domestic management allows them to influence on decision-making process in foreign policy. The close ties with business and political forces allow the most powerful non-governmental structures function as major political actors of outside influence. Large organizations that operate internationally develop two or three strategic ideas a year that are brought to the attention of Congress. A classic example is the functioning of the military-industrial complex of America, where the modern “corporate warriors” get privileges in the distribution of orders of the Ministry of Defense [30]. Thus, bringing the capacity of NGOs in the field of international relations is for America a logical step both from the positions of accordance to the peculiarities of the internal political development and compliance features of formation of its foreign policy.

Since the late 90’s of XX century active role of NGOs in foreign policy was the recognized need in the context of increasing global spectrum of international humanitarian and social policy, in principle, impossible without the participation of the leaders of the world community. In fact, NGOs constitute institutional and corporate network through the operation of which another single space of management of international political processes is formed. It combines the state, business and public diplomacy. So we are talking about the structural and regulatory aspects of the impact on the world system evolution. In the context of the last NGOs is often treated as part of the creation of social space, wider than management. In the scientific and analytical literature (including the U.S.) regarding public sphere interactions most tolerant is a term introduced in the 80’s of XX century – civil society. Its principal drawback almost immediately was identified an excessive vagueness. Interdisciplinary study of 90-ies of XX century showed that in many countries primarily developed ones NGOs can claim a significant share of political legitimating, comparable only with the state [30]. The sector of international economic cooperation in the desire

to divide the government, private business and non-governmental organizations that perform specific practical mission began to use actively the term “third sector”. At this stage concerning the actors who operate in the field of international relations, the most commonly used category of “non-actors”, which also includes multinational corporations. In purely political terms, where the decisive role belongs to the state, such recognition is important: an original triad is fixed, which is directly involved in making foreign policy and international policy decisions. Many researchers convinced that the success of NGOs (primarily American) in the international arena is closely linked to processes of globalization and the creation of social conditions in which ordinary citizens must use regulatory mechanisms outside the field of civil structures [Daveport, 2005: 15]. From their part, government officials also recognize that the support of non-governmental forces makes their political decisions more socially legitimate. So, we can agree with the vision of international organizations the structures of global politics. The joining of the “third dimension” to the state and market, the major players in world politics, should be considered as a just one. This refers primarily to the role of civil society in support of the problem of global balance.

Extending social norms, NGOs do create more democratic social reality, however, is difficult to establish the degree of democracy of their actions. The opponents say that it is difficult to delegate power to the entities that establish themselves bureaucratic system for real democratization process. According to the degree of importance of the role of non-governmental organizations from the standpoint of national interests, the primacy rests with the discourse between advocates of realistic and pluralistic approaches. According to the pluralist paradigm governmental dimension occupies a leading place in the interaction between the state, multinationals and NGOs. Realists reserve the society the secondary role, limiting the jurisdiction of NGO to human rights, environmental protection and economic cooperation. Unlike its predecessors, which have become the classics of the American school of realism, neorealists withdrew from the remit of public diplomacy trade and financial activities in the international arena, adding these lines to the higher policy priority list [Baylis, Smith, 2001: 256–283].

Thus, the critical importance has potential of the functional efficiency of NGOs. Therefore, NGOs, policy, and NGO diplomacy are becoming more functional units in practical mechanics of the foreign policies of leading countries. They are successfully used by the White House in the case of increasing influence on the formation and development of civil society at different levels of world politics. Adequate to expansion of complex foreign policy issues, the question of effective ensure their successful implementation with the necessary social support (normative component) and personnel, institutional support (structural component) primarily from the standpoint of humanitarian management is being settled. Promoting the widespread development of civil society, NGOs support important contact mechanism in global governance, especially in the recovery or changing priorities of national and regional development. Increasingly, citizens of different countries discuss these issues of socio-economic and political nature. It forms a unified field of political debates in a single historical time, whether it's a human rights issue, the issues of privatization and monetary policy, or the issues of preservation of the environment. So it really is about the global process and, increasingly, the scope of activities of NGOs, including the U.S., is compared with the concept of human security [Michel, 2002: 3–7]. The security of such an order becomes the priority of global international political governance. In the focus of governmental actors are the problems of health services, education, economic development and human rights. That very experience of NGOs is often involved to solve the issues of global social balance primarily in the context of asymmetry of North-South. This part of their work proves the need to support the development of the poorest southern states by international non-gov-

ernmental and state organizations. It is clear that the problems of human security relevant and similar in every region of the planet. The objectives of the relevant policies are multidimensional and transnational. On the other hand, the U.S. government does not hide the fact of building exterior, including social, strategies based on national geopolitical and geo-economic interests. It is clear that due to the activity of the state, American non-governmental forces are often perceived as competitors for influence in the political evolution of society. Moreover, sometimes the NGOs themselves are the main opponents of U.S. projects abroad, first of all, in the economic sphere, where the struggle for environmental and social safeguards is successfully combined with the tactics of political pressure on the U.S. government. For example, the development of gas fields in remote areas of Peru is accompanied by angry protests from the environmental movement. Among the arguments of supporters of the project and major holders, the corporations "Hunt Oil" and "Holliberton" is promoting employment, economic growth and fiscal revenues. Among the opponent arguments of NGO is lack of social protection of the population and ignoring environmental problems for communities that support Republicans [*Mal-laby*, 2004: 50–58]. NGOs are forcing U.S. companies to give hard guarantees on local development, thus demonstrating a positive cut of their own functioning.

Globally, international political dimension of perception of NGO wing diplomacy is even more ambiguous. It is clear that the global space is not limited, by the African continent, where such support is absolutely necessary, because there often comes to basic survival. The functions of non-governmental organizations operating in Europe, the Middle East or Asia, are more politicized. Examples include the National Endowment for Democracy Forum Community of Democracies and the global initiative in Washington – World Movement for Democracy. In response to the intensity of the action of Americans in the direction of reforming the political systems of other countries, there is a fairly frequent rejection of NGOs in the world, even where their problems are related only to the creation of infrastructure or medicine, not to mention assistance in reforming the systems of law and public administration. Even with sincere intentions of the U.S. humanitarian missions in their activity, the desire to encourage local people to the culture and lifestyle of society is often seen, which violates cultural worthiness. Thus, in the East the approval of the ideas of rationalism is contradictory to traditional canons.

But it is clear that it is too difficult to resist even the "non governmental impact". At present NGOs effectively operate the most significant manifestation of globalization – the communication. Thanks to the development of communication it became possible the establishment of interaction even between small groups, the development of cooperation between them without reflection on the spatial factor. NGOs through adequate favorable conditions of development have significant opportunities for transnationalization, often become global bureaucracies, which are present in several countries. At present in the United States operates nearly 15 thousand non-governmental organizations that are directly related to the foreign policy sphere. They represent a fairly wide range of foreign policy interests of different social groups. Long time, the primacy of the degree of activity in the international arena was held by religious organizations and human rights defenders. Today, many transnational NGOs are focusing on the following areas of world politics as ecology and energy [*Daveport*, 2005: 9–12]. From the standpoint of classification, we can distinguish four main areas of international political activities of U.S. NGO: specific groups with a narrow professional specialization, cosmopolitan groups with a focus on the field of spiritual development, multinational groups, which also include or have close contacts with TNK, analytical corporations or "brain" centers.

"Brain" centers play a major role in the foreign policy because the mechanism for duplication of public-analytical structures creates a reasonable alternative to the production of strate-

gic decisions. Special Councils and Associations at “brain” centers organize research on current issues in international relations. Their strength from the positions of influence on decision making in foreign policy is its participation as a structural element in programs realization of leading political forces. It is no secret that analytical centers of the American school of geopolitics are under the strong influence of the conservatives [11]. There is a point to note the apparent strengthening of the role of their representatives as presidential advisers and special units in the mechanics of the adoption of foreign decisions by the head of the state. In addition, the institute of advisors enables to accomplish the objectives of foreign policy management with the use of more flexible than a formal compliance with the constitutional authority of the president. Of course, the primacy effect is owned by the advisors who are ideologically close to the leadership. Debates in collegiate circle can be tough, but not those that violate general line treatment on the international arena. It should be noted that the marked potential of conformism of analysts in the team is not fully realized due to the clear bias in favor of law enforcement agencies. However, group or corporate logic of thinking of the executives to manage foreign policy is largely based on a common ideology.

Despite discussion of question, there is not too strong doubt that the active involvement of NGOs is essential in achieving success and development of free societies. They play a vital role in strengthening democratic governance.

However, in a democratic actionalism of Western societies, including the countries of Eastern Europe (including Ukraine) recently manifested the effect of “enlargement fatigue”. And this is not the only obstacle to the realization of the policy goals of democratic influences. In the mass and the political consciousness of Europeans actualized Kantian principle of eternal peace dominates now, when evolutionary evaluation of the reality gives rise to an optimistic approach to the future of the democratic process within geographical Europe, which can be completed, according to estimates of European experts, to 2026. Compared with the U.S. global democratizing offensive, evolutionary and geographically limited approach of the European community creates fewer problems, and at least conceptually is more constructive. But the main object of Western “policy impact” on the post-Soviet states with semi-consolidated democratic and authoritarian regimes is political, business and intellectual elite, while criteria approach to post-totalitarian transformation remains unfulfilled in most NIS, causing growing negativism to their possible inclusion in the EU and Euro-Atlantic integration. Along with this there has been another negative trend: the community of the EU and NATO has very cautious stance on the expansion of democratic Euro-Atlantic community and because of the internal problems of development.

In the general sense diagrammatic approach to post-communist and post-totalitarian transformation in Central and Eastern Europe provided four main components, including: implementation mechanisms of the market economy, establishing democratic political system and the norms of “good governance” (responsible before government); emerging civil society and the integration of new democracies into Euro-Atlantic security structures. Fundamentally important element of socio-economic transformation in CEE countries was the constant presence of external control, forcing hurry with conducting adaptation and simulation reforms.

Regarding post-Soviet countries, including Ukraine, the situation looks different. The external control of the EU does not warrant these countries guaranteed prospect of membership and serves primarily the needs of adaptation to semi-peripheral status within the Neighborhood Policy. However, for Ukraine the model of pluralistic approach to cooperation with the EU is the most promising. Among other areas of foreign policy of Ukraine, European integration vector concentrates in itself the biggest transformation and modernization potential, and to the greatest extent comes from outside the purely foreign policy of the country, covering the widest range

of segments of domestic politics in Ukraine that need a qualitative development, including development of civil society and human rights.

On the other hand, it should be taken into account in Ukraine that the impact of Euro-American model of democracy on transformation of the current system of international relations is limited by the fact that it is not universal. Further internal development in a number of countries can go both toward democracy and toward authoritarian. Democratizing countries should consider the need for moral, political and value innovation of modern liberal democracy.

The current stage of democratic transformations in Ukraine celebrated the fact that on the one hand, democracy is a coveted symbol of the future, on the other hand, democratic institutions and the media, the practice of public participation in elections coexist with disappointment in democratic reforms. Contradictions also occur in conjunction inertia monopoly power and constant reproducibility of authoritarian reflexes with a focus on Western democratic values, where determination of the major trends shaping new value orientation is the basis for predicting future development and acquisition of new quality is extremely important for a more adequate understanding of the political system and the content of political processes in society.

If you judge democracy not as an abstract ideal, but as a vital reality, it becomes apparent that it has a set of formal attributes, which did not provide hopes of people. Their rights and freedoms did not protect the country from the chaotic development, and most of the people from poverty. It happened so, because for full democracy there was no adequate material and spiritual foundation that had to develop in organic unity.

Modern Ukrainian political realities are largely determined by the social structure of the society. Low socio-political activity of the population, superficial political parties and the political process in general, inefficient mechanisms for processing and representation of social groups and strata, the prevalence of “shadow” forms between different political forces—all these phenomena are largely conditioned by social factors. All this creates a favorable environment for the preservation of such a distorted form of political regime as semi democracy.

Democracy as a basis for management has a greater deterrent effect only in those countries where there are common interests and fundamental values that are shared by the vast majority of citizens. This is what makes possible life for democratic parliamentary government. The decline of democracy comes when the unity of values and interests disintegrates, when there is no general agreement on the main principles and objectives, when supporters of various political parties are no longer willing to work together with the government, but they themselves want to become a state [12].

Conclusions. Based on the current economic and political realities of different national state, the implementation of catch-up strategy of social development does not allow reducing significantly the distance from Western countries. Moreover, what is thy most important in strategic terms, heading this way states can be on the side of European and, moreover, general civilization development. In particular, not be able to form its own social and creative environment, without which the future accession to the community of developed countries will be extremely difficult.

That is why it is necessary to focus public resources and efforts on the processing task main directions of further development of Ukrainian society and the state in accordance with the progress of the leading trends in developed countries in Europe and elsewhere, as well as the implementation of specific measures for such targets. Solving these problems seems very difficult and lengthy process. Moreover, the current economic, social and political realities even more difficult to achieve the necessary results of social transformation.

Since Ukraine became independent, the world has undergone a cardinal change. New threats and challenges appeared, international problems became more complicated, overall crisis in-

creased. Hope of many countries for a more just, equitable and most importantly safer world was not justified. The nature of global transformations and the rise of a new range of threats to national security of Ukraine determine the feasibility of strengthening the policy of pragmatic defense of Ukrainian national interests in the global international environment. The main feature of Ukrainian politics is realism based on a clear understanding of the opportunities of the Ukrainian state in the world, setting the basis for its policy the constructive dialogue and the search for mutually acceptable solutions with its partners. The main resource for strengthening the role of Ukraine in the world must increase its economic and political opportunities and the development of social capital

Thus, the nature of contemporary social processes remains controversial and conflicting. On the one hand, new trends are apparent in facilitating interpretation and convergence rates of development, and on the other they are accompanied by significant deformations, deepening enforcement mechanisms, shaking and watching the traditional norms of national and international law, the use of double standards. However, despite the listed deficiencies of democracy, good optimistic reasons are preserved about the future of democratic development, basing this optimism that their gradual filling strengthens the stability of democracy. Modern democratic institutions and practices capable of solving problems between the government and society by peaceful means, and that is the biggest acknowledgment of its passing ahead effectiveness compared with other forms of social organization. Despite all the difficulties faced by democracy on its thorny path, the opinion expressed by Robert Dahl remains relevant "...Democratic idea will not lose its appeal for people in non-democratic countries, and, to the extent that these countries will form modern, dynamic and more pluralistic societies, their authoritarian governments will become increasingly difficult to resist the desire for the expansion of democracy" [13].

References

1. *Baylis J. B., Smith S.* The Globalisation of World Politics / Baylis J. B., Smith S. – New York: Oxford University Press, 2001. – 344 p.
2. *Beck U.* The Reinvention of Politics. Rethinking Modernity in the Global Social Order / Beck U. – Cambridge, 1997. – 206 p.
3. *Bobbio N.* The Future of Democracy: A Defence of the Rules of the Game / Bobbio N. – University of Minnesota Press, 1987. – 184 p.
4. *Castells M.* The Information Age: Economy, Society and Culture – Available at: https://deterritorialinvestigations.files.wordpress.com/2015/03/manuel_castells_the_rise_of_the_network_societybookfi-org.pdf.
5. *Chandhoke N.* How is Global Civil Society? / N. Chandhoke // Journal of World-System Research. – 2005. – December. – P. 354–369.
6. *Dal R.* Democracy and its critics / Dal R. – Yale University Press; New edition edition, 1991 – 397 p.
7. *Daveport D.* The New Diplomacy / D. Daveport // Policy Review. – 2005. – December / January. – P. 9–12.
8. *Dunning J. H.* Multinational Enterprises and the Global Economy / Dunning J. H. – Wokingham, England: Addison-Wesley, 1993. – 687 p.
9. *Dye T. R., Zeigler H.* The Irony of Democracy: An Uncommon Introduction to American Politics / Dye T. R., Zeigler H. – Cengage Learning, 2008. – 424 p.
10. *Etzioni A.* The Limits of Privacy / Etzioni A. – N.Y.: Basic Books, 1999. – 280 p.
11. *Haas R.* Think Tanks and U.S. Foreign Policy: A Policy – Makers Perspective // U.S. Department of States. – Available at: <http://www.states.gov.s/p/rem/15506htm>.

12. *Hallowell J.* Moral foundation of democracy. – Available at: https://archive.org/stream/moralfoundationo00inhall/moralfoundationo00inhall_djvu.txt
13. *Huntington S. P.* Will More Countries Become Democratic? / S.P. Huntington // *Political Science Quarterly*. – 1984. – № 99. – P. 193–218.
14. *Huntington S.* The Third Wave. Democratization at the end of the twentieth century / Huntington S. – University of Oklahoma Press, 1993. – 384 p.
15. *Kissinger G.* Does America need foreign policy? Toward a Diplomacy for the 21st Century / Kissinger G. – Simon & Schuster, 2002. – 352 p.
16. *Lee J., Kigali R.* Comparing NGO influence in EU and the US / J. Lee, R. Kigali // *Conference Report*. – Ottawa. – 2005. – June. – 128 p.
17. *Mallaby S.* NGOs Fighting Poverty, Hurting the Poor // *Foreign Policy*. – 2004. – September / October. – P. 50–58.
18. *Markoff J.* Globalization and the Future of Democracy / J. Markoff // *Journal of World-Systems Research*. – 1999. – Vol. 5, № 2. – Available at: <http://www.csf.colorado.edu/ws-systems/jwsr.htm>.
19. *Methodology for the 10 Freedom*. – Available at: <http://www.heritage.org/indexoamethodology.pdf>.
20. *Michel S.* The role of NGOs in Human Security / Hauser Center for Nonprofit Organizations / S. Michel // *Working Paper*. – 2002. – № 12. – November. – 30 p.
21. *Miotti L.* Systemes nationaux dans la nouvelle phase de la mondialisation. Une comparaison transatlantique / Michel S. – L. – P.: Ifri, 2007. – 40 p.
22. *Nissanke M.* Linking Globalization to Poverty / M. Nissanke // *UN University Policy Brief*. – 2007. – № 2. – P. 1–7.
23. *Priest G.* Reducing Global Poverty: Theory, Practice, and Reform / G. Priest // *SELA*. – 2005. – № 26. – P. 4–32.
24. *Rustow D. A.* Transitions to Democracy: Toward a Dynamic Model. – Available at: <http://isites.harvard.edu/fs/docs/icb.topic1521414.files/March%209/Rustow%20170.pdf>.
25. *Pasquino G.* The Political Science of Giovanni Sartori / *European Political Science*. March 2005 – Available at: https://www.researchgate.net/publication/248876541_The_Political_Science_of_Giovanni_Sartori.
26. *Schmitter P. C., Karl T. L.* What Democracy Is ... and Is Not / Schmitter P. C., Karl T. L. – Baltimore, London: The John Hopkins University Press, 1993. – P. 49–62.
27. *Smith G. S.* New Challenges for High Level Leadership Training / G. S. Smith // *Public Management and Governance in a Globalizing World*. – 2002. – August. – № 19. – P. 4–19.
28. *Welzel Ch., Inglehart R.* Liberalism, Postmaterialism, and the Growth of Freedom / Ch. Welzel, R. Inglehart // *International Review of Sociology*. – 2005. – Vol. 15, Iss. 1. – P. 81–108.
29. *Zakaria F.* The future of freedom: non-liberal democracy in the US and beyond / F. Zakaria – W. W. Norton & Company, 2007. – 301 p.
30. When NGOs face repression and under siege, freedom and democracy undermined, says United States // *Asian Tribune-Washington D.C.* – 2006. 12. 15.

УДК 271.2.327(477+470)

**UKRAINIAN ECCLESIASTICAL DIPLOMATIC MISSIONS
DISPATCHED TO RUSSIA FROM THE SECOND HALF
OF THE 17th CENTURY TO THE EARLY 18th CENTURY**

**УКРАЇНСЬКІ ЦЕРКОВНІ ПОСОЛЬСТВА ДО РОСІЙСЬКОЇ
ДЕРЖАВИ В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ XVII – НА ПОЧАТКУ
XVIII СТОЛІТЬ**

**УКРАИНСКИЕ ЦЕРКОВНЫЕ ПОСОЛЬСТВА В РОССИЙСКОЕ
ГОСУДАРСТВО ВО ВТОРОЙ ПОЛОВИНЕ XVII – НАЧАЛЕ
XVIII ВЕКОВ**

Kagamlyk S.

Phd, Senior Researcher of Center Ukrainian Studies of Philosophy faculty of Taras Shevchenko National University of Kyiv. E-mail: kagam@i.ua

Кагамлик С. Р.

Кандидат історичних наук, старший науковий співробітник Центру українознавства філософського факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка. E-mail: kagam@i.ua

Кагамлык С. Р.

Кандидат исторических наук, старший научный сотрудник Центра украиноведения философского факультета Киевского национального университета имени Тараса Шевченко. E-mail: kagam@i.ua

Abstract. *The article analyses the activity of Ukrainian church embassies in the Russian state in the second half of the XVII – early XVIII century, based on the materials of two leading Kyiv cells – the Kyiv-Pechersk Lavra and the Mohyla Academy at the Kyiv Brotherhood Monastery, which had special privileges. The main goal for the Kyiv-Pechersk monastery's leadership was to preserve the title of the laurel and the right stauropigy, as well as the canonical submission to the Patriarch of Constantinople at that time. The priority of Kyiv Mohyla Academy was a confirmation its status as a higher educational institute and its material support by the Russian government. To defend these rights in conditions of Russian centralism was the main task of special monastic commissioners, who performed the duties of church advocates, defenders of their monasteries. The article concludes that due to the high level of education, organizational skills and diplomatic trust of Ukrainian church messengers, they managed to achieve significant success in defending the main interests of Kyiv cells – the special status for Pechersk Monastery and the right of a higher educational institute for the Kyiv-Mohyla Academy. The mission of Ukrainian ambassadors of the 60-ies of the XVII century had an important church-political significance. They had forced the leaders of Russian state to realize the rejection of Ukrainian clergy of the Moscow protectorate and detained the subordination of the Kyiv Metropolitanate for twenty years.*

Key words: *Orthodox Church, Church embassies, Ukrainian church elite, Russian state, Russian centralizm, Kyiv-Pechersk Lavra, Kyiv Mohyla Academy.*

Анотація. *У статті аналізується діяльність українських церковних посольств до Російської держави у другій половині XVII – на початку XVIII ст. на матеріалах двох про-*

відних київських осередків – Києво-Печерської лаври та Могилянської академії при Києво-братському монастирі, які мали особливі привілеї. Головною метою для керівництва Києво-Печерського монастиря на той час було збереження титулу лаври і права ставропігії, а також підпорядкування Константинопольському патріарху. Водночас для Києво-Могилянської академії пріоритетним було підтвердження російським урядом її статусу вищого навчального закладу та його матеріальне забезпечення. Відстояти ці права в умовах російського централізму було головним завданням особливих монастирських уповноважених, які, крім дипломатичних функцій у столицях Російської держави, виконували обов'язки церковних адвокатів, захисників довірених їм обителів. Робиться висновок, що завдяки високій освіченості, організаційним здібностям і дипломатичному хисту українських церковних посланців їм вдалося досягти значного успіху і відстояти головні інтереси київських осередків – особливий статус Печерського монастиря та права вищого навчального закладу для Києво-Могилянської академії. Місії українських посланців 60-х років XVII ст. мали важливе церковно-політичне значення. Вони змусили зверхників Російської держави усвідомити несприйняття українським духовенством Московського протекторату і на двадцять років затримали підпорядкування Київської митрополії.

Ключові слова: Православна Церква, церковні посольства, українська церковна еліта, Російська держава, російський централізм, Києво-Печерська лавра, Києво-Могилянська академія.

Аннотация. Стаття аналізує діяльність українських церковних посольств в Російському государстві другої половини XVII – початку XVIII в. на матеріалах двох ведущих киевских центрів – Києво-Печерської лаври і Могилянської академії при Києво-братському монастирі, яким були особливі привілеї. Головною метою керівництва Києво-Печерського монастиря того часу було збереження титулу лаври і права ставропігії, а також канонічного підчинення Константинопольському патріарху. В той же час для Києво-Могилянської академії пріоритетним було підтвердження російським правительством її статусу вищого навчального закладу і його матеріальне забезпечення. Відстояти ці права в умовах російського централізму було головним завданням особливих монастирських уповноважених, які виконували обов'язки церковних адвокатів, захисників довірених їм обителів. Робиться висновок, що завдяки високій освіченості, організаційним здібностям і дипломатичному хисту українських церковних посланців їм вдалося досягти значного успіху і відстояти головні інтереси киевских центрів – особливий статус Печерського монастиря і права вищого навчального закладу Києво-Могилянської академії. Місії українських посланців 60-х років XVII в. мали важливе церковно-політичне значення. Вони змусили керівників Російського государства усвідомити несприйняття українським духовенством Московського протекторату і на двадцять років затримали підпорядкування Київської митрополії.

Ключевые слова: Православная Церковь, церковные посольства, украинская церковная элита, Российское государство, российский централлизм, Киево-Печерская лавра, Киево-Могилянская академия.

The current problem. The present time is rife with parallel processes that echo the early modern period of Ukraine's history, when members of the Ukrainian elite were forced to stand up for their fundamental rights being exposed to the pressure of Russian centralism. This is especially relevant to the country, against which aggression is being committed with the religious factor actively employed in the Ukrainian context for sectarian and political divisions.

After Ukraine was joined to Russia under the Treaty of Pereyaslav, it was essential for the Ukrainian church elite to retain all its rights and privileges previously granted by Lithuanian princes and Polish kings. However, with the Ukrainian Metropolitanate falling under control of the Moscow Patriarchate in 1686 and all the authority being centralised in Russia, the Ukrainian Orthodox Church began to lose its positions. The original terms for the change of canonical jurisdiction made it possible for the Church's leaders to keep its erstwhile status under Russian rule. As a result, the main task confronting the Ukrainian church elite was to safeguard its old rights and privileges, which was to be accomplished by sending special delegations to capital cities in Russia.

The review of major research efforts in the area. The efforts pursued by the Ukrainian Ecclesiastic Missions to Russia in the period spanning between the second half of the 17th century and the early 18th century is an area of research that has been given a small amount of scholarly attention. Primarily, this issue was investigated in different contexts by pre-Soviet scholars. For example, S. Golubyev [*Golubev*, 1900; *Golubev*, 1888; *Golubev*, 1901] and M. Petrov [*Petrov*, 1895] touched upon the question when writing on the history of the Kyiv-Mohyla Academy. As well as that, V. Einhorn [*Eingorn*, 1899] and K. Kharlampovych [*Kharlampovich*, 1914] dealt with the issue in question in their research on Russian-Ukrainian relations. F. Tittov focused on the problem as he gave insight into relations between the Kyiv-Pechersk Lavra (Kyiv Monastery of the Caves) and the ruling Romanov dynasty. Some materials on the subject were printed in the collection of documents entitled "The Archives of Southern and Western Russia Compiled and Published by the Archeographic Committee" [1] and "The Archives of South-Western Russia Published by the Committee for the Study of Ancient Acts" [2]. As regards modern research, one can cite a number of works that are in some way relevant to the issue in question. Among them are efforts by S. Plohiy [*Plohiy*, 2006], Z. Kohut [*Kohut*, 1996], V. Mordvintsev [*Mordvintsev*, 1997], V. Horobets [*Horobets*, 2007], which provide a historico-legal study of the Cossack Hetmanate. Another relevant study in the area is furnished by V. Lastovsky [*Lastovsky*, 2008] in his work dealing ecclesiastic historiographic aspects. This work reviews historical efforts focusing on the issue and linking it to the encroachment of the Russian authorities on the identity of the Ukrainian Orthodox Church.

The object of this article is to describe the activities pursued by Ukrainian Ecclesiastic Missions to Russia in the period spanning from the second half of the 17th century to the early 18th century with the research being based on the materials supplied by the two major centres of spiritual and intellectual activities at the time, i.e. the Kyiv-Pechersk Lavra and Kyiv-Mohyla Academy. These two entities enjoyed special privileges that had been thitherto granted, therefore, the major task to be pursued by these institutions in the face of Russian centralism was to retain the powers which were about diplomatic functions and ecclesiastic advocacy or protection of cloisters in their charge.

Major research material presentation.

Missions dispatched by the Kyiv-Pechersk Lavra

As far as all Ukrainian cloisters concerned, the Kyiv-Pechersk Lavra had the most acute need to protect its interests. The reason for this, on the hand, was its ownership of large landed estates and a great number of attached monasteries. Another factor for this state of things was a special status of the Monastery, i.e. the status of lavra¹, and right of stauropегia². Confronted with

¹ Lavras are monasteries with vast membership and attached monasteries. The Kyiv-Pechersk Monastery was officially awarded the lavra status and the right of stauropегia by the letter of 1592 granted by Jeremiah II, Patriarch of Constantinople.

² Stauropегic monasteries in the Orthodox Church were those that were immediately subordinated to the supreme ecclesiastical authority, usually to the Patriarch (before 1686 – to the Patriarch of Constantinople, from 1688 to 1720 – to the Patriarch of Moscow), from 1721 to 1786 – to the Synod's authority.

political instability, the Lavra-based archimandrites had to send a special delegation if they were to be ordained to the rank or if a new sovereign had ascended the throne. These delegations were to take with them books, icons and other gifts so that their previously granted charters would be approved for estate ownership and retention of traditional rights and privileges enjoyed by the Lavra.

The retention of old rights by the Lavra under Russian rule was a purpose of a special delegation headed by Hieromonk Cyril, Warden of St. Anthony's Caves. The delegation was sent from Kyiv in February 1669. Under the pretext of handing over to Russia's Tsar a newly-published book "Peace with God to Be Acquired by Man", written by Pechersk Archimandrite Innocent Giesel (Innokenty Gizel), which was allegedly to be promoted for distribution in Russia, the actual aim of the delegation was to make sure that the Lavra would remain under the jurisdiction of the Constantinople Patriarchate.

Aware of the importance of the planned mission, the forward-looking Rector of the Lavra made thorough preparations for this mission. Innocent Giesel had paid a visit to Vasily Sheremetev, Voivode of Kyiv and said to him that he was in no condition to go to Moscow and asked a leave to present his newly-published book "Peace with God to Be Acquired by Man" (1669) [1: 146]. On securing the permission, the Rector of the Lavra mounted a 14-strong delegation and gave them letters to be passed to the Tsar and the Patriarch. The latter was requested to support all the Lavra's petitions. Also, the Rector gave necessary instructions as to the actions towards accomplishing the task [Eingorn, 1899 : 603].

Ten days later, on arrival in Moscow in late March 1669, the delegation from the Lavra was granted an audience by the Tsar. At that audience, Cyril delivered a complimentary speech and handed to the Tsar a lavishly designed copy of the book by Innocent Giesel with the dedication from the author. Having prepared the Tsar for what they were, a fortnight later the Lavra's envoys passed him the petition from the Lavra, which included thirteen points. The main point was about the retention of the canonic jurisdiction under which the Lavra was at the time [1 : 134–135, 147–160]. It is noteworthy that this occurred when the Russian leaders, Boyar Orden-Naschokin in particular, were actively hatching up and implementing schemes for bringing all Ukrainian clergy under the Russian ecclesiastical protectorate [Eingorn, 1899 : 588–602]. Probably, opposed to being under Russian ecclesiastical jurisdiction, Innocent Giesel sought in this way to sway the plans of the Russian authorities.

Apart from the issue of ecclesiastical jurisdiction, Innocent Giesel's petition had other requests, including but not limited to exemption of the Lavra's clergy from the judiciary power of the voivode, exemption of the Lavra's liegemen from duty payment and quartering of soldiers and banning Kyiv citizen from using ferries, forests and hayfields owned by monasteries. By and large, the requests contained in the Lavra's petition were fully or partially satisfied. When the petition was being considered, Hieromonk Cyril had to provide a clarification on some question to the officials at the Little Russia Office [1 : 235–236; Eingorn, 1899 : 607–616]. As for the retention of the status of stauropagic monastery under the jurisdiction the Constantinople Patriarchate, the Tsar evaded the answer.

The Lavra's mission dispatched in 1669 was of great importance, both ecclesiastically and politically. Specifically, it made it clear to the Muscovite leadership that the Ukrainian clergy was opposed to the idea of Moscow's protectorate. This, in turn, led the Muscovites to relinquish plans by Boyar Orden-Naschokin to immediately bring the Kyiv Metropolitanate under their control.

The rectorship of Archimandrite Innocent Giesel saw another delegation from the Lavra sent to the capital of Russia. Organised in March 1680, this mission included members of the Ecclesiastic Council such as deputy rector St Barlaam (Varlaam Yasynsky), Paisios the Cave

Dweller, Warden of the Near Caves and Ivan Armashenko, a scribe [9, 1 : 112 r.; 8 : 336]. When in Moscow, they presented a petition as instructed by Innocent Giesel [8 : 336]. In response to this petition, in 1680 Tsar Theodore III submitted to the Lavra's authority the Cholnsk Monastery of the Saviour [7, p. 199–201] as well as some letters authorising the ownership of the town of Pechersk [*Evgeniy (Bolhovitinov)*, 1847 : 201–202], fishing ferries across the Dnipro river [7, p. 202–204], the Monastery Hospital of the Trinity [*Evgeniy (Bolhovitinov)*, 1847 : 204–205]. Also, he allowed the monastic elders residing in the Lavra to come to Moscow for offertory collections once in four years [*Evgeniy (Bolhovitinov)*, 1847 : 206–207]. The granting of all the requests stated in the petition was indicative of the mission's unqualified success, especially in the Ruin period. It took a near two-month stay in Moscow to accomplish this uphill task [10, 1 : 6–30; 8 : 337]. Later on, on April 17th 1688, St Barlaam wrote to Sophia, the Tsar's daughter, that the obtainment from Theodore III of the important letters was owing to his obedience also [10, 1 : 175].

It is worth citing an example illustrative of the Lavra's envoys carrying out another important mission. More than once did the last quarter of the 17th saw examples of the Lavra's leaders neglecting the Muscovite ecclesiastical authority. In particular, newly-elected Pechersk archimandrites sought to observe the ordination patterns traditionally practised in Ukraine. For example, the letter from Lazar Baranovych, Archbishop of Chernihiv, to Patriarch Joachim, dated June 11th 1684, was indicative of the fact that newly-elected Archimandrite Barlaam was ordained by the writer of the letter, but not by Moscow clergymen. Also, the letter stated that rather than going to Moscow himself, Lazar Baranovych dispatched envoys with the request for the letter authorising his ordination as Archimandrite. The mission entrusted to the envoys (John of Tobolsk (Ivan Maksymovych), Rector of the Novopechersk Svensk Monastery, Hieromonk Afanasii Myslavsky, Filaret Lynevych Rector of the Cholnsk Monastery of the Saviour and Havryil Filipovych, a scribe) [10, 1 : 114; 2 : 212–214] was a tall order given the Patriarch's displeasure with such disrespect. Of no help was the assistance from Lazar Baranovych – the Patriarch did not grant the letter of approval [8 : 362–363]. This prompted St Barlaam to write a new letter to the Patriarch in December 1684 and dispatch another mission, which was again headed by John of Tobolsk [2 : 217–219; 8 : 363]. Unlike the previous one, this mission proved successful. As a result, on February 26th 1685 the Patriarch of Moscow gave a written benediction for ordination of St Barlaam as Pechersk Archimandrite [2 : 222–225]. Thus, the assignments meant to secure the Monastery's powers were a challenging thing, as they did not always achieve ends.

The ownership of all estates by the Kyiv-Pechersk Lavra was also acknowledged by Peter I (Peter the Great) in 1720, which was owing to joint efforts undertaken by the Monastery's leadership. Furthermore, the Tsar granted three letters dated October 16th in the name and for the benefit of Archimandrite Ioanykiy Senyutovych and the Monastery's fraternity. The first letter, which was of general nature, affirmed the Lavra's status as the patriarchal stauropegic monastery, whereas the second one listed all the documents certifying the Monastery's land ownership. As for the third letter, it specifically stated the ownership of the Monastery Hospital of the Trinity [*Titov*, 1913 : Appendix 18, 19, 20]. Because of the fire in 1718 the Lavra failed to provide the necessary documentary evidence, which is why Roman Kopa the Lavra's attorney, presented his own evidence in the form of the report and spoken testimony [*Evgeniy (Bolhovitinov)*, 1847 : 266–268]. A comprehensive list of previously granted letters that were acknowledge by the detailed letter issued by the Tsar in 1720 are illustrative to thorough preparation carried out by the Lavra's envoys and the archimandrite, this having been done to obtain this important document.

As far as the ascent to power of Peter II was concerned, Kyiv's church elite identified it with their hopes to reclaim the rights and privileges of the Ukrainian Church. It is a known fact

that in 1728 Barlaam Vanatovych (Varlaam), Bishop of Kyiv, made official efforts to reclaim the status of the Kyiv Metropolitanate. Similar efforts to return the privileges via advocacy were undertaken by the Kyiv Pechersk Lavra.

To take advantage of the festivities marking the enthronement of Peter II, in 1727 the Lavra's leadership sent to Saint Petersburg a special delegation headed by Roman Kopa, who had broad experience of administrative legal assignments. The records stored in the Kyiv Pechersk Lavra's make it possible to retrace the circumstances of this challenging mission.

Roman Kopa, the Lavra's authorised representative, who came to hold an honorary office of Deputy Rector, was handed a detailed instruction with points to be pursued by the mission [22, 1 : 2–4 r.]. The 18 listed points were about the necessity to acknowledge the previously granted letters, as well as to seek the Lavra's exemption from all taxes and duties and compensation for the land which was confiscated in 1706 for building the defences. Forced to stay in the royal court for a long time, Roman Kopa took the opportunity to resolve other issues, censorship of the Lavra's publications included.

Roman Kopa regularly informed the Monastery's leadership on how things were developing and gave a detailed description of the imperial coronation ceremony, which was held on February 25th 1728 [22, 1 : 25, 32–32 r.]. Apart from that he reported how he had been awarded a commemorative token for this event [22, 1 : 35]. In fact, all the tasks stated in the Lavra's instruction were fulfilled except one regarding the compensation for the land that had been taken away in 1706 to supply space for the Pechersk Fortress. After that Roman Kopa went on to report about the completion of all tasks he had been entrusted with and the handover of responsibilities to Isaiah, a successive Lavra's attorney. Thus, Roman Kopa's efforts as attorney, which resulted in Peter II granting four imperial letters can be deemed fairly successful

Favourable for the Ukrainian Church, the rule of Peter II significantly contributed to the success of the mission undertaken by Inokentiy Zhdanovych, Rector of the Svensk Monastery, who also acted as the Lavra's attorney. He being assisted by Count Gavriil Golovkin, his trip to Moscow resulted in the granting of the letter by Peter II, dated June 10th 1729, which was issued in the name of Pechersk Archimandrite Inokentiy Zhdanovych. It authorised the latter's ordination and the supply of the equipment for Assumption Church, which had suffered a fire in 1718 [Titov, 1913 : Appendix 32].

As regards efforts by Isaiah, an attorney to whom Roman Kopa handed over responsibilities, he is known to have written a letter to Elizabeth, the emperor's daughter, in which he reminded her about the promise by Empress Catherine I, Elizabeth's mother, to provide the Lavra with funds for vestments [21: 3]. Thus, the Lavra's attorneys (Roman Kopa, Inokentiy Zhdanovych and Isaiah) contributed much effort towards the search for benefactors who would fund the restoration of the Assumption Cathedral and its equipment which had been destroyed by a 1718 fire.

Missions mounted to safeguard the rights of the Kyiv-Mohyla Academy

The Kyiv-Mohyla Academy had always attached great significance to the state's recognition of its legal status as an institution of higher learning. In his time, Petro Mohyla, Metropolitan of Kyiv, sought the obtainment of the corresponding letter from Polish King Vlidislav IV. Despite the fact that this privilege granted in March 1635 did legitimise Kyiv-based schools, it did not authorise them to provide upper-level courses such as philosophy and theology. In fact, the status of the higher learning institution was awarded by Hetman Ivan Vyhovsky, this having been enshrined in the Treaty of Hadiach of 1658. However, the Academy's status had been officially recognised.

When Ukraine came under Russian rule in the second half of the 17th century, the issue of the Academy's status as a higher learning institution again came to the fore. Now it had to be

tackled by the Russian government. The accomplishment of this task became a top priority for the Kyiv-based church leaders, the Academy's authorities and Kyiv bishops as the institution's patrons.

At the binning of 1670, St. Barlaam, Father Superior and Rector of the Brotherhood Monastery, dispatched a delegation to bring to Russian Tsar Alexis I a petition which provided details about the institution's financial state and legal status, the latter being based on the Tsar's letter of August 30th 1650. This letter allowed the monastery's inhabitants to come Moscow for alms. The 7-strong mission from the Brotherhood Monastery headed by Victor Gilevsky, a prefect and lecturer, was to follow the instruction by the Monastery's Rector [8: 314]. To enhance the petition, St Barlaam supplied the mission with letters of recommendation given by the Hetman, Lazar Baranovych, Archbishop of Chernihiv and Novhorod-Siverskyi, and Patriarch Paisios of Alexandria, who was on a visit to Kyiv in September 1669. It is noteworthy that this effort was joined by the Kyiv Pechersk Lavra. The Lavra's Archimandrite Innocent Giesel (past Rector of the Kyiv-Mohyla Academy) attached his epistle to the Tsar, which was to the effect that Metropolitan Petro Mohyla bequeathed him to take care of schools at the Epiphany Brotherhood Monastery [*Eingorn*, 1899 : 676].

One of the points in the petition was about the legal recognition of Kyiv-based schools [*Eingorn*, 1899 : 683]. The other points contained the requests to improve the financial state of the Monastery. For all that, the responses to all those requests had it that they should take the matter to the Hetman [*Eingorn*, 1899 : 683]. The Tsar's indifference and apathy to St Barlaam's petition was not swayed even by the fact that the head of the mission acting on the instruction of the Father Superior was to hand the Tsar several copies of the book "A Key to Understanding" donated to the monastery by the author Ioannikiy Galyatovsky. As a consequence, of all the points contained in the petition, only one was satisfied. This one was about assigning the Church of Three Saints to the Brotherhood Monastery. It is to be assumed that the failure of Kyiv's mission could be accounted for by a negative attitude of the imperial court to St. Barlaam for the political views he held.

The canonical subordination of the Kyiv Metropolitanate to the Patriarchate of Moscow created further opportunities for affirming the Kyiv Mohyla Academy's legal and financial status and galvanised the institution's authorities into action towards this end. In the year 1691, backed by St Barlaam, Pakhomiy Pidluzky, Rector of the Academy, sent to Moscow a mission made up of several lecturers and students and headed by Syluan Ozersky, a prefect and professor of philosophy. As stated in Patriarch Adrian's letter to Hetman Ivan Mazepa (September 1691), the delegation included a nephew of Hetman Ivan Obydovsky [2 : 310–311]. The task of the delegation was to present the petition for acknowledgment of legal and property rights to be enjoyed by the Academy. To secure friendly attitudes on the part of joint Tsars Ivan V and Peter I, the Ukrainians presented them with a lavish eulogy [*Petrov*, 1895 : 51]. For more authority, the delegation was supplied with a letter by Hetman Ivan Mazepa, dated August 4th 1691 p. [*Golubev*, 1888 : 17].

For all that, Syluan Ozersky's mission was protracted, and the leaders of the Brotherhood Monastery went on to form a new delegation. This time in June 1693 Ioasaf Krakovsky, a new Rector of Kyiv College, was dispatched to Moscow in propria persona by Kyiv Metropolitan Barlaam with the backing of Hetman Ivan Mazepa being provided. Ioasaf Krakovsky was tasked to present the new petition seeking the obtainment of the Tsar's letter for the Brotherhood Monastery and donations for the school [10, 1 : 131 r.; 15 : 475].

On July 10th 1693, Ioasaf Krakovsky delivered a complimentary speech to the Tsar and handed him a letter from and gifts from Metropolitan Barlaam. The gift items were a cypress cross, the icon of St. Volodymyr and printed eulogistic poetry featuring the Passion [8 : 811].

The trip made by Ioasaf Krakovsky proved to be a success – on January 11th 1694, the Academy was granted two Tsar's letters certifying estate ownership and the right to teach not only poetics and oratory, but philosophy and theology as well. Moreover, it allowed the enrolment of students from other countries [15, No 35, 36].

But resentment and verbal assaults against the Academy by Kyiv's townsfolk prompted the leadership of the Kyiv Metropolitanate to seek the obtainment of another letter to confirm the first two letters and to protect the rights of the Academy. A delegation with Hieromonk John ((Ioann) and two monks from the Brotherhood Monastery resulted in the letter being granted by Peter I on September 26th 1701. The letter was issued in the name of the then Rector Prokopiyy Kolachynsky [15 : 493]. When handling the issue, he obtained support from Stefan Yavorsky, Deputy Patriarch and Metropolitan of Ryazan. Apart from the acknowledgment of previously obtained rights, the Academy was awarded the judicial autonomy. This spelled recognition of the Academy as a fully-fledged institution of higher learning. From that time on, the name "Kyiv Academy" gained wide currency. Therefore, advocacy powers of the Ukrainian clergy coupled with influential support were highly warranted because they were critical to the missions' tangible success.

Conclusions. Thus, the efforts by the Ukrainian ecclesiastical missions dispatched to Russia in the period from the second half of the 17th Century to the early 18th century were of great significance to the Ukrainian Orthodox Church. Special monastery powers used in the context of Russian centralism served the purpose of ecclesiastic advocacy and protection of the rights to be exercised by cloisters.

Thanks to a sophisticated education background and organisational and diplomatic talent, the Ukrainian envoys were able to achieve significant success and to protect the interests of Kyiv's ecclesiastic and intellectual centres, i.e. the retention by the Pechersk Monastery of the Lavra status and securing by the Kyiv-Mohyla Academy of the status as a higher learning institution.

Of great ecclesiastic and political importance were the missions dispatched by the Kyiv Pechersk Lavra in 1669. They awoke the Russian leadership to the fact of the Ukrainian clergy being opposed to the idea of the Russian protectorate. Due to this, the moves to immediately subordinate the Kyiv Metropolitanate were postponed for another 20 years.

References

1. *Akty Yuzhnoy i Zapadnoy Rossii, sobrannyye i izdannyye Arheograficheskoy komissiiy* (1873) [Acts of South and Western Russia, collected and published by the Archaeological Commission], 8, Sankt-Peterburg, 10, 400, 23 p.
2. *Arhiv Yugo-Zapadnoy Rossii, izdavaemyy Komissiiy dlya razbora drevnih aktov* (1872) [Archive of South-Western Russia, published by the Commission for the analysis of ancient acts], 1, 5, Kyiv, 666 p.
3. *Golubev S. T.* (1900) 'Gedeon Odorskiy, byivshiy rektor Kyivskoy Akademii v nachale XVIII v.' [Gedeon Odorsky, former rector of the Kyiv Academy at the beginning of the XVIII century], *Trudyi Kyivskoy duhovnoy akademii*, 12, P. 567–627.
4. *Golubev S. T.* (1888) 'Istoriya Kyivskoy Duhovnoy Akademii. Vypusk pervyy. Period domogilyanskiy' [Golubev S. T. History of the Kyiv Theological Academy. – Issue the first. The period of dohohylyansky], Kyiv, 233, 117 p.
5. *Golubev S. T.* (1901) 'Kyivskaya Akademiya v kontse XVII – nachale XVIII stoletiy' [Kyiv Academy in the late XVII early XVIII centuries], Kyiv, 111 p.

6. *Horobets V.* (2007). '«Volymo tsaria shidnoho...». Ukrainskyi Hetmanat ta rosijska dynastia do i pislia Pereiaslava' [Gorobets V. Ukrainian Hetmanate and Russian dynasty before and after Pereyaslav], Kyiv: Krytyka, 464 p.
7. *Evgeniy (Bolhovitinov)* (1847) 'Opisanie Kyivo-Pecherskoy Lavryi s prisovokupleniem raznyih gramot i vipisok' [Evgeny (Bolkhovitinov). Description of the Kyiv-Pechersk Lavra with the addition of various letters and extracts], Kyiv, 340 p.
8. *Iz proshlogo Kyivskoy eparhii. Kyivskiy mitropolit Varlaam Yasinskiy* (1905) [From the past of the Kyiv diocese. Kyiv Metropolitan Varlaam Yasinsky], *Kyivskie eparhialnie vedomosti*, Chast neofitsialnaya, 12–49, P. 286–289...1268–1273.
9. *Instytut rukopysu Nationalnoji Biblioteki imeni V. I. Vernadskogo* [Institute of Manuscript of the V. I. Vernadsky National Library of Ukraine], fond 312, № 430, I, 139 p.
10. *Instytut rukopysu Nationalnoji Biblioteki imeni V. I. Vernadskogo* [Institute of Manuscript of the V. I. Vernadsky National Library of Ukraine], fond 312, № 430, II, 189 p.
11. *Kagamlyk S. R.* (2005) 'Kyievo-Pecherska lavra: svit pravoslavnoi dukhovnosti i kultury (XVII – XVIII st.)' [Kyiv Pechersk Lavra: the world of Orthodox spirituality and culture], *Natsionalnyi Kyivo-Pecherskyi istoriko-kulturnyi zapovidnyk*, 552 p.
12. *Kohut Z.* (1996) 'Rosijskyi tsentralizm i ukrainska avtonomiia. Likvidatsiia Hetmanshchyny. 1760–1830' [Russian centralism and Ukrainian autonomy. Liquidation of the Hetmanate], Kyiv: Osnovy, 317 p.
13. *Lastovsky V. V.* (2008). 'Mizh suspilstvom i derzhavoiu. Pravoslavna tserkva v Ukraini naprykintsi XVII – u XVIII st. v istorii ta istoriografii' [Between society and the state. Orthodox Church in Ukraine in the late XVII – XVIII centuries. in history and historiography], Kyiv : Feniks, 496 p.
14. *Mordvintsev V. M.* (1997). 'Rosijske samoderzhavstvo i Ukrainska pravoslavna tserkva v kintsi XVII–XVIII st.' [Russian Autocracy and the Ukrainian Orthodox Church in the late XVII], Kyiv: VPTS «Kyivskij universitet», 95 p.
15. *Pamyatniki Kyivskoy Komissii dlya razbora drevnih aktov* (1898) [Monuments of the Kyiv Commission for the analysis of ancient acts], II, Kyiv, 617 p.
16. *Petrov N. I.* (1895) 'Kyivskaya Akademiya vo vtoroy polovine XVII v.' [Kyiv Academy in the second half of the XVII century], Kyiv, 177 p.
17. *Plohiy S.* (2006) 'Kozatstvo i relihiia v rannomodernii Ukraini' [Cossacks and Religion in Early Modern Ukraine], Kyiv: Krytyka, 495 p.
18. *Titov F. I.* (1913) 'Russkij tsarstvujuchij dom Romanovyh v otnoshenii ego k Kyivo-Pecherskoj Lavre' [Russian royal house of the Romanovs in relation to him to the Kyiv-Pechersk Lavra], Kyiv, 173 p.
19. *Kharlampovich K.* (1914) 'Malorossijskoe vlijanie na velikorusckuju cerkovnuju zhizn' [Little Russian influence on Great Russian church life], I, Kazan, 970 p.
20. *Centralnyi derzhavnyj istorychnyj arhiv Ukrainy, Kyiv* [Central State Historical Archive of Ukraine, Kyiv], fond 128, opys 1 zahalnyi, sprava 7, 5 ark.
21. *Centralnyi derzhavnyj istorychnyj arhiv Ukrainy, Kyiv* [Central State Historical Archive of Ukraine, Kyiv], fond 128, opys 1 zahalnyi, sprava 8, 3 ark.
22. *Centralnyi derzhavnyj istorychnyj arhiv Ukrainy, Kyiv* [Central State Historical Archive of Ukraine, Kyiv], fond 128, opys 2 chernetskyi, sprava 4, 48 ark.
23. *Eingorn V.* (1899) 'Snosheniya malorusskogo duhovenstva s moskovskim pravitelstvom v epohu tsarstvovaniya Alekseya Mihaylovicha' [Relations of the Little Russian clergy with the Moscow government in the era of the reign of Alexey Mikhailovich], Moskva, 1104 p.

УДК 327:061.1ЄС:323.174(493+492+430)

**CORRELATION OF THE STRUCTURE AND PROCESS
OF THE REGIONALIZATION IN THE EU: A DISCOURSE ANALYSIS
OF INTEGRATION STRATEGIES OF THE INSTITUTIONS
OF CROSS-BORDER COOPERATION
(CASE STUDY OF EUREGIO MEUSE-RHINE)**

**СПІВВІДНОШЕННЯ СТРУКТУРИ ТА ПРОЦЕСУ РЕГІОНАЛІЗАЦІЇ
В ЄВРОПІ: ДИСКУРС-АНАЛІЗ ІНТЕГРАЦІЙНИХ СТРАТЕГІЙ
ІНСТИТУТІВ ТРАНСКОРДОННОЇ СПІВПРАЦІ
НА ПРИКЛАДІ ЄВРОРЕГІОНУ МААС-РЕЙН**

**СООТНОШЕНИЕ СТРУКТУРЫ И ПРОЦЕССА
РЕГИОНАЛИЗАЦИИ В ЕВРОПЕ: ДИСКУРС-АНАЛИЗ
ИНТЕГРАЦИОННЫХ СТРАТЕГИЙ ИНСТИТУТОВ
ТРАНСГРАНИЧНОГО СОТРУДНИЧЕСТВА
НА ПРИМЕРЕ ЕВРОРЕГИОНА МААС-РЕЙН**

Makovskyy S. O.

PhD in Political Science, Assistant Professor of Institute of International Relations. Taras Shevchenko National University of Kyiv. E-mail: mvi.mso@clouds.iir.edu.ua

Kolodii R. V.

Student of the first year of the International Relations Master's Programme
Institute of International Relations. Taras Shevchenko National University of Kyiv. E-mail: romvaskol@gmail.com

Маковський С. О.

Кандидат політичних наук, асистент Інституту міжнародних відносин. Київський національний університет імені Тараса Шевченка. E-mail: mvi.mso@clouds.iir.edu.ua

Колодій Р. В.

Студент 1-го курсу магістратури Інституту міжнародних відносин. Київський національний університет імені Тараса Шевченка. E-mail: romvaskol@gmail.com

Маковский С. О.

Кандидат политических наук, ассистент Института международных отношений. Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко. E-mail: mvi.mso@clouds.iir.edu.ua

Колодий Р. В.

Студент 1-го курса магистратуры Института международных отношений. Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко. E-mail: romvaskol@gmail.com

Abstract. *The article is dedicated to the study of integration strategies of the institutions of cross-border cooperation, with the case study of Euregio Meuse-Rhine coming under scrutiny. The main questions addressed here are: what determines the perception by these institutions of the power structure of the regionalization process, in what way this perception manifests itself and how it shapes the power status of the Euregio with respect to the local, national and supra-national authorities. To answer these questions, the author analyzes the regionalization process*

in its retrospective dimension and then conducts Foucauldian discourse analysis of the main policy document of the institution of the Euregio to find out how it perceives the power structure of regionalization as a form of cross-border integration and how it intends to shape the way other entities perceive it. The author explains that the regionalization process is so complex and multifaceted that it inevitably leads to coopetition between various actors that try at the same time to assert their power status, outline their rights and responsibilities and retain implicit control over general perception of them by the others. In the course of this analysis it is concluded that the institutions of the euroregions use many discursive tools to properly present themselves, and by doing so they attempt to assume a leading role in a process of further regionalization, while playing down the contribution of the supranational bodies to this process and attributing blame for its not sufficient realization to the national authorities. In fact, the euroregional institutions have appropriated the discourse of regionalization and established an infrastructure of control and regulation that determines the way they shape extra linguistic reality, particularly power relations in the region.

Key words: regionalization, euroregion, integration, discourse, power.

Анотація. Дана стаття присвячена вивченню інтеграційних стратегій інститутів транскордонного співробітництва на прикладі євро регіону Маас-Рейн. Головні питання, піддані ретельному розглядові, полягали у з'ясуванні того, що визначає сприйняття цими інститутами владної структури процесу регіоналізації, яким чином таке сприйняття проявляється та як воно формує їхній владний статус відносно місцевих, національних та наднаціональних органів влади. Для знаходження відповідей на ці питання автори аналізують структуру процесу регіоналізації у його ретроспективному вимірі, а потім проводять дискурс-аналіз головного програмного документа інституту євро регіону в традиціях філософії М. Фуко, щоб з'ясувати, як він розглядає владну структуру регіоналізації як форми транскордонної інтеграції та як намагається сформуванати його сприйняття іншими акторами. Автори пояснюють, що процес регіоналізації настільки складний та багатограний, що неминуче призводить до конкуперативності між різними зацікавленими сторонами, які водночас намагаються обстояти свій владний статус, окреслити свої права й обов'язки та зберегти імпліцитний контроль над тим, як сприймають їх інші суб'єкти. У ході аналізу сформульовано висновок про те, що інститути євро регіонів використовують безліч інструментів дискурсивного характеру для належної саморепрезентації й таким чином намагаються утвердити для себе провідну роль у процесі подальшої регіоналізації, при цьому відтіняючи внесок наднаціональних структур та покладаючи вину за її недостатнє втілення на національні органи. Євро регіональні інститути фактично привласнили дискурс регіоналізації та розбудували інфраструктуру контролю та регулювання, що визначає спосіб, в який вони формують екстралінгвістичну реальність, зокрема владні відносини в регіоні.

Ключові слова: регіоналізація, євро регіон, інтеграція, дискурс, влада.

Аннотация. Данная статья посвящена изучению интеграционных стратегий институтов трансграничного сотрудничества на примере евро региона Маас-Рейн. Главные вопросы, подвергнутые в работе тщательному рассмотрению, заключались в выяснении того, что определяет восприятие этими институтами властной структуры процесса регионализации, каким образом такое восприятие проявляется и как оно формирует их властный статус по отношению к местным, национальным и наднациональным органам власти. Для ответа на эти вопросы авторы анализируют процесс регионали-

зации в его ретроспективном измерении, а затем проводят дискурс-анализ главного программного документа института еврорегиона в традициях философии М. Фуко, чтобы выяснить, как он рассматривает властную структуру регионализации как формы трансграничной интеграции и как пытается сформировать ее восприятия другими акторами. Авторы объясняют, что процесс регионализации настолько сложен и многогранен, что неизбежно приводит к конкуперации между различными заинтересованными сторонами, которые одновременно пытаются отстаивать свой властный статус, определить свои права и обязанности и сохранить имплицитный контроль над тем, как их воспринимают другие субъекты. В итоге сформулирован вывод о том, что институты еврорегионов используют множество инструментов дискурсивного характера для надлежащей саморепрезентации и таким образом пытаются утвердить для себя ведущую роль в процессе дальнейшей регионализации, при этом оттеняя вклад наднациональных структур и возлагая вину за ее недостаточное воплощение на национальные органы власти. Еврорегиональные институты фактически присвоили дискурс регионализации и построили инфраструктуру контроля и регулирования, определяющую способ, при помощи которого они формируют экстралингвистическую реальность, в частности, властные отношения в регионе.

Ключевые слова: регионализация, еврорегион, интеграция, дискурс, власть.

Introduction. The unfolding of the integration process in Europe has set in motion a steady tendency towards more intense cross-border cooperation and the institutionalization of intraregional interactions. At the same time, there were two concurrent, but fundamentally opposite processes taking place on the continent: in the political setting of Western Europe the states kept on transferring their powers to the supranational center – the European Communities, and by doing so they were contributing to the limited centralization of intergovernmental relations in a number of spheres, while at the national level the governments of these countries introduced a policy of decentralization, giving local authorities increasingly more powers in determining the nature of their development and management of the local economy. At the intersection of these processes the phenomenon of cross-border integration arose, since after receiving “a license” from central governments, local authorities were able to foster relations with their counterparties from the neighboring countries according to their own specific needs and practical interests [1].

It is noteworthy that initially cross-border cooperation progressed independently of the European integration, and it was local players – administrative bodies, companies, local communities, interest groups – who were in the first place interested in stepping up the pace and defining the forms of its implementation [2]. At the same time, as the integration processes grew more intense, spreading to a rising number of spheres, primarily through the launch of the Single Market Initiative enshrined in the Single European Act of 1986, cross-border cooperation was gradually incorporated into the process of the European integration, and the border regions themselves began to be viewed within the conceptual framework of integration theories as a kind of laboratories where it was possible to test different initiatives and measures that were to be later introduced on a larger scale of the European Communities [1]. Since the lifting of borders as components of the delimitation of certain territorial and administrative practices developed by different states was most noticeable first of all in the border areas, where the free movement of people and goods was allowed, exploring these parts of a country made it possible to quickly analyze these initiatives hot on the heels of their implementation. In everyday life such advancements were visible simply when the goods of country A were first imported to the stores of a

border area in country B, a rationale conditioned by the factor of territorial proximity. Therefore, in the course of time the border areas have turned into an experimental environment that allowed the appropriate authorities to form a sample of cases when the provisions of the unification agreements of the European Communities were practically applied, and to supervise these processes and conduct an evaluation of them which in the supranational center would lay the grounds for altering the general settings of the integration process.

However, the understanding of the evolution of the correlation between the European integration and the development of cross-border cooperation in the version in which it is outlined above enables us to draw an important conceptual conclusion that cross-border cooperation fundamentally is not a product of the European integration, and characteristics of its realization are shaped by the needs originally different from those which manufactured the mechanics of the European integration and encouraged European governments to forge a greater institutionalized unity. In other words, a relationship between the administrative bodies which manage cross-border cooperation (foundations, associations, non-governmental organizations, depending on legal status) and, on the one hand, supranational entities such as the European Commission and, on the other hand, national governments, are of a different nature. Hence the perception of the power of the supranational authorities by the institutions of cross-border cooperation is characterized by a certain degree of impartiality, due to a certain, albeit increasingly shrinking, autonomy of their organizational or institutional thinking, which in its turn results from the aforementioned analysis of genealogy of cross-border cooperation as a process independent of the European integration at the fundamental level [2].

It is known that the process of European integration has taken place at two levels – the horizontal one which manifests itself in the territorial expansion of a number of actors involved, and the vertical one which, in turn, envisages the development of the internal set of normative documents and instruments that allow for deepening and diversification of interactions in the increasingly more spheres and to a greater extent. The synchronistic operation of the integration at these two levels over time has led to the establishment of a mechanism of institutional inertia of the integration process that can be defined as a set of procedures and normative directions specified by the bodies of the Union which raise the susceptibility of both the supranational authorities themselves and the member states to further integration, making the way of representation of such phenomenon reflective and enhancing the dynamics of its embodiment in space and time. It means that at the present stage the European integration is a practice which has passed through the stages of emergence, formation and continuation, but apart from this, it also serves as an instrument for representing some phenomena or processes which are launched by the competent institutions and which legitimize their power status. Such interpretation is extremely important, because it allows to consider the process of the European integration not as a result of the activities and purposeful efforts of certain subjects, not as an achievement or a finalized act of organizational building, but as something that generates these activities, as a source of the mere conception, as a determinant that sets the very possibility for the conditions needed for implementation of various projects to appear.

Therefore, from the abovementioned conclusions we can see that a number of the Euroregions as forms of cross-border cooperation arose outside the context of the European integration as mechanisms designed for harmonizing administrative orders and procedures to promote cooperation between border regions of different European countries [3]. Such peculiarity of their origin has determined the special features of their organizational structure and functional purpose [4]. Nonetheless, as institutions, the Euroregions, such as the Euregio Meuse-Rhine (hereinafter – the EMR), have emerged in the context of the European integration, and now they are

almost completely incorporated into the EU programs [1]. So these institutions on the one hand act as distributors and promoters of the European integration as practice in their territorial and jurisdictional areas, while on the other hand – as organisms with intrinsic organizational genesis which is fundamentally different from the history of the EU development; therefore, the way in which the institutions of the Euroregions adopt reception of the power influence of supranational bodies is characterized by a certain degree of autonomy, primarily because the maintaining of the discourse of integration, its explication and transplantation into the general social discourse of regions allows them to position themselves as producers of power instead of the EU bodies, thus legitimizing regional integration as practice in the eyes of both the population of the Euroregions and the EU institutions.

The main focus of the research is situated right here. There are studies dedicated to the analysis of the phenomenology and activities of Euroregions [4], their structure and institutional organization [3], [5], features of their functioning [2], practical results of their activities [5], prospects of development [6]. One of the studies that is the closest to this research in terms of the subject area it has sought to explore is a paper of Catherine McIntosh where she examines how the EMR “is ’visualised’ and ’seen’ by different actors involved (EMR Stichting, Interreg, the euregional population)” [7]. While referring to Foucauldian dichotomy of *savoir/pouvoir* (knowledge/power), McIntosh puts much stress on visualization of the EMR through images, maps, symbols, while paying relatively less attention to the text, although a textual discourse in some degree is involved. What she concludes is that there is a significant problem of the EMR suffering from a lack of visibility by its inhabitants and hence the discourse it produces should raise the awareness about its activities for the population [7].

Therefore, what is still not sufficiently accomplished in this subject area is the investigation into how the institutions of the Euroregions legitimize their power status in the eyes of their own people and the EU bodies by producing the discourse of integration and putting it within the scope of their applied activities. This perspective allows for a completely different look at the overall process of regionalization, the latter be explained in this context as the growth of influence of the Euroregions through the increase in their powers and the role they play in uniting the communities living in different national legal orders. Hence, the process of regionalization has a distinct internal power structure represented by various agents (institutions, organizations, unions, business, lobbyists etc.) and interactions between them in the form of cooperation, facilitation, dialogue, confrontation, competition etc. As any source of power, the process of regionalization therefore discloses the relations of competition between different actors who strive for legitimizing their power potential both through legal identification and through conducting certain activities.

In order to clarify the purpose of this research, it should be emphasized that it is not about a superficial display of the power structure of the regionalization process expressed, for example, in the subordination of some organizations that act on behalf of the Euroregions to local authorities and, accordingly, to national governments or supranational bodies of the EU which are in their own right producers of the discourse of a multisectorial integration and which maintain close relationships with national authorities. On the contrary, the purpose of this work is a thorough analysis of the power structure of the regionalization process in terms of the reception by the Euroregions of the European integration discourse and its interpretation for the public client. The very transition from reception to interpretation available in the texts that frame a political course of the Euroregions allows us to understand how the Euroregions themselves see

- the process of regionalization/integration,
- a role of European supranational institutions in this process,

- their own role in this process,
- ways and means to enhance this role.

These four aspects ultimately characterize how the institutions of the Euroregions see the power structure of the regionalization process and how they shift it in their own favor through legitimizing their status and advocating their institutional interests. The main tool to ensure such legitimation for them is to provide an exhaustive and comprehensive representation of integration/regionalization as a discourse which they implement, and the way in which the language of these institutions takes expressive shape in their policy texts enables them to perform this representation, and by doing so to determine how consumers of this narrative (the population of the Euroregion, administrative authorities of the border regions that form a particular Euroregion, the supranational structures of the EU etc) perceive the institutions of the Euroregions.

This discourse analysis was conducted on the “EMR2020: a Future Strategy for the Euregio Meuse-Rhine”. The EMR2020 Strategy is a policy vision of how the EMR Foundation known as the Stichting views the further development of the Euroregion as a spatial reality embodied in multitudinous administrative communications between the elements of its constituent parts. On the other hand, this vision forms a set of forced prejudices or frameworks which in the years to come will confine the development of the EMR as a legal institution that exercises a certain degree of power over this space. This dualism of spatial and legal aspects helps to ensure the integrity of the transformation of the EMR as a solid phenomenon that makes the development of the Euroregion manageable and regulated. Thus, the EMR2020 Strategy if anatomized through discursive analysis may shed some light on how the Stichting sees the power structure of the regionalization process in the short term, and may define the role that this body can take up to transform this structure.

Methodology. To achieve the purpose of this study, the decision was to choose a method of discursive analysis in those essential features which were inspired by the works of the French philosopher Michel Foucault, including the categories and the main postulates of the study of discourse as a source of certain disciplinary practices aimed at disclosing the relations of domination and subordination, control and sanction of certain types of behavior, since through a special analysis of the text (the EMR2020 Strategy) they can reveal what discourses are involved, what practices are presented as legitimate, which ways of exhibiting power potential through the means of language and conversion of knowledge (savoir) to power (pouvoir) have been chosen for given policy document of the Stichting [8], [9].

A detailed manual of how to conduct discourse analysis in accordance with the principles of the philosophy of M. Foucault was taken from the study of the British scientist Carla Willig, where she offers a procedure consisting of six steps of how to do discourse analysis. The French philosopher himself did not schematize the study of discourse for applied research in the field of sociology, political science or psychology, and the very practice of conducting discourse analysis based on Foucault’s core ideas for such purposes has expanded as a qualitative methodology in scientific research since only late 1980s [8].

So here are the main parts of the analysis of discourse with an explanation of how utilitarian they are from an epistemological point of view:

- 1) *Discursive Constructions*:
 - defining objects of discourse,
 - clarifying the ways they are embedded into the text [10].
- 2) *Discourses*:
 - detecting links between a particular object construction and wider discourses in which the action unfolds [10].

3) *Action Orientation*:

- finding out what functions a producer of the text performs by constructing the object exactly in this particular way and in this particular discourse,
- concluding what version of reality is enabled through postulating the discourse in such a way in which a producer of the text does it [10].

4) *Positioning*:

- exploring how the subjects of the discourse are localized in the “structure of rights and responsibilities” with respect to a producer of the text,
- tracing from what initial conditions the subjects of the discourse carry out production or adopt reception of it, that is, how they determine who enjoys power and who obeys it [10].

5) *Practice*:

- elucidating what types of behavior are authorized by these discursive constructions,
- finding out what opportunities are opened up before the subjects of discourse and what opportunities are put under a ban,
- clarifying how the practice affects the legitimacy and status of a producer of the text and supports the discourse within which the producer controls the proper perception of its power by the recipients of the discourse [10].

6) *Subjectivity*¹:

- determining the consequences of positioning the subjects within the slots of certain qualities,
- finding what can “be felt, thought and experienced from within various subject positions” [10].

An important advantage of conducting discourse analysis using the EMR2020 Strategy is the very type of the document, for in the narrative body of the text it has cemented the unity of the three time dimensions – the past (due to the presence of a retrospective referral to the results already achieved), the present (a diagnosis of the current state of affairs) and the future (the postulating of goals, intentions, vectors of further development). Because of the various modes of activity being represented in such a comprehensive fashion, discourse analysis of this document becomes complex, which compensates for the lack of multiplicity of texts which generate power discourse but still have not been selected for the purposes of this study.

Another advantage of the Strategy is the way the content is built internally. In such documents we can see distinct demarcation lines between discourses within which the object is being constructed in the form of certain spheres of activity – economy, culture, politics, etc. This makes discourse analysis easier-to-use for a researcher.

The third advantage of such a document is that it offers an opportunity to unfold a prospect and develop a basis for making prognoses concerning the declared objectives of the research. The conclusions about the intentions of the EMR institutions to expand cooperation, for example, in the field of public safety, if compared with actual trends, could serve as a starting point for forecasting the development of the situation in this area on a more comprehensive time-scale (nevertheless, this aspect is not among the objectives of this study).

Results of the analysis.

I. The object of the discourse in this document is cross-border cooperation which is administratively and territorially embodied in the EMR as a specific institutional and spatial reality. The peculiarity of the interpretation of cross-border cooperation that determines the organiza-

¹ Since this stage of discourse analysis seems “the most speculative” because of the highlighting of “emotional investments” and feelings of individuals the meaning of which cannot be surely determined in a particular discourse, it was decided to omit this stage of analysis from practical considerations [10].

tion and nature of its construction is the fact that it is surrounded by a positive narrative. Cross-border cooperation is considered as something that seeks to establish unity in diversity (“searching slowly but surely for unity in diversity”), which takes on different forms, from “cross-border arrangements” that improve the lives of the people of the euroregion, to partnerships that “open up new opportunities”; it is also associated with the obtaining of something desired (“various improvements and numerous successes”); cross-border cooperation also acts as “the only” mechanism for “cross-border collaboration” that eliminates barriers to “sustainable, smart and inclusive growth”; it is something that raises an issue of sustainable development (“cross-border initiatives in all areas will move the notion of sustainability to the foreground”) [11].

At the same time, the object of the realization of cross-border cooperation, namely overcoming of divergences between the components of the Euroregion and removal of the barriers that outline the limits for the manifestation and fixation of these differences, is an integral part of the reality of cross-border cooperation. That is why the text contains many references to “cross-border issues” (“subregions have joined forces in the Stichting EMR to deal with cross-border issues”) and “obstacles” generated by cooperation (“both the opportunities and the obstacles derived from effective cross-border European cooperation arises first in border regions and are felt most there”) and “cross-border barriers” [11]. In addition, cross-border cooperation is practically formalized in the EMR as an institutional and territorial formation, which is why it is firmly inserted in the European integration practice and serves as its exemplary standard (by “setting an example of European integration” and being a “realistic gauge of European integration”) [11].

As a result, four discursive constructions are formed:

- 1) cross-border cooperation as a form of interaction/partnership that opens up new opportunities in various realms to exploit, contributes to the success and improvement of living conditions of the population and ensures sustainable growth;
- 2) cross-border cooperation as the embodiment of unity in diversity;
- 3) cross-border cooperation as an instrument to overcome barriers and obstacles and unify administrative practices within a particular territory that *in genere* poses a problem to the unfolding of all potential of the interaction to the full;
- 4) cross-border cooperation as a driving force and, in a favourable setting (for example, in the case of the EMR), as a model for assessing the success of the whole European integration.

II. The object is being constructed within broader discourses that determine the form and way of its being embedded into the text [12]; nevertheless, the object acts not so much as a phenomenon, but as an explication of a phenomenon by the means of language. Localization of the object within a certain discourse defines a horizon within which the interpretation of it exhibits the power influence projected by the Stichting.

The construction of the object as one envisaging partnership, contributing to the improvement of the lives of the people and providing for sustainable growth, incorporates it into an economic discourse. Partnership is one of the marker terms that interpret the relationship between actors as being developed on a mutually beneficial basis and structured by the presence of mutual interest in such interaction. The “living conditions” refer to the analysis of the main features of the socio-economic development of the Euroregion, and also raise the issues of employment (“cross-border training and vacancies”, “cross-border employment services”, “cross-border collaboration in creative and shortage occupations”), data collection (“sector-oriented cross-border data”), mobility and communication (“what is also needed is to encourage cross-border commuting in the Euregio”, “cross-border mobility projects”, “cross-border traffic”, “cross-border connection of regional railway networks”), entrepreneurship (“cross-border enterprise and tech-

nology transfer”, “cross-border enterprise and exchanges and networking between businesses”), sustainable development (“cross-border environmental and landscape management”, “cross-border exchange of information and best practices in the field of energy efficiency and energy production or material efficiency”) [11]. Thus, embedding of the object into this discourse enables its revelation through the use of economic categories, which puts it in the connotation field of a stable economic growth.

The building of the object as one ensuring unity in diversity bares the bindings that link the object with a wider cultural discourse. This connection manifests itself through target mentioning of a problem of mutual understanding in terms of language (“language barriers”), the presentation of the EMR as “a cross-roads of different languages, cultures and landscapes”, involving of the aspect of the region’s image as a diverse set of distinctive features and “regional identity” and through the statement of the need for “creating a single euregional brand” which can be a tool for projecting the soft power [11].

The construction of the object as one that serves as an instrument for overcoming cross-border obstacles and barriers places it within a wider legal discourse, since it is within its boundaries where unification, synchronization or accommodation of administrative procedures, rules, orders, regimes of activities of the competent authorities are taking place. In the medical field this approach is described with a wording that sends us to “going abroad for medical care”, refers to access to “cross-border health care services”, to conducting “cross-border prevention campaigns”. Regarding the activities of law enforcement bodies, it is about cross-border cooperation between responsible public safety services, raising the issues of cooperation and exchange of information in emergency situations (“cooperation and information-sharing in the event of disasters and serious accidents in bordering regions”), joint investigation of “cross-border crime” [11]. Therefore, any emergency which requires urgent actions and synchronization of formalities and legal procedures on both sides of the border situates the issue of cross-border cooperation as an object within the legal discourse.

The structuring of the object as one that is “a model” and “a driver” of European integration plants it in the discourse of political governance, which is marked by the presence of a line of reasoning on how the EMR relates to both national governments and supranational bodies, in particular by making the exchange of experience with other “border regions” concerning advocacy of their recipes of breaking cross-border barriers “at the EU level” and representing their shared interests in various European organizations (“Committee of the Regions, Association of European Border Regions (AEBR), Association of European Regions, Mission Opérationnelle Transfrontalière (MOT)”) [11].

III. The placement of the object within the framework of economic discourse in that constructive format which is described above allows us to reveal how subjects assign or attribute responsibility which constitutes an integral element of the demonstration of their power aspirations [10]. In the “Economics and Innovations” section of the Strategy, discursive constructions that form the reader’s perception of the object are mostly encompassed by impersonal sentences and motivational expressions aimed at mobilizing the enthusiasm of the referents of the text:

- “traditional sectors must also be encouraged”,
- “a policy to promote skilled trades [...] must be actively pursued”,
- “cross-border enterprise and exchanges and networking between businesses should be encouraged”,
- “efforts should also be made to boost Euroregion’s strength”,
- “what must still be encouraged, however, is the industrial application of this knowledge” [11].

The usage of this language suggests that the Stichting tends to impose responsibility for the measures to be taken on other entities which it nominates later, while it itself assumes responsibility for raising this issue and performs the procedure of contrasting its functional purpose with the one of those bodies that are beyond its direct rule, which depicts the Stichting as unbiased and therefore a just champion who calls for changing the situation and producing some better social outcome.

“The Stichting Euregio Meuse-Rhine was not established to promote the economy, but there are numerous regional, local and cross-border institutions and networks that do so, and the Stichting hopes to bring them together, create synergies between them and take the initiative in joint promotion and in supporting innovative ideas” [11].

In the “Goals and Actions” section there are listed many activities aimed at supporting “dialogue”, “cooperation”, “partnership agreements between knowledge institutions”, measures for the realization of cross-border innovation projects between enterprises, consultations with the organizations of Euregio (“Chambers of Commerce, unions, employers’ associations”) that allows the Stichting to make an impression of itself as an agent of the introduction of constructive practices, which contrasts it with the subregions as parts of the Euroregion, since according to the Stichting, they are slowing down the pace of the implementation of its ideatory innovations (“they are still very focused on themselves when it comes to the business infrastructure and communicating about suitable business locations”) [11]. The differences in economic development between the subregions and their focus on themselves provide the Stichting with the grounds to treat them as producers of counter-discourse to integration/regionalization, while accentuating of the initiatives that the Stichting associates itself with, in particular “the cross-border clustering incentives for SMEs (GCS), the TeTRRA project (technology transfer), employee recruitment in rural areas (www.technologieatlas.eu), the Towards Top Technology Cluster (TTC)”, expands the scale of the contribution that the Stichting makes to the process of regionalization [11].

Another way for the Stichting to promote its self-identification as a centre of power is an appeal to the ambitions, which serves as a means of convincing the public client of the leadership potential and the audacity of the producer of the text. Cross-border cooperation was named as one that “can form the basis of a euregional logistics community that is leading in Europe and perhaps in the rest of the world” [11]. This sentence indicates that the Stichting emphasizes the acquisition of a leadership standing in the EMR which is retranslated as an ambition that thus becomes a source of recognition of the Stichting’s power potential.

In the “Territorial Analysis” section, the construction of the object as a set of quantitative and qualitative data allows us to insert it into the discourse of political strategies which consider monitoring and control of data as a vital part of political planning. Through such construction, the Stichting as an institution delegates control and monitoring which is the manifestation of its power influence to the procedure of territorial analysis, in particular in an “agreement concerning data collection and analysis”, which should be signed between the entities that carry out activities in the EMR. Interestingly, there is also a contrast between supranational programs and initiatives of the EMR:

“In the past, sector-oriented cross-border data was collected in the framework of various INTERREG programmes and projects. However, in order to ensure that data are available for territorial analysis in the Euregio Meuse-Rhine, an active and long-range monitoring is required, i.e. the consistent collection and analysis of qualitative and quantitative data useful in preparing, implementating and evaluating policy strategies” [11].

This antithesis makes it possible to emphasize the initiative of the Stichting and therefore to interpret this feature as one intended to attract the public client and obtain recognition of its guiding role.

In the “Labor Market” section, the Stichting assumes responsibility when it says that by conducting its activities it makes up for the lack of capacity of partner regions where it could have been perfectly fitting:

“Because the EMR’s partner regions are not competent to act in such areas as taxation and social insurance, initiative undertaken by the Stichting EMR must necessarily focus on analysing border-related obstacles, advocacy and information provision” [11].

In the “Sustainable Development” section, the presence of the European integration practice is shown as all-embracing and one different from the strategic agenda of the EMR itself – “most regions work separately and EU-level projects are usually launched via the INTERREG programme (examples include SUN, cross-border landscape and nature management) and not through the Stichting EMR’s strategic agenda” [11]. This indicates that the Stichting sees the contribution of the European integration practice, in this case presented by the INTERREG program, irrelevant to what are the strategic aspirations of the EMR itself, which allows the Stichting to dissociate itself from supranational institutions that produce and impose such practice. Consequently, within the framework of this discourse the Stichting declines the responsibility and shifts it to the subregions and the EU.

In terms of discursive constructions that insert the object into cultural discourse, the mechanisms for consolidating the power potential of the Stichting are similar in nature to those of the economic discourse, that is, the Stichting’s responsibility is explicated through the means of modulating reality, particularly, through the initiatives and measures that it declares to support for reaching the goal of establishing a solid image and brand for the EMR. The pivotal categories in this context are “unique identity”, “brand”, “region’s image”, “recognizable” [11].

“Better coordination and promotion of activities can enhance cross-border perception and awareness and boost the region’s image, both internally and externally”.

The Stichting reinforces its authority through underlining some successful projects that it has implemented, but the main feature that brings about a disclosure of the Stichting’s presence in the realization of the overall goal within a cultural realm of the EMR is the inclusion of both purely Euroregional initiatives and entities (“the Maastricht & EMR European Capital of Culture Foundation VIA) 2018, the Stichting EMR’s euregional fund for supporting small-scale social and cultural projects”) and ones that come from the EU, taken up by supranational bodies (“RegioTheater & RegioDance INTERREG project”), and ones that are pushed forward through interregional framework (“The Culture Taskforce of the Association of European Border Regions (AEBR)”) [11].

This allows us to conclude that the Stichting distributes responsibility at three levels, but this is duly explained by the very way of how it postulates the principal challenge which hovers over the EMR and serves as a groundwork for the unification of its components, which is – “to find the right balance between appreciating its regional identity, promoting the strengths of its individual partner regions, and exploiting every opportunity to create value through cross-border cooperation” [11]. Above all, by appealing to the instruments at its disposal to achieve its goals, namely the “Stichting euregional fund for supporting small-scale social and cultural projects” and “the Maastricht & EMR European Capital of Culture Foundation (VIA) 2018”, the Stichting can more effectively display its power in the context of the European integration, since if earlier the issue of financing the projects inevitably referred solely to the bodies of the EU, now it also (though not exclusively) directs into the organizational constitution of the EMR – the Stichting itself, which substantially enhances the effect of its power projection.

The localization of the object within the framework of a cultural discourse allows the power structure to clearly outline the identity dimension of integration which is a compound expression of subregions' distinctive characteristics. It is said that "these features add enormously to the quality of life in the Euregio and also foster social and cultural integration" [11]. The paradox of this relation lies in the fact that these separate identities suffer from an opposite orientation of the vectors of their individual implementation that are mutually exclusive, for the preservation of distinctive features formed by a cultural-historical heritage opposes integration as a certain unification of modes of reality, in particular, a cultural one. Nevertheless, in terms of this statement we have a reference to the general postulate of the European integration as a unity on the basis of diversity, which is primarily of an ethno-cultural nature [1]. Therefore, on the basis of cultural differences being a source of acquiring an identity uniformity and by appealing to the above-mentioned relation the Stichting legitimizes its instructions as such that have descended from European supranational community institutions and are *a priori* the key repressive authority in the field of cross-border interactions of a certain spatial area.

In terms of forming "a face" of the EMR, the Stichting as an institution by maintaining and analyzing cross-border cooperation becomes the owner of expertise in the area of overcoming cross-border obstacles. This institution has the ability to disseminate this knowledge at the EU level and thus to establish its precedent as a "model on an EU-wide scale" [11]. This knowledge, when spread to other Euroregions, becomes a form of exercising power of authority by the Stichting through the structural encouragement of other actors to follow its course of action.

The assertion that "the Euregio Meuse-Rhine can take a stronger position by acting as an advocate for or by drawing attention to the interests of the entire region on the level of the EU" enables the Stichting to outline the scope of its potential impact and therefore achieve voluntary subordination of the public client to its power narrative. To emphasize this, it mentions a mechanism of representation of the Euroregion in the EU and its cooperation with other Euroregions in order to defend and promote "euregional themes" in the EU bodies through different networks ("Committee of the Regions, Association of European Border Regions (AEBR), Association of European Regions, Mission Opérationnelle Transfrontalière (MOT) etc.") [11]. As we see, there is an act of contrasting the Euroregions with the EU taking place within the text, but the process of regionalization nevertheless provides for the release of the power potential contained in the practice of cooperation at the level of Euroregions, in particular, the EMR.

The construction of the object in the legal discourse by demonstrating its ability to topple down cross-border obstacles through the unification of procedures and rules that embody administrative practices in the subregions – individual national legal orders – allows the context of integration to be actualized. The EU program ("INTERREG IV-A project EMRIC+") acts as a factor in promoting integration in this sphere, while national law is an obstacle to achieving this goal (because of the "major differences in national regulations and reimbursement systems") [11]. In the "Mobility and Infrastructure" section, the Stichting preserves the same preferences of distributing the emphases in accordance with the attitudes it holds towards various aspects; in fact, this determines the integrity of the object's implantation within the legal discourse. The Stichting shifts responsibility onto the factor of differences in the national legislation of the subregions ("the existing trimodal infrastructure and all developments in logistics (training, employment, partnerships, etc.) are very much focused on the local and / or national context. As a result, opportunities are not being fully utilised, and certainly not from a coherent EMR perspective") [11]. These circumstances are complicated by a factor of the European legislation, presented by "the White Paper on Transport of the European Commission (March 2011), the legal framework for the trans-European Transport Networks (TEN-T, e.g. Decision No. 661/2010/

EU)” and others, as well as local innovations that are brought into practice under the initiatives supported by the Stichting – “euregional website providing information on public transport in the region (www.mobility-euregio.com), the Euregio ticket, the euregional logistics consultative body “gate4logistics” [11]. Therefore, in this context the discrepancies in the national legislation of the subregions inevitably turn them into counter-discourse producers, the norms of European legislation are presented as priorities, and the initiatives supported by the Stichting, in particular when it coordinates their implementation in the above-mentioned areas, emphasizes a special, constructive contribution, which the Stichting makes thus overcoming the obstacles that arise at the intersection of the national and EU legislature. At the same time, the emphasis on “numerous administrative, cultural and legal obstacles” allows the Stichting to dissociate itself from the cases when the cooperation shows a weak effect that on the other hand gives it a right to call to “the Euregio’s authorities and emergency services” for closer cooperation [11].

The incorporation of discursive constructions into the context of integration is carried out within the framework of comparing different levels of governance in the EU – national/subregional, supranational and regional. An explanation of failures or problems in the text is done through referring to the national level (“differences in legislation within the border region form an obstacle to the easy, efficient provision of cross-border care”, “major differences in national regulations and reimbursement systems are still a huge barrier” etc.), and supranational (“most regions work separately and EU-level projects are usually launched through the INTERREG program and not through the Stichting EMR’s strategic agenda”), while the depiction of the real conditions in which cross-border cooperation is evolving is carried out through referring to supranational or interregional level; although there is an interpretation of this aspect as positive (INTERREG IV-A project EMRIC+) or neutral (the Directive on Patients’ Rights in Cross-Border Healthcare (2011/24/EU)), there is also a negative evaluation of it since it has been conceived as hindering the full-fledged realization of the object within a given discourse (“the existing trimodal infrastructure and all developments in logistics are very much focused on the local and / or national context. As a result, opportunities are not being fully utilised, and certainly not from a coherent EMR perspective”) [11]. In contrast, the Stichting brings the factor of institutional support for cross-border cooperation to the foreground and provides the object of discourse – cross-border cooperation – surrounded by connotations of approval, support, encouragement, recognition, thereby strengthening the role of institutions associated with these activities, especially the Stichting itself.

“The EMR2020 strategy will enable the Euregio Meuse-Rhine to continue setting an example of European integration” [11].

“These features add enormously to the quality of life in the Euregio and also foster social and cultural integration” [11].

“Border regions are both a laboratory and a driver of European integration” [11].

“The aim of the Euregio Meuse-Rhine is thus to continue promoting cross-border cooperation and integration in this compact, complex area” [11].

“The Euregio Meuse-Rhine border region has the potential to become a model region with respect to public safety” [11].

“The Euregio Meuse-Rhine can strategically present itself as a model region for the efficient use of resources” [11].

“The many years of collaboration in the Euregio Meuse-Rhine have led to numerous priority and pilot projects that serve as models on an EU-wide scale” [11].

Presenting of cross-border cooperation in the EMR as an exemplary model refers us to the interregional context, because it stipulates the presence of a number of similar regions, and pos-

tulating of integration as a goal relies, in terms of its expediency, on positioning of a *benefit* as a potential result of particular activity. Thus, the Stichting shifts responsibility for the failures in this sphere to the differences of subregions and too aggregated, not individual approach of supranational bodies to the needs of the euroregions, while using the calls for realization of an aim of integration to stir up the enthusiasm of the public client. This apparently fills the image of the Stichting with a leadership appeal.

IV. When determining the subject positions, one must realize that the main purpose of this procedure is not the distribution of roles to be performed by certain entities, but the revelation of the essence of those starting positions that equip the subject with certain rights and responsibilities and correlate it with the rest of the subjects in a process of their interaction within the framework of discourse [10].

In economic discourse, the discursive construction fixes the existence of certain positions for subjects involved in discourse to take up. The subregions act in the respective construction as partners with their individual economic profile, commercial interests and capacities and which are interested in economic growth (“the aim being to generate new growth and jobs”) [11]. At the same time, they assume a position of market players who calculate the benefits of cross-border cooperation (“The subregions are still too focused on themselves when it comes to the business infrastructure and communicating about suitable business locations”) [11]. The Stichting positions itself in the development of such cooperation between subregions as an intermediary that should facilitate signing and implementation of agreements (“partnership agreements between the knowledge institutions”) and encourage cooperation between actors (“encourage cross-border measures and initiatives, in particular in cross-border innovation projects between enterprises”) [11].

In terms of cultural discourse, the positions represented by the corresponding constructions allow the subregions to act as bearers of the individual identity, which is derived from the peculiarities of their historical development (“different languages, cultures and landscapes”) [11]. They have the right to maintain their originality and to strengthen it, which, nonetheless, impedes the creation of a unique face, the brand of the entire EMR. At the same time, their cultural specificity is precisely the basis for forging a common cultural brand that would be distinct from the rest throughout the EU. Thus, the Stichting sets itself in a position of a producer and promoter of initiatives designed to boost the image component of self-representation of the EMR, aimed both inside (for the direct consumers of the image – the population of the Euroregion), and outside – to overcome the cultural isomorphism imposed for all Euroregions by a practice of the European integration. At the end of the day, the result should be “cross-border perception and awareness” on the part of all sides involved in this discourse.

“The Stichting EMR’s main task is (...) to improve the flow of information, and to initiative joint events whose euregional character should be safeguarded” [11].

The construction of the object in the legal discourse opens up an opportunity for the subjects to represent themselves in a particular semantic location. In the case of subregions, they act as separate (national) law orders, with their “administrative formalities”, rules, regulations and legal practices. Accordingly, this creates the need to harmonize them for more effective cross-border cooperation. The Stichting in this case is an organizer of partnerships, for example, “law enforcement partnerships”, which in turn should transform into a sustainable network of services that are to be provided throughout the cross-border area in a swift and independent manner [11].

Within the discourse of political governance, the subregions play the role of representatives of the euroregional interests and themes (“euregional themes”) that fulfil the mission through

their national offices in Brussels and through the work of their officials who constitute the bureaucratic mechanism of the supranational bodies of the EU [11], [6]. Thus, the function of promoting the collective cross-border interests rooted in a peculiar reality of EMR lies with the subregions. The Stichting positions itself as a test zone for a wide range of cross-border activities that should increase its expertise in the field of integration. It will also allow to export this knowledge in the form of experience-backed practice to other Euroregions, which will automatically reinforce the status of the EMR and the Stichting as its competent institution.

V. The existence of specific positions that subjects of discourse can occupy enables us to look at what type of behavior is sanctioned by these positions, what opportunities they open up, and what they deprive of, that is, which practices are subject to legitimation by discursive constructions [10], [12], [13].

For the subject position of partners with commercial interests and economic vision, it is a legitimate practice to negotiate, coordinate initial positions, concede and reach accord (“partnership agreements”, “cross-border enterprise and exchanges and networking between businesses”, “cross-border innovation projects between enterprises (both SMEs and the creative and manufacturing industry”)), for this is exactly what can help them optimize transactions that tend to cross borders within an outlined spatial and administrative area called “the EMR” and to achieve “economic growth” (“joint development and promotion on a euregional scale, the aim being to increase the added value for the individual subregions”) [11]. The practice which is legitimate for the subject position of an intermediary (the Stichting) is to build links between the various “partners” that would form a robust network of interaction between them (“The Stichting Euregio Meuse-Rhine was not established to promote the economy, but there are numerous regional, local and cross-border institutions and networks that do so, and the Stichting hopes to bring them together, create synergies between them, and take the initiative in joint promotion and in supporting innovative ideas”) [11].

The subject position that presents the sub-regions as bearers of a distinct identity justifies a practice of finding a balance between multiple dimensions of their self-identification in a cultural sense, using the opportunities provided by the phenomenon of cross-border cooperation (to find “the right balance between appreciating its regional identity, promoting the strengths of its individual partner regions, and exploiting every opportunity to create value through cross-border cooperation”) [11]. This is the way they can preserve their specific features, while guaranteeing the existence of a common image of the whole region. As a promoter of initiatives in this sphere, the Stichting authorizes furthering of measures and events aimed at developing a “unique identity” or “brand” of its own for the EMR through the means of the given discourse. This practice envisages certain expectations concerning the subregions, in particular tolerance to differences, perception of diversity as an advantage of the Euroregion, willingness to offer its cultural-historical heritage as a component to the desired overall image of the EMR.

For the subject position of various legal orders, which are sets of norms, instructions and rules established at the national level, the practice that is encouraged in the framework of a given discursive construction is one which calls for the formation of stable networks of interaction between separate bodies that helps to increase the “effectiveness and efficiency” of the various offices whose services are vital for the population (“closer cooperation between the Euregio’s authorities and emergency services on risk control and crisis management”) [11]. The subject position of an organizer of partnerships involves the practice of bringing together the entities of the EMR (“the competent authorities”) to ensure the strategic goals announced by the Stichting.

The subject position of representatives of Euroregional interests, in its turn, presupposes legitimation of the implementation of integration as a practice. In the realities of the region this

practice becomes concretized through outlining key steps and solutions which can eliminate the numerous divergences that exist in each of the subregions, in particular through the use of tools provided by the supranational centre in Europe (“INTERREG IV, Directive on Patients’ Rights in Cross-border Healthcare (2011/24 / EU), the White Paper on Transport of the European Commission (March 2011) etc.”) [11].

“Existing partnerships and networks [...] already have a firm basis in the Euregio Meuse-Rhine and will only grow closer and become more integrated” [11].

“Border regions are both a laboratory and a driver of European integration” [11].

It is noteworthy that the successful implementation of this practice forms a certain standard, a model for other Euroregions, as discussed in the document; therefore, this practice in the form of an applied accomplishment actually supports itself and allows the Stichting to authorize a convention of the continued testing of various measures which are conceived as catalysts of integration. Such demonstration of practice requires the public client being open to various experiments and ready to further integrate into the common Euroregional space, outlined by the external borders of the subregions.

Conclusions. The EMR2020 Strategy which combines a retrospective vision of cross-border cooperation within the Euregio Meuse-Rhine, an assessment of the current state of interaction and postulating of objectives and goals for the future, explored in a tradition of Foucauldian discourse analysis, has revealed the peculiarities of how the institution of cross-border cooperation in the EMR (the Stichting) regards the power structure of the regionalization process in the EU by shedding light on four main aspects that this vision is substantially characterized with.

Firstly, the Euroregion as an institution considers the process of regionalization as a gradual approximation to the desired state of if not identity then at least an attributive unity expressed in the establishment of a single transboundary reality, where there is no demarcation between different economic systems, administrative practices and cultural identities.

Secondly, the Euroregion as an institution sees in the supranational bodies not a source, but bearing structures of the process of regionalization which in fact are embodied in the way the supranational center conducts funding of Euroregional initiatives through INTERREG programs. At the same time, semantic constructions which the discourse of integration is planted in, urge to criticize the EU authorities for too aggregated approach to financing of euroregional policies and for ignoring the strategic agenda of individual Euroregions.

Thirdly, the Euroregion as an institution defines its role in the process of regionalization as fundamental, since it is legally empowered to articulate cross-border interests and objectives, making them a model to be achieved by the subregions through close cooperation and integration. At the same time, its ability to extend the lines of communication between different bodies of subregions (companies, institutions, local authorities) and different levels of governance in the EU – subregional (local authorities), national (government), supranational (EU bodies) and interregional (Association of European Border Regions) – puts the institution in a position of leadership in the discourse of regionalization, leaving the supranational structures and national governments in the shadow.

Fourthly, due to the publication of such policy documents as strategies, reports, white papers, the Euroregion as an institution tries to obtain the legitimization of integration practices according to the vision that it considers to be one offering a status of power for the Stichting, affirming its authority and significance and authorizing a certain form of subordination of public clients – local citizens, companies, government agencies – to the disciplinary practice which generally determines the expediency and appropriateness of the functioning of the Euroregion as an institution.

The following four aspects in combination let us conclude the following: the discourse of integration, the producer of which is basically a complex of supranational bodies of the EU, was adopted by the institutions of the Euroregions and appropriated by them, which follows not so much from direct statements about such a state of affairs, but from the narrative, connotations, discourse constructions, which are reflected in their policy documents and addressed to the public client; this discourse is presented there as the achievement of something desirable and beneficial for the client, and therefore its articulation, carried out by the institutions of the Euroregions, fills its activities with meaning and applicable functionality. Moreover, positioning of subregions as producers of counter-discourse by virtue of their inherent distinctive individuality, expressed in their own legislation, cultural heritage, in different features of socio-economic development, and positioning of supranational structures as those that set the opportunities for the practical implementation of certain integration initiatives through financing or offering universal rather than specifically selected programs allow institutions of euroregions to distance themselves from both and to lay a foundation for strengthening their reputation, based on their *own* ideas, visions, actions.

So, due to the use of Foucauldian discourse analysis, these power-influence links between the interpretation of the regionalization process have been surfaced, which serves as a groundwork for concluding that the institutions of Euroregions present their activities as core for the purposes of integration; at the same time, the latter is understood through the prism of cross-border cooperation which is a traditional way of cultivating interactions between subregions and is not fundamentally related to that version of integration which is essentially a discourse produced in the supranational centre of the EU. Apparently, this discrepancy directly contributes to the general causality of why many researchers doubt as to whether Euroregions are duly called laboratories of European integration. It seems that only more attention of the Stichting to the version of the EU-promoted integration in the documents of the EMR can give a researcher any grounds to assume that the practice of cross-border cooperation within the Euroregions is being transformed into a practice of a comprehensive European integration. In the case study of the EMR, such grounds this time have not been found.

References

1. *Birte Wassenberg*, Bernard Reitel in cooperation with Jean Peyrony Rubió, Territorial Cooperation in Europe. A Historic Perspective – Luxembourg: *Publications Office of the European Union*, 2015. – 172 p.
2. André-Louis Sanguin. Euroregions and Other EU's Cross-Border Organizations: the Risk of Confusion, Redundancy, Oversizing and Entropy. A Critical Assessment. // *ANNALES, Ser. hist. sociol.* / 23/2013/1. – 155–164 p.
3. *Alberto Gasparini*. The Euroregion as an Institutional Technology for Planning and Managing the Cross-Border Cooperation. // *TEORIJA IN PRAKSA* let. 51, posebna številka, 2014. – 262–284 p.
4. *Perkmann, M.*, 2002. Euroregions: institutional entrepreneurship in the European Union. In: Perkmann, M. and Sum, N. (eds) *Globalization, regionalization, and cross-border regions*. Basingstoke: *Palgrave MacMillan*.
5. *Sergey L. Barinov, Petr Kiryushin*. A Comparative Analysis of Euroregion Development Under Different Institutional Circumstances. *Basic research program. working papers series: international relations* WP BRP 06/IR/2014.

6. *Marianna Greta*. Euroregion in the Role of Management of Structural Aid and as a Natural Cluster. *Zeszyty Naukowe Politechniki Łódzkiej*, Nr. 1207, *Organizacja I Zarządzanie*, z. 63, 2016. – 33–43 p.
7. *Catherine McIntosh*. The Euregion Maas-Rhein: The Problematics of being ‘left in the dark’, 2010. <<http://gpm.ruhosting.nl/mt/2011MASG30McIntoshCatherine.pdf>>
8. *Kyryllov P. Dyskurs M.* Fuko kak metodolohiya analiza sovremennyh sotsyal’nyh ynstitutov y processov. <<http://www.dissercat.com/content/diskurs-m-fuko-kak-metodologiya-analiza-sovremennykh-sotsialnykh-institutov-i-protsessov>>
9. *Fuko M.* Nadzyrat’ i nakazivat’. – M.: *Ad Marginem*, 1999
10. *Carla Willig*. Introducing Qualitative Research in Psychology. – *Open University Press*; 3 edition (1 July 2013). – 264 p.
11. EMR2020. A future strategy for the Euregio Meuse-Rhine, 2013. <http://www.eurometropolis.eu/fileadmin/user_upload/Evenements/Opportunités_territoriales/Strategie_Euregio_2020_EN.pdf>
12. *Searle J.* The Construction of Social Reality / J. Searle. *New York, Free Press*, 1995.
13. *Solovej Y. V.* Konstruyrovanye «polytyčeskoj real’nosti» v dyskurse polytyčeskoho subekta. // *Fylosofskye nauky*. 2005. #11.

СУЧАСНА СИСТЕМА МІЖНАРОДНОГО ПРАВА

УДК 341.231.14:342.7(4)

«МОВА НЕНАВИСТІ» В МІЖНАРОДНОМУ ТА ЄВРОПЕЙСЬКОМУ ПРАВОВОМУ КОНТЕКСТІ

«HATE SPEECH» IN INTERNATIONAL AND EUROPEAN LEGAL CONTEXT

«ЯЗЫК НЕНАВИСТИ» В МЕЖДУНАРОДНОМ И ЕВРОПЕЙСКОМ ПРАВОВОМ КОНТЕКСТЕ

Медведєва М. О.

Доктор юридичних наук, доцент, професор кафедри міжнародного права Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка. E-mail: medvedieva.maryna@gmail.com

Дібрівна Е. А.

Магістр правознавства, магістр зі спеціальності «Міжнародні відносини», юрист Громадської організації «Всі разом!». E-mail: dibrivnaya.e.a@gmail.com

Кухарчук Р. В.

Магістр журналістики, президент Громадської організації «Асоціація журналістів, видавців і мовців «Новомедіа». E-mail: info@novomedia.org

Medvedieva M.

Doctor of Law, Assistant Professor, Professor at the International Law Chair of the Institute of International Relations of Taras Shevchenko National University of Kyiv. E-mail: medvedieva.maryna@gmail.com

Dibrivna E.

Master of Law, Master of International Relations, Lawyer of the Public Organization «All Together!». E-mail: dibrivnaya.e.a@gmail.com

Kuharchuk R.

Master of journalism, President of the Public organization «Association of Journalists, Publishers and Broadcasters «Novomedia». E-mail: info@novomedia.org

Медведева М. А.

Доктор юридических наук, доцент, профессор кафедры международного права Института международных отношений Киевского национального университета имени Тараса Шевченко. E-mail: medvedieva.maryna@gmail.com

Дибривная Э. А.

Магістр правоведения, магістр по специальности «Международные отношения», юрист Общественной организации «Все вместе!». E-mail: dibrivnaya.e.a@gmail.com

Кухарчук Р. В.

Магістр журналістики, президент Общественной организации «Ассоциация журналистов, издателей и вещателей «Новомедіа». E-mail: info@novomedia.org

Анотація. Доведено, що в міжнародно-правовому дискурсі використовується поняття «мова ворожнечі», яке не має узагальненого та чіткого визначення. Відзначається, що при використанні терміну «hate speech», між правом на свободу слова та вираження поглядів та заборонаю дискримінації за будь-якими ознаками виникає конфлікт. Наголошується на тому, що концепція «мови ворожнечі» у нинішньому використанні суперечить фундаментальним принципам верховенства права, бо являє собою загрозу для демократичних основ суспільства. Беззастережне впровадження концепції «hate speech» у законодавство європейських держав може загрожувати праву на свободу слова, свободу віросповідання та свободу зібрань, оскільки дає підстави для встановлення необґрунтованих обмежень щодо реалізації зазначених прав та свобод людини.

Ключові слова: мова ненависті, право, Європейська конвенція, права людини, дискримінація, демократія.

Abstract. It is proved that the term hate speech used in international legal discourse does not have a generalized and precise definition. It is noted that when using the term «hate speech» there is a conflict between the right to freedom of expression and the prohibition of discrimination on any grounds. It is emphasized that the concept of «hate speech» in its current use contradicts the fundamental principle of the rule of law, because it represents a threat to the democratic foundation of society. The unconditional introduction of the concept of «hate speech» into the laws of European states may endanger the right to freedom of expression, freedom of religion and freedom of assembly, as it provides grounds for establishing unreasonable restrictions on the exercise of these rights and freedoms.

Key words: hate speech, law, European Convention, human rights, discrimination, democracy.

Аннотация. Доказано, что в международно-правовом дискурсе используется понятие «язык вражды», которое не имеет обобщённого и чёткого определения. Отмечается, что при использовании термина «hate speech» между правом на свободу слова и выражения и запретом дискриминации по какому-либо признаку возникает конфликт. Подчёркивается, что концепция «языка вражды» в нынешнем использовании противоречит фундаментальным принципам верховенства права, так как представляет собой угрозу демократическим основам общества. Безоговорочное внедрение концепции «hate speech» в законодательство европейских государств может угрожать праву на свободу слова, свободу вероисповедания и свободу собраний, поскольку даёт основания для установления необоснованных ограничений по реализации указанных прав и свобод человека.

Ключевые слова: язык ненависти, право, Европейская конвенция, права человека, дискриминация, демократия.

Постановка проблеми. Після Другої світової війни значна кількість європейських країн стали ухвалювати законодавчі акти, які забороняли «мову ворожнечі». Первинна мета – підтримування миру на європейському континенті, встановлення табу для проявів расової та релігійної ненависті. Ці закони первинно були призначені для захисту від ксенофобії та антисемітизму.

Актуальність теми зумовлена тим, що в сучасній науковій думці, а також в міжнародній судовій та договірній практиці, як і в практиці окремих держав, поняття «мова ворожнечі» не має чіткого уніфікованого визначення. При цьому це суспільне явище тісно пов'язане із реалізацією права на вільне вираження поглядів. Одночасно воно суперечить забороні дискримінації за будь-якими ознаками, що може призвести до порушення прав людини. Таким чином, постає питання щодо правомірності використання поняття «мова

ворожнечі» в правовому дискурсі, визначення його точного змісту та критеріїв застосування, узгодження з договірною та судовою практикою захисту фундаментальних прав людини тощо.

Мета статті – дослідження явища, яке в публічному та науковому діалозі називають «мова ворожнечі», його витоків, окремих елементів правового регулювання на міжнародному та національному рівні, а також можливих наслідків на прикладі Європейського континенту.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. В Україні проблемою «мови ворожнечі» в загальному контексті: О. Верховський [15], В. Савончак [14], І. Федорович та інші; філологічний аспект питання досліджують М. Гречихін, А. Денісова, Н. Муравйова та інші; психолого-педагогічний аспект вивчають О. Гладилін, М. Климова, І. Палькота інші. Міжнародно-правові аспекти поняття «мови ворожнечі» вивчалися такими вченими, як С. Лихова, Г. Рибальченко, Т. Мендель, М. Елбахтімі, Р. Кохен та інші. Слід зауважити, що в публічному та науковому дискурсі зустрічаються наступні словосполучення для визначення одного явища: «hate speech», «мова ворожнечі», «мова ненависті». Ця робота є спробою певною мірою заповнити існуючі прогалини аналізу міжнародно-правових аспектів питання застосування та тлумачення поняття «мова ворожнечі», а також аналізу застосування цього поняття в порівняльно-правовому аспекті.

Виклад основного матеріалу дослідження. «Мова ненависті» має коріння в трьох документах міжнародного права: Європейська конвенція про захист прав людини та основоположних свобод, Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації, Міжнародний пакт про громадянські і політичні права. Європейська конвенція з прав людини в статті 10 передбачає свободу вираження думок для всіх, але реалізація цього права обумовлена певними обмеженнями, необхідними, зокрема, «для охорони здоров'я чи моралі, для захисту репутації чи прав інших осіб, для запобігання розголошенню конфіденційної інформації або для підтримання авторитету і безсторонності суду» [3]. Європейський суд з прав людини мав нагоду тлумачити поняття «промови ненависті» в контексті зазначеної статті Конвенції у справі *Erbakan v. Turkey* та *Vejdeland and Others v. Sweden*. В першій справі Суд зазначив, що може виявитись необхідним в певних демократичних суспільствах накладати санкції за будь-які форми висловлювань, які розповсюджують, спонукають, підтримують або виправдовують ненависть, що базується на нетолерантності [27]. В другій справі Європейський суд засудив заявників за поширення серед учнів старших класів близько 100 листівок. У них стверджувалось, що гомосексуалізм це «девіантна сексуальна схильність», яка має «морально руйнівний вплив на суспільство» і що саме серед гомосексуалістів найвищий рівень поширення ВІЛ-інфекції. Суд постановив, що такий текст є образливим для представників сексуальних меншин. Європейський суд вирішив, що така інформація є дискримінаційною і фактично нівелював норми про свободу слова. Прецедентна практика Суду з питань промов ненависті доволі солідна (наприклад, справи *Pavel Ivanov v. Russia*, *Garaudi v. France*, *Norwood v. The United Kingdom*, *Dink v. Turkey*, *Jersild v. Denmark*, *Delfi AS v. Estonia* тощо).

Суд неодноразово висловлювався на захист свободи вираження поглядів, при цьому зазначав, що ця свобода застосовується не лише до інформації чи ідей, які схвально сприймаються чи розглядаються як необразливі, але також до тих, які шокують або хвилюють державу чи будь-який сектор суспільства (справа *Handyside v. The United Kingdom*). Найбільш застосованими статтями в справах про «промови ненависті» є стаття 10, а також стаття 17 про заборону зловживання правами [27].

Відповідно до статті 4 Міжнародної конвенції про ліквідацію всіх форм расової дискримінації існує зобов'язання покарати за «всяке поширення ідей, заснованих на расовій

перевазі або ненависті» [5]. Ця стаття, на думку Т. Менделя, вирізняє чотири різні аспекти зобов'язань держав щодо викорінення «промов ненависті», а саме, розповсюдження ідей, що базуються на теорії расової переваги; розповсюдження ідей, що базуються на расовій ненависті; підбурювання до расової дискримінації; підбурювання до актів насильства, спрямованих проти будь-якої раси [21].

Розробку та прийняття статей 19 та 20 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права супроводжували гострі дебати та запеклі дискусії, обумовлені, зокрема, тим, що стаття 20 встановлює необґрунтовані обмеження на фундаментальні права людини, закріплені в статті 19. Стаття 19 Пакту закріплює право кожної людини безперешкодно дотримуватись своїх поглядів, а стаття 20 вимагає заборонити будь-яку пропаганду національної, расової чи релігійної ненависті, що являє собою підбурювання до дискримінації, ворожнечі або насильства [6]. Отже, обидві статті взаємно обмежують одна одну, не дозволяючи надавати перевагу одному чи іншому праву. У своєму коментарі до статті 20 Комітет ООН з прав людини зробив висновок, що стаття 20 цілком узгоджується із статтею 19 [28]. Сам Комітет мав нагоду тлумачити обидві статті в контексті «промови ненависті» в справі *Faurisson v. France*.

Американська конвенція з прав людини та Африканська хартія прав людини та народів також забезпечують право на свободу думки та висловлювань з певними чітко визначеними обмеженнями. Стаття 13 (5) Американської конвенції з прав людини забороняє пропаганду національної, расової або релігійної ненависті на підставі таких ознак, як раса, колір, релігія, мова, національне походження [9].

Крім того, Загальна декларація прав людини у статті 19 проголосила право на свободу переконань та свободу їх вираження, але, разом з тим, також передбачила обмеження цього права у статті 7, яка закріплює право кожного на захист від будь-якої дискримінації та будь-якого підбурювання до такої дискримінації, а також в статті 29, яка визначила загальні підстави для обмеження проголошених в Декларації прав, зокрема для забезпечення поваги прав і свобод інших, задоволення справедливих вимог моралі, громадського порядку тощо [1].

Загалом, міжнародне право не просто дозволяє, але фактично вимагає від держав забороняти певні промови на тій підставі, що вони порушують право інших осіб на рівність чи свободу від дискримінації, а також з метою захисту публічного порядку [21]. Під публічним порядком держави в міжнародному праві розуміють фундаментальні начала правопорядку і суверенітету, загально визнані в суспільстві принципи моралі, а також інтереси обороноздатності та безпеки держави.

Міжнародні кримінальні трибунали також мали нагоду розглядати справи стосовно промов ненависті, причому надані ними тлумачення суттєво відрізняються. Так, Міжнародний кримінальний трибунал для колишньої Югославії проголосив, що підбурювання до расової ненависті не становить злочин проти людяності, а її криміналізація не набула статусу звичаєвого міжнародного права (справа *Prosecutor v. Kordic*) [18, с. 231]. Пізніше Міжнародний кримінальний трибунал для Руанди виголосив вирок за злочини проти людяності, що виявлялись у підбурюванні до расової ненависті, що, на думку, трибуналу, стало нормою звичаєвого міжнародного права, яка забороняє дискримінацію (справа *Prosecutor v. Nahimana*) [18, с. 231].

У документах міжнародних організацій і європейському законодавстві доволі часто згадується «мова ненависті». Проте де-факто немає універсального узгодженого визначення цього терміну. На думку С. Лихової та Г. Рибальченка, «під поняттям «мова ворожнечі» розуміються некоректні висловлювання на адресу етнічних, конфесійних чи певних соціальних груп як спільнот і на адресу конкретних людей як представників цих

спільнот ... із невинним розвитком суспільства зміст та значення цього терміну постійно уточнюється» [14, с. 274–275]. М. Елбахтімі вважає, що право на свободу від «промов ненависті» охоплює такі складові, як емоційний компонент, конфлікт між правом слухача та спікера на свободу та рівність, а також конфлікт між індивідуальним правом та колективними правами, причому існує суттєва складність у доведенні підбурювання [19, с. 3].

Існує низка міжнародних правових документів, які визначають певні критерії розпізнавання «мови ненависті». До них, зокрема, можна віднести Рамкову конвенцію про захист національних меншин [7] та Додатковий протокол до Конвенції про кіберзлочинність, який присвячений питанням протидії расизму і ксенофобії в Інтернеті [2]. Крім того, існують акти рекомендаційного характеру, такі як, наприклад, Рекомендація Ради Європи щодо «мови ненависті» 97 (20).

В Рекомендації Комітету Міністрів Ради Європи № 97 (20) це словосполучення визначається так: «Під поняттям «hate speech» слід розуміти всі види висловлювань, які поширюють, розпалюють, підтримують або виправдовують расову ненависть, ксенофобію, антисемітизм та інші форми ненависті, викликані нетерпимістю, в тому числі нетерпимістю, що виявляється у формі агресивного націоналізму і етноцентризму, дискримінації меншин і ворожого ставлення до них, а також іммігрантів та осіб, які за своїм походженням відносяться до іммігрантів» [8]. У цьому сенсі поняття «мова ненависті» поширюється на всі висловлювання, спрямовані проти однієї особи або якоїсь певної групи осіб.

Слід звернути увагу на те, що, на думку промоутерів юридичної концепції «hate speech», під цю категорію має потрапляти не лише агресивна лексика, яка прямо закликає до будь-якої дискримінації чи принижує особу, а й створення негативних стереотипів щодо певних соціальних груп населення. Цей момент влучно прокоментував Павло Пушкар, старший юрист Секретаріату Європейського суду з прав людини: «Стереотипи вводяться в загальні правила, які створюють певне ставлення до соціальних груп. І мова йде не обов'язково про етнічне походження, а взагалі про певну соціокультурну групу. Дуже складно визначити, чи належать певні висловлювання до «мови ворожнечі» – оскільки їх обмеження вступає в конфлікт зі ст. 10 Європейської конвенції про права людини, яка гарантує свободу слова. Однак здійснення цієї свободи підлягає певним обмеженням, зокрема, пов'язані із захистом прав інших осіб» [26].

Отже проведення лінії між грубими словами і образливими висловами для людини або групи осіб – це вкрай суб'єктивна справа. Тому судові переслідування з перспективою адміністративного чи кримінального покарання за слова і висловлювання виглядають неоднозначно.

Звернемось до аналізу питання, як законодавство про «мову ворожнечі» діє у країнах західної Європи. У Великій Британії діє Закон про суспільний лад з 1986 року. Стаття 18 (1) цього закону декларує, що «людина, яка використовує погрози, образи чи образливі слова або поведінку, або демонструє будь-які письмові матеріали, які містять погрози або є образливими, визнається винною у скоєнні злочину за таких умов: а) вона має намір таким чином розпалювати расову ненависть, або б) враховуючи всі обставини, расова ненависть таким чином, ймовірно, буде збільшуватися» [12]. Розділ 5 Закону про суспільний лад дає визначення та ознаки дій, які класифікуються як злочин на підставі ненависті. Головною ознакою є використання погроз або образливих слів «в межах слуху або зору людини, що, можливо, стане причиною переслідування, тривоги або стресу» [12].

Прикладом використання норми є подія 2015 року, коли Фелікс Нгоул був виключений з університету за негативний коментар щодо одностатевого шлюбу на своїй сторінці у соціальній мережі [22]. Керівництво університету в своєму рішенні стверджувало, що його

коментарі порушили кодекс поведінки. Адвокат Пол Даймонд тоді констатував: «Обов'язок судів – гарантувати, що свобода слова є і буде збережена. Але свобода слова в цій країні стає все більш обмеженою» [17].

У Франції діє Закон про свободу преси, стаття 24 якого криміналізує підбурювання до расової дискримінації, ненависті або насильства на основі свого походження або належності (чи неналежності) до етнічних груп, національної, расової або релігійної групи. Положення Кримінального кодексу Франції також передбачає відповідальність за подібні вчинки при особистому спілкуванні.

Приклад використання норми: у 2008 році актриса Бріжит Бардо була звинувачена у розпалюванні расової ненависті за її критику щодо ритуального забою овець під час мусульманського свята. За рішенням суду Бардо мала виплатити 24 000 доларів штрафу [13].

Кримінальний кодекс Данії в статті 266 (б) передбачає кримінальну відповідальність за «вираз і поширення расової ненависті» [10]. Ознакою злочину є використання загрозової або образливої мови до широкого кола осіб. Приклад використання норми: у 2010 році датська прокуратура звернулася із позовом про зняття депутатської недоторканності з депутата Йеспера Лангбалле. Його звинуватили за публікацію статті про «повзучу ісламізацію Європи» і підлеглий статус жінок-мусульманок [29].

Стаття 137с Кримінального кодексу Данії забороняє публічні образи, а також усне, письмове або ілюстроване підбурювання до ненависті «через расу, релігію, сексуальну орієнтацію або особисті переконання» [11]. Приклад використання норми: політика Герта Вілдерса в 2009 році звинуватили за використання «мови ненависті». Він став об'єктом атак у судах через публічний осуд мусульман і ісламу, як релігію, яка заохочує вбивати в ім'я Аллаха [23].

У 2002 році в Швеції був прийнятий закон «Про розпалювання ворожнечі», в якому міститься стаття про обмеження церковних проповідей. З цього приводу канцлер юстиції зробив публікацію про те, що проповідь може вважатися кримінальним правопорушенням, якщо вона містить інформацію про те, що, наприклад, гомосексуальна поведінка є гріхом. Приклад використання норми: у 2003 році пастора Оке Гріна звинуватили в розпалюванні ненависті по відношенню до однієї з груп громадян і кинули до в'язниці. Підставою для звинувачення було те, що він заявив, що гомосексуалізм є «абсолютно протиприродним явищем, раковою пухлиною суспільства» [20].

Отже у деяких країнах Європи вже існує реальна загроза для свободи слова як одного з найважливіших елементів вільного суспільства. Встановлення цензури відбувається під виглядом толерантності і співіснування. Передусім мусульманські групи та сексуальні меншини маніпулюють законами про «мову ненависті» для власного домінування і дискримінації по відношенню до незгодних.

В Україні стаття 161 Кримінального кодексу криміналізує умисні дії, спрямовані на розпалювання національної, расової чи релігійної ворожнечі та ненависті, на приниження національної честі та гідності або образа почуттів громадян у зв'язку з їхніми релігійними переконаннями; ті самі дії, поєднані з насильством, обманом чи погрозами, а також вчинені службовою особою; ті само дії, передбачені вище, які були вчинені організованою групою осіб або спричинили загибель людей чи інші тяжкі наслідки [4].

Міжнародні договори про захист прав людини декларують, що кожен має право на свободу вираження поглядів. Тобто кожна людина та громадянин має право вільно виражати свої погляди, у тому числі – критикувати поведінку іншої людини. Саме поведінку, а не природні дані (наприклад, зовнішні або національні ознаки). Образливі висловлювання з приводу раси, кольору шкіри або інших природних властивостей, які містять неповагу до іншої людини, а також підбурювання до ненависті, безсумнівно, мають бути

засуджені. І для цього цілком справедливо діють закони та положення договорів, які забороняють глузування і висміювання на підставі, наприклад, етнічної приналежності або інших природних даних. Але концепція «hate speech» полягає передусім у тому, щоб забезпечити абсолютне панування цензури відносно тих, хто не згоден з поведінкою або певними етичними нормами оточення. Застосування цієї концепції має на меті пригнічення людей, які мають здорові світоглядні орієнтири. Таким чином, критика форм ризикованої поведінки, до яких відносяться проституція, наркоманія, алкоголізм, гомосексуалізм або засудження радикального ісламу може трактуватися, як «hate speech».

Впровадження юридичної концепції «hate speech» у законодавство загрожує основоположному праву – праву на свободу слова. Суспільство позбувається права засуджувати або виступати проти недопустимої поведінки особи або групи осіб. В тому числі – політиків. Ця концепція становить загрозу свободі журналістської діяльності. Адже будь-яка критика журналістами дій представників органів влади може трактуватися як «мова ворожнечі». В даному контексті обмежується свобода журналістської професії. Значно обмежується свобода віросповідання. В даному випадку релігійні вчення про перелюб, мужолозтво та про інші гріхи можуть бути представлені як «мова ворожнечі» по відношенню до тих, хто їх практикує. Порушується право на свободу зібрань. Будь-яке публічне висловлення на зібраннях з приводу неприйнятних дій будь-кого може підпасти під категорію «мови ворожнечі». Все це свідчить про загрозу основоположним правам і свободам людини і громадянина.

Висновки. У документах міжнародних організацій і європейському законодавстві доволі часто згадується «мова ненависті», проте де-факто немає універсального узгодженого визначення цього терміну. Міжнародне право містить гарантії захисту права на свободу вираження поглядів, проте обмежує його реалізацією встановленням заборон на поширення ідей, заснованих на расовій перевазі або ненависті, а також заборон на будь-яку пропаганду національної, расової чи релігійної ненависті, що являє собою підбурювання до дискримінації, ворожнечі або насильства. Однак з огляду на діяльність деяких міжнародних організацій та практику деяких держав на сьогоднішній день спостерігається небезпечна тенденція з необґрунтованого розширення кола підстав щодо заборони чи обмеження права людини на свободу вираження поглядів, які не були передбачені розробниками ключових договорів із захисту прав людини. Міжнародна судова практика в питанні промов ненависті дещо суперечлива та неоднозначна.

Європейській досвід показує, що за прояви «мови ненависті» санкції в деяких країнах Європи можуть бути різними: від звільнення з роботи до кримінальної відповідальності. Законодавство європейських країн щодо «мови ворожнечі» або «мови ненависті» у нинішньому використанні суперечить фундаментальним принципам верховенства права, бо являє собою загрозу для демократії, основним принципом якої є свобода слова. Так склалися, що такі закони просуваються передусім трьома групами: представниками ліберальних політичних партій, що підтримують рух ЛГБТ, самими ЛГБТ-активістами та мусульманськими колами. За своєю природою «hate speech» суперечить принципам справедливості та ставить права вищевказаних груп над правами інших осіб і соціальних груп. Тому є неприпустимим впровадження у нормативні акти України таких понять, як «мова ворожнечі», «мова ненависті» та їм подібних.

Список використаних джерел

1. Всеобщая декларация прав человека 10 декабря 1948 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_015.

2. Додатковий протокол до Конвенції про кіберзлочинність, який присвячений питанням протидії расизму і ксенофобії в Інтернеті від 28 січня 2003 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_687.
3. Європейська конвенція з прав людини від 04 листопада 1950 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_004.
4. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25–26. – Ст. 131.
5. Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації від 21 грудня 1965 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/ru/995_105.
6. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16 грудня 1966 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/ru/995_043.
7. Рамкова конвенція про захист національних меншин від 01 лютого 1995 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_055.
8. Рекомендація Ради Європи щодо «мови ненависті» 97 (20) від 30 жовтня 1997 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_093.
9. American Convention on Human Rights of 22 November 1969 [Electronic resource]. – Mode of access: http://www.hrcr.org/docs/American_Convention/oashr.html.
10. Criminal Code of Denmark [Electronic resource]. – 2012. – Mode of access: https://www.unodc.org/cld/document/dnk/2011/criminal_code_of_denmark_as_of_2012_danish_version.html.
11. Criminal Code of Netherlands [Electronic resource]. – 1881. – Mode of access: http://www.ejtn.eu/PageFiles/6533/2014%20seminars/Omsenie/WetboekvanStrafrecht_ENG_PV.pdf.
12. Public Order Act [Electronic resource]. – 1986. – Mode of access: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1986/64>.
13. Кірбі Е. Д. Бріджит Бардо штрафують уже в'яте за «расизм» [Електронний ресурс] / Е. Д. Кірбі. – ВВС. – 2008. – Режим доступу: http://www.bbc.com/ukrainian/entertainment/story/2008/06/080603_bardo_fine_oh.shtml.
14. Лихова С. Я. Мова ворожнечі як ознака порушення рівноправності громадян залежно від їх расової, національної належності або ставлення до релігії / С. Я. Лихова, Г. Г. Рибальченко // Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України. – 2013. – Вип. 31. – С. 274–282.
15. Савончак В. Я. Мова ворожнечі у ЗМІ: до дискусії про поняття [Електронний ресурс] / В. Я. Савончак; Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича. – 2012 р. – Режим доступу: http://www-philology.univer.kharkov.ua/nauka/e_books/visnyk_968/content/savonchak.pdf.
16. Язык вражды против общества: (сб. статей) / сост.: А. Верховский. – М.: Центр «Со-ва», 2007. – 259 с.
17. Christian student granted judicial review after being expelled for views on sexuality [Electronic resource] / Christian Concern – April 2017. – Mode of access: <http://www.christian-concern.com/our-concerns/freedom-of-speech/christian-student-granted-judicial-review-after-being-expelled-for-vi>.
18. Cohen R. Regulating hate speech: Nothing customary about it / Roni Cohen // Chicago Journal of International Law. – Vol. 15, No. 1. – P. 229–255.
19. Elbahtimy M. The Right to be Free from the Harm of Hate Speech in International Human Rights Law [Electronic resource] / Mona Elbahtimy // CGHR Working Paper No. 7. – 2014. – Mode of access: <https://www.free-expression.group.cam.ac.uk/pdfs/elbahtimy>.

20. Green A. Freedom of Religion on Trial in Sweden / AkeGreen. – 2002. [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.akegreen.org>.
21. Mendel T. Hate speech rules under international law [Electronic resource] / Toby Mendel. – February 2010. – Mode of access: <http://www.law-democracy.org/wp-content/uploads/2010/07/10.02.hate-speech.Macedonia-book.pdf>.
22. Ngole F. Christian Concern / Felix Ngole [Electronic resource]. – 2016. – Mode of access: <http://www.christianconcern.com/cases/felix-ngole>.
23. O’Flynn-Magee S. Op-Ed: Islam and You – The Politics of Greet Wilders /Sean O’Flynn-Magee [Electronic resource] // Digital Journal. – Mode of access: <http://www.digitaljournal.com/article/297888>.
24. Timmer A. Anti-Gay Hate Speech: Vejdeland and Others v. Sweden [Electronic resource] / A.Timmer // Strasbourg observers. – 2012. – Mode of access: <https://strasbourgobservers.com/2012/02/14/anti-gay-hate-speech-vejdeland-and-others-v-sweden>.
25. Інформаційний портал «Благовест» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.blagovest-info.ru/index.php?ss=2&s=3&id=3123>.
26. Мова ворожнечі – нові прояви та наслідки: матеріали експертного семінару, організованого Радою Європи (Київ, 17. 03. 2015 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://osvita.mediasapiens.ua/media_law/law/mova_vorozhnechi_novi_proyavi_ta_naslidki.
27. Factsheet – Hate speech [Electronic resource] / European Court of Human Rights. – July 2017. – Mode of access: http://www.echr.coe.int/Documents/FS_Hate_speech_ENG.pdf.
28. General Comment No. 11: Prohibition of propaganda for war and inciting national, racial or religious hatred (Art. 20): 29/07/1983 [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.ohchr.org/Documents/Issues/Opinion/CCPRGeneralCommentNo11.pdf>.
29. Wikipedia. Jesper Langballe. [Electronic resource]. – Mode of access: https://en.wikipedia.org/wiki/Jesper_Langballe.

References

1. Zagal’na deklaratsiya prav lyudini 10 grudnya 1948 g. [Elektronnyy resurs]. – Rezhim dostupu: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_015.
2. Dodatkoviy protokol do Konventsii pro kiberzlochinnist’, yakiy prisvyacheniy pitannyam protidii rasizmu i ksenofobii v Interneti vid 28 sichnya 2003 r. [Elektronnyy resurs]. – Rezhim dostupu: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_687.
3. Evropeys’ka konventsiya z prav lyudini vid 04 listopada 1950 roku [Elektronnyy resurs]. – Rezhim dostupu: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_004.
4. Kriminal’nyy kodeks Ukraini vid 5 kvitnya 2001 r. // Vidomosti Verkhovnoi Radi Ukraini. – 2001. – № 25–26. – С.131.
5. Mizhnarodna konventsiya pro likvidatsiyu vsikh form rasovoi diskriminatsii vid 21 grudnya 1965 roku [Elektronnyy resurs]. – Rezhim dostupu: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/ru/995_1056.
6. Mizhnarodniy pakt pro gromadyans’ki i politichni prava vid 16 grudnya 1966 r. [Elektronnyy resurs]. – Rezhim dostupu: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/ru/995_043.
7. Ramkova konventsiya pro zakhist natsional’nikh menshin vid 01 lyutogo 1995 r. [Elektronnyy resurs]. – Rezhim dostupu: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_055.
8. Rekomendatsiya Radi Evropi shchodo «movi nenavisti» 97 (20) vid 30 zhovtnya 1997 r. [Elektronnyy resurs]. – Rezhim dostupu: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_093.

9. American Convention on Human Rights of 22 November 1969 [Electronic resource]. – Mode of access: http://www.hrcr.org/docs/American_Convention/oashr.html.
10. Criminal Code of Denmark [Electronic resource]. – 2012. – Mode of access: https://www.unodc.org/cld/document/dnk/2011/criminal_code_of_denmark_as_of_2012_danish_version.html.
11. Criminal Code of Netherlands [Electronic resource]. – 1881. – Mode of access: http://www.ejtn.eu/PageFiles/6533/2014%20seminars/Omsenie/WetboekvanStrafrecht_ENG_PV.pdf.
12. Public Order Act [Electronic resource]. – 1986. – Mode of access: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1986/64>.
13. Kirbi E. D. Bridzhit Bardo shtrafuyut' uzhe vp'yate za «rasizm». [Elektronniy resurs] / E. D. Kirbi. – BBC. – 2008. – Rezhim dostupu: http://www.bbc.com/ukrainian/entertainment/story/2008/06/080603_bardo_fine_oh.shtml.
14. Likhova S. Ya. Mova vorozhnechi yak oznaka porushennya rivnopravnosti gromadyan zalezho vid ikh rasovoi, natsional'noi nalezhnosti abo stavlennya do religii / S. Ya. Likhova, G. G. Ribal'chenko // Aktual'ni problemi vdoskonalennya chinnogo zakonodavstva Ukraini. – 2013. – Vip. 31. – S. 274–282.
15. Savonchak V. Ya. Mova vorozhnechi u ZMI: do diskusii pro ponyattya [Elektronniy resurs] / V. Ya. Savonchak; Chernivets'kiy natsional'niy universitet imeni Yuriya Fed'kovicha. – 2012 r. – Rezhim dostupu: http://www-philology.univer.kharkov.ua/nauka/e_books/visnyk_968/content/savonchak.pdf
16. Yazyk vrazhdy protiv obshchestva: (sb. statey) / sost.: A. Verkhovskiy. – M.: Tsentr «Sova», 2007. – 259 s.
17. Christian student granted judicial review after being expelled for views on sexuality [Electronic resource] / Christian Concern – April 2017. – Mode of access: <http://www.christian-concern.com/our-concerns/freedom-of-speech/christian-student-granted-judicial-review-after-being-expelled-for-vi>.
18. Cohen R. Regulating hate speech: Nothing customary about it / Roni Cohen // Chicago Journal of International Law. – Vol. 15, No. 1. – P. 229–255.
19. Elbahtimy M. The Right to be Free from the Harm of Hate Speech in International Human Rights Law [Electronic resource] / Mona Elbahtimy // CGHR Working Paper No. 7. – 2014. – Mode of access: <https://www.free-expression.group.cam.ac.uk/pdfs/elbahtimy>.
20. Green A. Freedom of Religion on Trial in Sweden / AkeGreen // – 2002. [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.akegreen.org>.
21. Mendel T. Hate speech rules under international law [Electronic resource] / Toby Mendel. – February 2010. – Mode of access: <http://www.law-democracy.org/wp-content/uploads/2010/07/10.02.hate-speech.Macedonia-book.pdf>
22. Ngole F. Christian Concern / Felix Ngole [Electronic resource]. – 2016. – Mode of access: <http://www.christianconcern.com/cases/felix-ngole>.
23. O'Flynn-Magee S. Op-Ed: Islam and You – The Politics of Greet Wilders / Sean O'Flynn-Magee [Electronic resource] // Digital Journal. – Mode of access: <http://www.digitaljournal.com/article/297888>.
24. Timmer A. Anti-Gay Hate Speech: Vejdeland and Others v. Sweden [Electronic resource] / A. Timmer // Strasbourg observers. – 2012. – Mode of access: <https://strasbourgobservers.com/2012/02/14/anti-gay-hate-speech-vejdeland-and-others-v-sweden>.
25. Informatsiyniy portal «Blagovest» [Elektronniy resurs]. – Rezhim dostupu: <http://www.blagovest-info.ru/index.php?ss=2&s=3&id=3123>.

26. Mova vorozhnechi – novi proyavi ta naslyki: materiali ekspertnogo semeni, organizovanogo Radoyu Evropi (Kyiv, 17. 03. 2015 r.) [Elektronniy resurs]. – Rezhim dostupu: http://osvita.mediasapiens.ua/media_law/law/mova_vorozhnechi_novi_proyavi_ta_naslidki.
27. Fakty – Nenavist' rechi [Elektronnyy resurs] / Yevropeyskiy sud po pravam cheloveka. – iyul' 2017. – Rezhim dostupa: http://www.echr.coe.int/Documents/FS_Hate_speech_ENG.pdf.
28. Zamechaniye obshchego poryadka № 11: Zapreshcheniye propagandy voyny i razzhiganiye natsional'noy, rasovoy ili religioznoy nenavisti (stat'ya 20): 29/07/1983 [Elektronnyy resurs]. – Rezhim dostupa: <http://www.ohchr.org/Documents/Issues/Opinion/CCPRGeneralCommentNo11.pdf>
29. Wikipedia. Jesper Langballe. [Electronic resource]. – Mode of access: https://en.wikipedia.org/wiki/Jesper_Langballe.

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ СВІТОВОГО ГОСПОДАРСТВА ТА МЕВ

УДК 339.9:004

РОЗВИТОК ХМАРНИХ ТЕХНОЛОГІЙ СУЧАСНОЇ ІНФОРМАЦІЙНО-МЕРЕЖЕВОЇ ЕКОНОМІКИ

CLOUD TECHNOLOGIES DEVELOPMENT IN MODERN INFORMATION-NETWORKING ECONOMY

РАЗВИТИЕ ОБЛАЧНЫХ ТЕХНОЛОГИЙ СОВРЕМЕННОЙ ИНФОРМАЦИОННО-СЕТЕВОЙ ЭКОНОМИКИ

Ступницький О. І.

Кандидат економічних наук, професор кафедри міжнародного бізнесу Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка. E-mail: a.stupnitsky@ukr.net

Соляник С. В.

Молодший науковий співробітник сектору забезпечення досліджень науково-організаційного відділу Національної Академії Наук України. E-mail: rfpyf@ukr.net

Stupnytskyu O. I.

PhD, Professor of the International Business Department of the Institute of International Relations Taras Shevchenko National University of Kyiv. E-mail: a.stupnitsky@ukr.net

Solyanyk S. V.

Junior researcher of scientific management department unit for research providing the National Academy of Sciences of Ukraine. E-mail: rfpyf@ukr.net

Ступницький А. И.

Кандидат экономических наук, профессор кафедры международного бизнеса Института международных отношений Киевского национального университета имени Тараса Шевченко. E-mail: a.stupnitsky@ukr.net

Соляник С. В.

Младший научный сотрудник сектора обеспечения исследований научно-организационного отдела Национальной Академии Наук Украины. E-mail: rfpyf@ukr.net

Анотація. В останні роки хмарні технології перестали бути екзотикою в сфері підприємницької діяльності. Усе більше компаній переводять свої бізнес-процеси у віртуальне середовище. «Хмари» стають тим самим місцем, де інформація зберігається, обробляється і звідки вона блискавично передається у будь-яке місце планети, скорочується час прийняття бізнес-рішень, зникають «паперові технології». Створення єдиної світової мережевої ринкової економіки – геоeкономіки та її інфраструктури – ґрунтується на багаторазово зростаючих як масштабах інформаційних потоків, так і обсягах створюваного цифрового контенту. Сьогодні хмарні технології використовуються у різних сферах економічної та комерційної діяльності, від освіти і медицини до банківської справи та сфери послуг. Гнучкість і доступність ресурсів робить хмарні технології іде-

альними для бізнес-структур, яким необхідно швидко реагувати на мінливі ділові потреби та більш ефективно виконувати поточні завдання.

Прискорено розвивається ринок *SaaS* (*Software as a Service*), щодня виникають нові сервіси, покликані спростити життя галузевих бізнесів, уже зовсім скоро жодне торговельне підприємство не зможе обійтися без цього бізнесу-інструменту. При цьому всі хмарні моделі – публічна, приватна або гібридна – мають переваги і технічні характеристики, що є привабливими для різних організацій незалежно від їх потреб. Крім корпоративного бізнесу цей сервіс користується попитом і з боку малого та середнього бізнесу – для тих компаній, у яких немає у штаті власних кваліфікованих системних адміністраторів, компаній сфери послуг – салони краси, автосервіси, невеликі магазини, транспортні компанії, IT-стартапи і багато інших підприємств, навіть не пов'язаних із сферою IT.

Ключові слова: хмарні технології, онлайн-сервіси, блокчейн, хмарна модель, IT-інфраструктура, IT-система.

Abstract. *In recent years, cloud computing has ceased to be exotic in the field of entrepreneurial activity. More companies are moving their business processes to a virtual environment. "Clouds" become the place where information is stored, processed and from which it is transmitted instantaneously to any place in the world, the time for making business-decisions is shortened, and "paper technologies" disappear. The creation of a unified world network market economy - geo-economics and its infrastructure - is based on repeatedly increasing both the scale of information flows and the volumes of created digital content. Currently, cloud computing is used in various spheres of economic and commercial activities, from education and medicine to banking and service sector. Flexibility and availability of resources makes cloud computing ideal for business structures that have to respond to changing business needs more quickly and cope with current tasks more effectively.*

The SaaS (Software as a Service) market is developing rapidly, new services that are designed to simplify the life of industry businesses are opening every day, so very soon none of the trading enterprises will be able to do without this business tool. In this case, all cloud models – public, private or hybrid – have advantages and technical characteristics that are attractive to different organizations depending on their needs. In addition to corporate business, this service is of interest to small and medium-sized businesses – to those companies that do not have their own qualified system administrators, companies from the service sector – beauty salons, car services, small shops, transport companies, and others enterprises that are not related to IT.

Key words: *cloud technologies, online-services, blockchain, cloud model, IT-infrastructure, IT-system.*

Аннотация. *В последние годы облачные технологии перестали быть экзотикой в сфере предпринимательской деятельности. Все больше компаний переводят свои бизнес-процессы в виртуальную среду. «Облака» становятся тем самым местом, где информация хранится, обрабатывается и откуда она молниеносно передается в любую точку планеты, сокращается время принятия бизнес-решений, исчезают «бумажные технологии». Создание единой мировой сетевой рыночной экономики – геоэкономики и её инфраструктуры – основывается на многократно возрастающих как масштабах информационных потоков, так и объемах создаваемого цифрового контента. В настоящее время облачные технологии используются в различных сферах экономической и коммерческой деятельности, от образования и медицины до банковской деятельности и сферы услуг. Гибкость и доступность ресурсов делает облачные технологии идеальными для бизнес-*

структур, которым требуется быстрее реагировать на меняющиеся деловые нужды и более эффективно справляться с текущими задачами.

Быстро развивается рынок SaaS (Software as a Service), каждый день открываются новые сервисы, призванные упростить жизнь отраслевых бизнесов, уже совсем скоро ни одно торговое предприятие не сможет обойтись без этого бизнес-инструмента. При этом все облачные модели – публичная, частная или гибридная – обладают преимуществами и техническими характеристиками, привлекательными для различных организаций в зависимости от их потребностей. Кроме корпоративного бизнеса этот сервис представляет интерес и для малого и среднего бизнеса – для тех компаний, у которых нет в штате собственных квалифицированных системных администраторов, компаний из области сфер услуг – салоны красоты, автосервисы, и небольшие магазины, и транспортные компании, и многие другие предприятия, не связанные с областью ИТ.

Ключевые слова: облачные технологии, онлайн-сервисы, блокчейн, облачная модель, ИТ-инфраструктура, ИТ-система.

Постановка проблеми. Ідея, що програмне забезпечення (ПО) на основі хмарних обчислень може бути використане бізнесом, була озвучена ще у 1961 р. вченим Джоном Маккарті, автором терміну «штучний інтелект», який наприкінці 1990-х – початку 2000-х рр. зміг спостерігати, як мережа фірмових магазинів «Salesforce» втілює у життя його давнє припущення. Однак уперше термін «хмарні технології» було запропоновано президентом «Google» Еріком Шмідтом у 2006 р. після того, як першим «хмарним» сервісом управління взаєминами із клієнтами стала програма Salesforce.com. Спочатку SaaS-сервіси не користувалися популярністю, однак протягом 2013–2016 рр., фактично, відбулася революційна «глобальна міграція» у хмарні технології, тобто, від віртуалізації світова економіка плавно перейшла у «єру хмар». Згідно з дослідженням IDC, ємність ринку SaaS-сервісів становитиме 50 млрд. дол. у 2018 р. та більш ніж 110 млрд. дол. у 2019 р. Сьогодні цей сегмент світового ринку представлено 4 мега-провайдерами – «Amazon Web Services», «Microsoft», «Google» і «IBM», які, за даними дослідницької компанії «Synergy Research Group», контролюють понад 50% світового ринку публічних і приватних «хмар» [1]. Переваги хмарних технологій очевидні: вони надають користувачеві зручне віртуальне середовище для зберігання й обробки інформації, що поєднує у собі апаратні пристрої, програмне забезпечення, канали зв'язку, а також службу технічної підтримки; надають можливість швидко розгорнути хмарну систему (попередньо протестувавши її), зменшити сукупну вартість інвестицій компаній у ІТ-інфраструктуру за рахунок попередньої передплати програмного забезпечення, рятує компанію від багатьох організаційних витрат. Зберігання інформації у «хмарі» при наявності виходу у Інтернет дає можливість доступу до неї з будь-якого місця планети практично з будь-якого пристрою.

Мета статті – проаналізувати основні тенденції розвитку хмарних технологій у контексті інноваційних перетворень у компаніях малого і середнього бізнесу.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У зв'язку із відносною новизною концепції хмарних технологій її всебічний аналіз у вітчизняній літературі поки що відсутній. Серед західних економістів, що займаються цією проблематикою, слід виділити роботи американських спеціалістів у цій сфері, а саме Вейнмана Д. [2], Кевіса М. [3], Бонда Д. [4], Ерла Т. [5], Рафаелса Р [6].

Виклад основного матеріалу дослідження. Цифрова економіка або «друга комп'ютерна революція» зі зміною парадигм і трансформацією цінностей, використанням нових технологій у всіх сферах життя, докорінно змінює звичні економічні підходи.

Скорочується час прийняття рішень, зникають «паперові технології», усе рідше цінотворення залежить від витрат (наприклад, вартість компанії «Facebook» визначається аж ніяк не вартістю серверів, які вона має), компетенції перетворюються у найважливіший показник капіталізації, угоди, укладені за допомогою «WhatsApp», «Telegram» або за аудіофайлами зберігаються десь у «хмарі» на серверах Канади або Багамських островів, картелізація ринків відбувається, фактично, без участі людини – у автоматичному режимі.

Особливостями, що формує сьогодні «віртуальний капіталізм» є, по-перше, практично необмежене право заміни реальних ринкових показників бухгалтерських документів віртуальними математичними моделями, які перетворюються у глобальну комп'ютерну економічну гру, масштабу якої позаздрив би сам Сід Мейер (творець легендарної серії комп'ютерних ігор «Civilization»).

По-друге, перетворення ТНК – як корпорацій глобального транснаціонального «громадянства», капітал яких (заводи, фабрики і збутові мережі) охоплюють різні континенти, а менеджмент по суті космополітичний – у держави не «географічні», а «економічні», що базуються не стільки на території, національності та культурі, скільки на певних секторах світової економіки. У свою чергу, діяльність національних держав зводиться до рівня «відділів соцзабезпечення» при ТНК, що саме по собі є триумфом корпоратократії.

По-третє, створення єдиної світової мережевої ринкової економіки – геоeкономіки та її інфраструктури – спричиняє зростання ролі й централізацію фінансових ринків шляхом інтеграції грошових потоків, легкості їх світового трансферу за допомогою комп'ютерних мереж (щоденний обсяг трансакцій становить більш трильйона доларів), що означає «кінець класичної географії» фінансових ринків, що припускають стандартні «правила поведінки».

По-четверте, вже сьогодні спостерігається наукова і аналітична рефлексія сучасних викликів цифрової економіки з боку існуючої системи міжнародних інституцій і організацій, які не встигають за процесами технологічної модернізації, особливо у сферах політики і безпеки. Від рішення цього глобального виклику багато у чому будуть залежати перспективи «комфортного» статусу невеликих, особливо «транзитних» держав (у т. ч. України). Питання постає наступним чином: чи не будуть вони безнадійно «поглиненими» світовими і регіональними центрами сили (небезпека неконтрольованого сповзання на маргінальне узбіччя) через використання нових форм культурної агресії (небезпека втрати цілими співтовариствами своєї культурної і національної самобутності, включаючи самобутність мовну, нав'язування стереотипів споживчих переваг, смаків і т. п.)?

У сучасних умовах як масштаби інформаційних потоків, так і обсяг створеного цифрового контенту стрімко зростають (за різних оцінок на 60% у рік). Якщо у 2013 р. загальний обсяг даних у світі становив 4,3 зетабайта, то до 2020 р. він досягнеться рівня у 44 зетабайта. Щодня користувачі Інтернету обробляють обсяг інформації еквівалентний відео довжиною у 90 років у форматі HD, кількість інформації, що використовує середньостатистична людина лише за період 1986–2007 рр. зросла у п'ять разів, а у 2007 р. людство увійшло до «інформаційного століття», створивши новий тип взаємодії – соціальні мережі (із цього моменту споживання інформації зростає, у середньому, на 5,4 % щорічно) [7]. Враховуючи тенденції розвитку інформаційних сховищ і фізичних накопичувачів інформації, за умов їх обмеженості і дорожнечі, кожний смартфон, планшет або ноутбук має кінцеву кількість простору для зберігання даних і збільшити ці обсяги неможливо. Альтернативою стали хмарні сховища даних (їх обсяг залежить лише від бажання користувача) як спосіб зберігання інформації майбутнього, завдяки, по-перше, зручності – користувач має доступ до даних з будь-якого пристрою, та фінансовій вигоді

– хмарні сховища дешевше фізичних. Тому, хмарні технології застосовуються не лише як сховища (бренди «Google Drive», «Mega» або «FEX.NET»), а й у більш широких сферах: починаючи від складання бухгалтерської звітності і закінчуючи грою на старому комп'ютері у нову гру.

Сьогодні хмарні технології використовуються у різних сферах економічної і комерційної діяльності. У сфері освіти хмарні технології дозволяють вийти за межі звичного розуміння навчального процесу – вони роблять необов'язковим фізичну присутність того, кого навчають, за місцем навчання, допомагаючи студентові долати географічні, технологічні і соціальні бар'єри, використовувати он-лайн платформи для спільної роботи та взаємодії викладацького складу зі студентським середовищем.

Що стосується ігрових онлайн-сервісів, то технологічно складні ігри, що щорічно з'являються на ринку перетворюються у все більш реалістичні, вимагають постійного відновлення комп'ютерів для геймерів, а це, у свою чергу, по-перше, розширює сферу застосування крауд-компаній, надаючи доступ до ігор на сервері компаній, а не тільки на комп'ютері або приставці гравця; по-друге, дозволяє не змінювати комп'ютер для нової гри, а створювати можливість доступу до ігор незалежно від місця розташування користувача і пристроїв (усі обчислювальні операції обробляються вилученим сервером, тому у ці ігри можна грати практично на будь-якій конфігурації комп'ютера).

Сьогодні ритейл акумулює великий обсяг даних (інформація про касові чеки, дані карт лояльності, лічильники відвідувачів у магазинах, дані про наявність товару на складах і логістику), а інформація обробляється за рахунок великого обсягу ресурсів. В сфері продажів (торгівлі) хмарні сервіси використовуються для оптимізації процесів і зменшення витрат: щоб товар у магазині доставлявся вчасно і високої якості використовуються спеціалізовані інструменти, спроектовані виходячи з потреб і особливостей логістичних процесів. З їх допомогою обирають оптимальну схему перевезення, відслідковують рух товару і коректують транспортний план, здійснюючи облік усіх витрат, що виникають при наданні транспортних послуг.

Високоєфективний бізнес має на увазі постійне навчання персоналу як пріоритет розвитку компанії. Хмарні ресурси, спрямовані на оптимізацію процесів усередині бізнесу, спрощують системи добору персоналу, навчання і внутрішню комунікацію працівників. При цьому у ідеальний варіант навчання працівників перетворюється процес повної інтеграції навчання і роботи – саме хмарні технології «Learning Management System» крім системи обліку, ведення каталогу курсу, проходження курсу навчання та обліку успішності, сприяють налагодженню широкої мережі професійних контактів і ефективному обміну інформацією.

Blockchain («ланцюжок розподілених даних») називають «другим поколінням Інтернету», способом зберігання даних, головною перевагою якого є їх розподіл серед декількох сотень або навіть тисяч комп'ютерів в усьому світі. При цьому вже сьогодні існують цікаві приклади використання цієї технології для організації розподіленого хмарного сховища, яке використовує місце на дисках учасників мережі. Потенціал у ідеї значний: сукупний дисковий простір на комп'ютерах користувачів зараз набагато перевищує сукупний дисковий простір, доступний у хмарних сервісах [8].

Робота із хмарними технологіями дозволяє оперативно реагувати на появу нових бізнес-завдань для компаній та їх підрозділів. Якщо корпоративному сектору цікаві віртуальні сервери і послуги зв'язки, а також складний комплекс різних сервісів, то ІТ-стартапи використовують хмарні технології, що дають їм можливість обслуговувати велику кількість клієнтів, не інвестуючи у покупку дорого обчислювального устаткування. При цьому

застосовувані засоби хмарного захисту забезпечують сьогодні високий рівень безпеки даних, насамперед, для топ-3 «хмарних» галузей: фінансові компанії; ритейл; телеком. Перевагами застосування хмарних технологій для бізнесу є: використання Інтернет-сервісів без необхідності покупки серверів, мережевого устаткування, ліцензованого ПО; не потрібно штатний IT-фахівець (це скорочує витрати на роботу з інформацією до 70 %); підключення до хмарних сервісів може бути здійснене з будь-якого гаджету Інтернет (для цього не потрібно спеціальних знань у сфері IT); дані централізовані, що більш зручно, ніж інформація, розподілена по різних філіях і комп'ютерах; розширення (або скорочення) хмарного сервісу може бути реалізоване фахівцями компанії-провайдера за запитом клієнта протягом декількох хвилин. Також є можливість самостійно управляти обсягом «хмари» через особистий кабінет на сайті оператора. Хмарні сервіси проєктують із підвищеною безпекою і забезпечуються технічною підтримкою цілодобово [9].

Найбільшою популярністю у компаній малого і середнього бізнесу користуються наступні моделі хмарних технологій:

- Оренда віртуального сервера (хмарний центр обробки даних – ЦОД). Для замовника створюється портал самообслуговування, через який він може здійснювати управління ресурсами (дозволяє повністю контролювати всі розміщені у «хмарі» сервіси незалежно від послуг провайдера).
- Віртуальний офіс – робоче місце можна організувати, не пов'язуючи його з конкретним комп'ютером, – у віртуальному просторі. У «хмарі» відтворюється внутрішня мережа компанії, включаючи мережеві диски, загальні папки, програми-планувальники (дозволяє повноцінно замінити стаціонарні робочі станції скрізь, де є Інтернет).
- Резервне копіювання – можливість для приватного віртуального ЦОД забезпечити схоронність даних у надзвичайних випадках (дозволяє гнучко налагоджуватися під поточний обсяг даних, що дозволяє скоротити поточні та фінансові витрати).
- Гібридна «хмара» – можливість підключити приватну «хмару» до публічної хмарної структури провайдера, щоб розвантажити власні потужності у період високої ділової активності – наприклад, при здачі звітів (дозволяє всі некритичні на даний момент процеси перенести у «хмару» провайдера, а потім повернути їх назад).
- Віртуальний контакт-центр, організований за хмарною технологією, дозволяє здійснити економію значної кількості ресурсів і розгорнути роботу за два дні з моменту подачі заявки провайдера (традиційний контакт-центр вимагає спеціального приміщення, устаткування для робочих місць і оплати праці офісних співробітників).
- Приватна «хмара» – віртуальна інфраструктура, створена для декількох підрозділів однієї організації, її клієнтів і підрядників (дозволяє використовувати «шлюз» до загальнодоступної «хмари», одночасно забезпечуючи використання постійно зростаючого набору послуг і зберігаючи важливі для конкретного бізнесу інформаційні системи «усередині»).

Ідея оренди додатків, платформ розробки, обчислювальних потужностей, сховищ і будь-яких інших «хмарних» сервісів повторює шлях Інтернету від експериментальної системи до серйозного бізнесу-інструмента. Технологія хмарних обчислень докорінно змінює правила гри, а у найближче десятиліття взагалі змінить вигляд інформаційних технологій. Хмарні технології відкрили вікно можливостей для запуску нових бізнесів і перегляду існуючих підходів до управління фірмами. Основними прикладними бізнес-сферами їх застосування сьогодні вже є управління міським транспортом, водними ресурсами, ланцюжками поставок і т.д. на базі створення публічних хмар і платформ для віртуалізації. По суті, хмари – це просто зміна парадигми створення і обслуговування IT-

сервісів. Фактично, замість створення і обслуговування окремого апаратного комплексу під кожен окрему ІТ-систему, компанія використовує віртуалізований пул окремих ресурсів, у якому присутні необхідні конфігурації систем. Найбільший виклик для компанії – сконструювати і запропонувати ІТ-рішення, які б дозволили бізнесу швидко і ефективно вирішувати завдання, одночасно оптимізуючи власну ІТ-інфраструктуру. Світова практика свідчить, що гнучкість і доступність ресурсів для додатків робить хмарні технології ідеальними для тих ІТ-відділів, яким необхідно швидко реагувати на мінливі ділові потреби і більш ефективно вирішувати поточні завдання. Крім цього, хмарні обчислення дозволяють звільнити частину ресурсів для підтримки інноваційних проектів, що стимулюють розвиток бізнесу, забезпечуючи бізнесу конкурентні переваги завдяки значному і довгостроковому зменшенні капітальних і операційних витрат, можливостям більш ефективного управління ризиками і скороченню часу виводу нових продуктів і послуг на ринок. Тобто, хмара дозволяє одержати доступ до готової системи, не витрачаючи час і гроші на закупівлю устаткування, його обслуговування, на залучення і навчання додаткового персоналу, при цьому ціна рішення стає набагато більш передбачуваною.

Вибір типу хмари залежить у першу чергу від цілей і завдань компанії, тобто, що компанія прагне одержати. Усі хмарні моделі – публічна, приватна або гібридна – мають переваги і технічні характеристики, що є привабливими для різних компаній і організацій залежно від їх потреб. Основною відмінною характеристикою публічної хмари є те, що воно дозволяє одержати швидкий доступ до нових ІТ-ресурсів і/або додатків за досить низькою ціною. Найчастіше, використання публічної хмари актуально у випадку здійснення проектів за межами корпоративного ІТ-середовища або при розгортанні додатків із сезонним, непередбачуваним попитом. Створення приватної хмари допоможе компанії, яка прагне змінити роль ІТ на підприємстві, перетворити корпоративне ІТ з реактивного департаменту і, по суті, центру витрат, у бізнес-орієнтований підрозділ, що є локомотивом інноваційної діяльності всієї компанії. До хмарних технологій вигідно звертатися у випадках, коли є необхідність швидкого старту, відновлення серверних ліцензій, переходу на нові версії ПО, використання резервного сховища даних.

Використання хмарної ІТ-інфраструктури особливо вигідно стартапам, які за допомогою хмарних рішень можуть організувати свій старт швидше і ефективніше, ніж у звичайних умовах; компаніям, які планують розширення географії розвитку бізнесу (наращування обсягів діяльності для таких компаній пов'язане зі значними капітальними інвестиціями). Хмарні рішення для останніх – аргумент на користь здешевлення витрат і можливості у будь-який момент згорнути проект, якщо фактична ефективність виявилася на більш низькому рівні, ніж очікувалося. Це стосується також компаній, що здійснюють сезонний бізнес, який орієнтований на розгортання додаткових обчислювальних потужностей у сезонному діапазоні (враховуючи коливання на ринку і мінливу кон'юнктуру), фірм, що мають великі торговельні або філіальні мережі, які продають франшизи і зацікавлені у єдиній базі даних і використанні складних CRM-system (середній сегмент таких проектів прибутковий через дефіцит ресурсів і труднощі у кредитуванні під товарні запаси) і компаній (туристичні, страхові, ритейл), які використовують персонал «польових» співробітників. Крім того, використання хмарної ІТ-інфраструктури вигідно всім компаніям, яких особливо цікавить безпека корпоративної інформації (страхові, фінансові, юридичні компанії), її схоронність і надійність, для тих, хто вже зустрічався з витоком або втратою інформації [10].

Аналіз перспектив розвитку хмарних технологій надає можливість виділити кілька причин їх використання малим і середнім бізнесом. По-перше, впровадження хмарних

сервісів підвищує швидкість реагування як на внутрішні, так і на зовнішні проблеми, причому рішення останніх із зростанням фірми перетворюється у більш важливу. Справа у тому, що найбільш складні процеси по управлінню інформаційними технологіями, виконанню окремих операцій (наприклад, таких як одержання ідентифікатора або адреси сервера), можуть займати значну кількість часу. Skorиставшись хмарним сервісом, користувач може зробити все це за лічені хвилини, тобто, можливість прискореного розгортання таких послуг є однією з найважливіших причин для переходу до роботи у хмарній системі. По-друге, такі технології дозволяють розв'язувати проблеми, що виникають у інформаційних відділах фірми. Компанії малого бізнесу, як правило, не мають досить ресурсів, щоб самостійно впроваджувати внутрішні інновації (мається на увазі не тільки відсутність кадрів і фінансових коштів, але й розбіжності цілей компанії і завдань інформаційно-технологічного підрозділу, який звичайно воліє йти по легкому шляху пристосування). Наприкладом може служити наступне: керівництво окреслело мету, вивести на ринок збуту нові послуги і сервіси для споживачів, але інформаційно-технологічний відділ, зі своїх міркувань, замість публічної хмари впровадив приватну, що не призвело до очікуваних результатів і поставлене керівництвом завдання виявилось невиконаним. По-третє, самий вагомий аргумент для компаній – фінансовий план, а саме витрати на створення і обслуговування інформаційних систем і серверів, що для хмарних інновацій є значною перевагою. Впровадження хмарних сервісів дає можливість заощадити грошові ресурси і пустити їх на розвиток інновацій або ж на інші витрати. [11].

Реальність сьогодення полягає у тому, що, по-перше, у висококонкурентному бізнесі ефективність роботи із клієнтами та партнерами залежить від організованості і мобільності. Якщо організованість – це особиста якість, доповнена сучасним інструментом у вигляді CRM-systems, то реалізувати другу складову завжди є більш складним процесом. Кожний самостійний крок компанії у напрямку мобільності співробітників обумовлює зростаючі інвестиції у інфраструктуру і персонал. Хмарні технології докорінно змінюють ситуацію, надавши компаніям можливість одержувати готові рішення за прийнятною ціною. При цьому головним критерієм для вибору фірмою провайдера є у першу чергу його репутація і масштаб ІТ-інфраструктури. Якість роботи хмарного провайдера визначається не стільки технічними рішеннями, що використовуються, скільки організаційною структурою і дисципліною. Серед ключових чинників вибору хмарного провайдера необхідно виділити компанію, що добре зарекомендувала себе, має досвід і кваліфікованих фахівців («Microsoft» у цьому плані – всесвітньо відомий бренд із гарною репутацією) і рівень гарантування сервісу SLA (наприклад, у сервісів «Microsoft» даний рівень коливається від 99,9 до 99,95 у різних сервісах).

По-друге, питання безпеки, пов'язані із впровадженням хмарних сервісів в організації, є самим актуальними на сьогоднішній день. Передаючи функції зберігання корпоративних даних і управління ними зовнішньому постачальнику послуг, компанія повинна приділити серйозну увагу питанням безпеки, конфіденційності, захисту інформації і дотримання прав інтелектуальної власності. Юджін Х. Спаффорд, один з провідних західних експертів у сфері досліджень захищеності і безпеки інформації якось зауважив: «По-справжньому безпечною можна вважати лише ту систему, яка вимкнена, замурована у бетонний корпус, знаходиться у приміщенні зі свинцевими стінами і охороняється озброєною командою, – але і у цьому випадку сумніви не залишають мене» [10]. Як у будь-якому крилатому виразі тут є і частка жарту, і частка правди. Насамперед, існує чотири основні джерела порушення безпеки:

- 1) недостатній програмний захист (це захист інформації як від копіювання, так і від її банального знищення разом з носієм);

2) недостатній апаратний захист (дублювання носіїв, резервне копіювання, різноманітні інструменти обмеження фізичної можливості доступу для зловмисників);

3) недостатній захист каналів передачі даних;

4) людський чинник (цілеспрямована або випадкова зневага правилами і процедурами безпеки, що зводить нанівець усі зусилля фахівців, що її забезпечують).

Найбільш чутливими є у першу чергу фінансові установи і телекомунікаційні оператори, для яких забезпечення безпеки є ключовою ланкою комерційної діяльності. Для забезпечення доступності даних у IT-індустрії до цього часу не придумали нічого краще резервного копіювання, тому конфіденційність інформації у хмарі зберегти суттєво простіше, особливо якщо хмара поза юрисдикцією України (за інформацією, як правило, зловмисники «приходять» саме до офісу компанії).

Що стосується поточного десятиліття, то у найближчі 3–5 років 4 стратегічні тренди IT-технологій охоплять передові методи он-лайн навчання, розвиток штучного інтелекту, взаємопроникнення фізичного і цифрового вимірів, що підготують основу для створення глобальної інтелектуальної цифрової мережі. По-перше, це обробка природньої мови і глибоких нейронних мереж (ГНМ), які знаходяться за межами класичних обчислень і створюють системи, які можуть самостійно вивчати навколишній світ. Тобто, новітні ГНС допоможуть автоматизувати завдання і вирішувати проблеми, пов'язані із трендом «інформація про все», а передові алгоритми дозволять зробити інтелектуальними просто «розумні» машини – від безпілотних автомобілів до віртуальних помічників [12].

По-друге, це так звані інтелектуальні додатки – програми, що допомагають людині у повсякденних справах, як на зразок «розумного» сортувальника електронних листів, так і більш складних віртуальних помічників, в тому числі орієнтованих на конкретний бізнес (так, експерти стверджують, що до 2020 р. більшість міжнародних компаній будуть використовувати інтелектуальні додатки для поліпшення якості обслуговування клієнтів). До цього списку входять також відомі девайси (дрони, безпілотні автомобілі, 3D-принтери, 3D-відео з «походженням» по різноманітних місцях нашої планети); магазини «Інтернет речей» (IoT: «Internet of Things»); гаджети майбутнього, що інтелектуально взаємодіють з людиною (датчики на виробництві, «розумні» протези і чіпи у медицині, пристрої, що забезпечують безпеку дітей і т. п.); технології віртуальної (VR, передача унікального досвіду інших людей через дистанційне навчання) і доповненої (AR, процес «накладання» комп'ютерної графіки на функціонуючі об'єкти у реальному часі, що нівелює «рутинність» виробничого процесу підприємств різних галузей) реальності. За прогнозами спеціалістів, світові витрати на IT-рішення до 2020 г. досягнуть 5,5 трлн. дол., причому об'єм сегменту «Інтернету речей» складе 1,3 трлн. дол., із яких 1 трлн. дол. – на нові технології за межами традиційних категорій (устаткування, інфраструктура, програмне забезпечення, сервіси і телеком) [13].

По-третє, це цифрові «двійники» – динамічні моделі фізичних речей або середовища, що засновані на сенсорних датчиках і будуть використовуватися у різних сферах для моделювання, аналізу і контролю разом із технологією блокчейн. Наприклад, цифровий «двійник» у промисловості, дозволить виявити слабкі місця реальної системи для здійснення ремонту і відтворити цифрових «близнюків» «сотень мільйонів виробничих приладів». Технологія блокчейн існує у вигляді бази та містить інформацію про всі транзакції, проведені учасниками системи, а інформація зберігається у вигляді «ланцюжка блоків», у кожному з яких записано певне число транзакцій, оптимізуючи великі реєстри урядів і корпорацій, зводячи паперовий документообіг до мінімуму, структуруючи значний обсяг даних і забезпечуючи прозорість будь-яких дій.

По-четверте, це діалогові системи, що створюються як динамічні мережі між людьми, процесами, послугами і речами для підтримки інтелектуальних цифрових екосистем, он-лайн-сервісів та різних програм ухвалення рішень і коректної обробки будь-яких голосових команд. По суті, це новий цифровий досвід взаємодії людей один з одним, пошуковими системами і технологічним обладнанням (наприклад, «розумний» будинок, на основі взаємопроникнення технологій, дозволить оптимально використовувати всі компоненти глобальної ІТ-мережі – смартфон, ноутбук, автомобіль, телевізор). У майбутньому кожна компанія буде працювати з комбінацією п'яти цифрових технологічних платформ: інформаційні системи, досвід роботи із клієнтами, аналітика і прогнозування, Іот і бізнес-екосистеми, причому створення нових синхронізованих платформ, послуг для Іот і діалогових систем стануть одним із ключових напрямків досліджень і розробок до 2020 р.

Висновки. Сучасні хмарні технології обробки і збереження інформації дозволяють компаніям стрімко розвиватися, не маючи ні офісу, ні кадрів, ні документів – у їх звичному розумінні. У провідних ІТ-країнах хмарні технології розвиваються стрімко і сьогодні ними розроблений ефективний інструментарій мінімізації можливих ризиків. Країни Східної Європи знаходяться ще лише на шляху до ухвалення рішення про віртуалізацію ІТ-інфраструктури. Використання публічних хмар поки також не дуже широко поширене, що пов'язано, у першу чергу, з недовірою до зберігання даних «невідомо де» і неготовністю провайдерів публічних хмарних сервісів «підписуватися» грошима під рівнем послуг, що їм надаються. Хмарна інфраструктура значно підвищує вимоги до інтернет-каналів, до їх пропускної здатності, доступності і прибуткової організації ІТ-процесів для ефективної експлуатації хмари та взаємодії з бізнесом. Згодом рішення будуть ставати усе складнішими і окрім формування діаграм інфраструктури, технології дозволять переміщати додатки між різними хмарами. Незалежно від майбутніх потреб, нове покоління хмарних систем запропонує більше вибору і гнучкості для будь-яких компаній.

Список використаних джерел

1. Облачные SaaS-технологии – эффективный инструмент для бизнеса [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://worksection.com/blog/oblachnye-saas-resheniya-efektivnyy-instrument-dlja-biznesa.html>.
2. Weinman J. Cloudnomics. The business Value of Cloud Computing. Wiley & Sons, Inc., N. J., 2012. – 366 p.
3. Kavis M. J. Architecting the Cloud. Design decisions for cloud computing service models. Wiley & Sons, Inc., N. J., 2014. – 205 p.
4. Bond J. The Enterprise Cloud. Best Practices for Transforming Legacy IT. O'Reilly Media, Inc., GHN, Sebastopol, CA, 2015. – 386 p.
5. Erl T. & others. Cloud Computing Design Patterns. American Education Inc., 2015. – 556 p.
6. Rafaels R. Cloud Computing. From Beginning to End. Complete Guide on Cloud Computing Technology and Methodologies to Migrate to the Cloud. American Education Inc., 2015. – 153 p.
7. Семчишин А. Будущее за облаками [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.obozrevatel.com/tech/buduschee-za-oblakami.htm>
8. Зеньков А. Почему к 2027 году каждая компания будет использовать блокчейн [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://rb.ru/story/blockchain-in-10-years>.
9. Облачные технологии в оптимизации бизнес-процессов компании [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.kp.ru/guide/oblachnye-tehnologii-i-reshenija.html>.
10. Облачные технологии в бизнесе [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

<http://www.snt.ua/news/v10.pdf>.

11. Чех И. М. Внедрение облачных технологий в бизнес компании [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.scienceforum.ru/2017/2290/32987>.
12. Топ-10 технологий 2017 года: искусственный интеллект, «умные» вещи и машинное обучение [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://te-st.ru/2016/12/27/top-10-tech-2017>.
13. IT-рынку предсказали ускоренный вдвое рост. 17/07/2017 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://internetua.com/it-rinku-predskazali-uskorennii-vdvoe-rost>.

References

1. Oblachnye SaaS-tehnologii – effektivnyy instrument dlya biznesa [Electronic resource]. – Rezhym dostupu: <https://worksection.com/blog/oblachnye-saas-reshenija-effektivnyy-instrument-dlja-biznesa.html>.
2. *Weinman J.* Cloudnomics. The business Value of Cloud Computing. Wiley & Sons, Inc., N. J., 2012. – 366 p.
3. *Kavis M. J.* Architecting the Cloud. Design decisions for cloud computing service models. Wiley & Sons, Inc., N. J., 2014. – 205 p.
4. *Bond J.* The Enterprise Cloud. Best Practices for Transforming Legacy IT. O'Reilly Media, Inc., GHN, Sebastopol, CA, 2015. – 386 p.
5. *Erl T. & others.* Cloud Computing Design Patterns. American Education Inc., 2015. – 556 p.
6. *Rafaels R.* Cloud Computing. From Beginning to End. Complete Guide on Cloud Computing Technologie and Methodologies to Migrate to the Cloud. American Education Inc., 2015. – 153 p.
7. *Semchishin A.* Budushchee za oblakami [Electronic resource]. – Rezhym dostupu: <https://www.obozrevatel.com/tech/budushee-za-oblakami.htm>.
8. *Zenkov A.* Pochemu k 2027 godu kazhdaya kompaniya budet ispolzovat blokcheyn [Electronic resource]. – Rezhym dostupu: <https://rb.ru/story/blockchain-in-10-years>.
9. Oblachnye tehnologii v optimizatsii biznes-protsesov kompanii [Electronic resource]. – Rezhym dostupu: <https://www.kp.ru/guide/oblachnye-tehnologii-i-reshenija.html>.
10. Oblachnye tehnologii v biznese [Electronic resource]. – Rezhym dostupu: <http://www.snt.ua/news/v10.pdf>.
11. *Chekh I. M.* Vnedreniye oblachnykh tehnologiy v biznes kompanii [Electronic resource]. – Rezhym dostupu: <https://www.scienceforum.ru/2017/2290/32987>.
12. Топ-10 технологий 2017 года: искусственный интеллект, «умные» вещи и машинное обучение [Electronic resource]. – Rezhym dostupu: <https://te-st.ru/2016/12/27/top-10-tech-2017>.
13. IT-rinku predskazali uskorennii vdvoe rost. 17/07/2017 [Electronic resource]. – Rezhym dostupu: <http://internetua.com/it-rinku-predskazali-uskorennii-vdvoe-rost>.

УДК 330.55(474)

IMPACT OF MONETARY AND NON-MONETARY FACTORS ON ECONOMIC DEVELOPMENT OF THE BALTIC COUNTRIES

ВПЛИВ МОНЕТАРНИХ І НЕМОНЕТАРНИХ ФАКТОРІВ НА ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК КРАЇН БАЛТІЇ

ВЛИЯНИЕ МОНЕТАРНЫХ И НЕМОНЕТАРНЫХ ФАКТОРОВ НА ЭКОНОМИЧЕСКОЕ РАЗВИТИЕ СТРАН БАЛТИИ

Goliuk V. Y.

PhD (Economics), Associate Professor of the Department of Management of National Technical University of Ukraine "Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute". E-mail: V_Goliuk@ukr.net

Голюк В. Я.

Кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри менеджменту Національного технічного університету України "Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського". E-mail: V_Goliuk@ukr.net

Голюк В. Я.

Кандидат экономических наук, доцент, доцент кафедры менеджмента Национального технического университета Украины "Киевский политехнический институт имени Игоря Сикорского".

E-mail: V_Goliuk@ukr.net

Abstract. *The aim of the paper is to identify the factors affecting economic growth of Baltic countries. Correlation analysis has been exploited to analyze the impact of both monetary and non-monetary factors on gross domestic product dynamics of Estonia, Latvia and Lithuania. The research results show that the most strong relationship in these three countries is observed between GDP dynamics and the following variables: domestic credit provided by financial sector, exports of goods and services including high-technology exports, official exchange rate, household final consumption expenditure, unemployment and real interest rate. The findings of the study indicate that inflation is related to GDP dynamics only in Latvia, foreign direct investments are associated to GDP only in Estonia. Especial role in economic development of these states belongs to export diversification. Companies diversified their product ranges switching to high added value products. Development of new branches and new markets, especially in Euro zone made sufficient impact on economic development of "Baltic Tigers". Thus, both monetary and non-monetary factors had impact on economic growth of these states.*

Key words: *gross domestic product, economic growth, linear regression, correlation, Baltic countries.*

Анотація. *Мета статті полягає у ідентифікації факторів, що визначають економічне зростання Прибалтійських країн. Для аналізу впливу монетарних та немонетарних факторів на динаміку валового внутрішнього продукту Естонії, Латвії та Литви було використано кореляційний аналіз. Результати дослідження демонструють, що у цих країнах найбільш стійкий зв'язок спостерігається між динамікою ВВП та наступних змінних: внутрішнього кредиту, наданого фінансовим сектором, експорту товарів і послуг, у тому числі високотехнологічних, офіційного валютного курсу, обсягів кінцевих витрат на споживання, безробіття та реальної відсоткової ставки. Результати дослідження свідчать, що інфляція пов'язана з динамікою ВВП лише у Латвії, прямі іноземні інве-*

стиції мають зв'язок з ВВП лише у Естонії. Особливу роль у економічному розвитку цих країн відіграла диверсифікація експорту. Компанії розширювали перелік своїх товарів, фокусуючись на продукції високого ступеню обробки. Розвиток нових галузей та нові ринки збуту, особливо у зоні «євро» зчинили суттєвий вплив на економічний розвиток «Прибалтійських тигрів». Так, можна констатувати, що економічне зростання цих країн перебуває під впливом як монетарних, так і немонетарних факторів.

Ключові слова: валовий внутрішній продукт, економічне зростання, лінійна регресія, кореляція, країни Балтії.

Аннотація. Цель статьи заключается в идентификации факторов, определяющих экономический рост Прибалтийских стран. Для анализа влияния монетарных и немонетарных факторов на динамику валового внутреннего продукта Эстонии, Латвии и Литвы был использован корреляционный анализ. Результаты исследования показывают, что в этих странах наиболее устойчивая связь наблюдается между динамикой ВВП и последующих переменных: внутреннего кредита, предоставленного финансовым сектором, экспорта товаров и услуг, в том числе высокотехнологических, официального валютного курса, объемов конечных расходов на потребление, безработицы и реальной процентной ставки. Результаты исследования свидетельствуют, что инфляция связана с динамикой ВВП только в Латвии, прямые иностранные инвестиции имеют связь с ВВП только в Эстонии. Особую роль в экономическом развитии этих стран сыграла диверсификация экспорта. Компании расширяли перечень своих товаров, фокусируясь на продукции высокой степени обработки. Развитие новых отраслей и новые рынки сбыта, особенно в зоне «евро» имели существенное влияние на экономическое развитие «Прибалтийских тигров». Следовательно, можно констатировать, что экономический рост этих стран находится под влиянием как монетарных, так и немонетарных факторов.

Ключевые слова: валовой внутренний продукт, экономический рост, линейная регрессия, корреляция, страны Балтии.

Introduction. European and non-European scientists have been researching different factors of economic growth, including monetary impact, for years. Successful transition experience and rapid economic growth of “Baltic tigers” could be used by other post-soviet economies, Ukraine included. That is why the study is focused on monetary and non-monetary impact on GDP dynamics of these countries to develop effective economic policy and promote economic growth in our state.

The purpose of research is the relationship between economic growth and monetary and non-monetary factors. This research have studied the effect of different factors on GDP dynamics of the post-soviet Baltic countries. The tasks of the study are the following:

- to analyze the correlation between GDP dynamics (per capita, constant 2010 US\$, GDP) and broad money growth (annual %, BMG), GDP and real interest rate (% , RIR), GDP and inflation (GDP deflator, annual %, DEF), GDP and official exchange rate (local currency unit per US\$, period average, OER), GDP and domestic credit provided by financial sector (% of GDP, DC), GDP and foreign direct investment (net inflows, % of GDP, FDI), GDP and high-technology exports (% of manufactured exports, HTE), GDP and exports of goods and services (per capita, constant 2010 US\$, EGS), GDP and unemployment (total, % of total labor force, national estimate, UN), GDP and household final consumption expenditure (per capita, constant 2010 US\$, HHFE);
- to determine the factors affecting GDP dynamics more than other variables estimating pairwise correlations of the variables (growth vs. factor of growth);

Data was collected from Knoema, World data atlas. Because of the monetary changes in these countries related to their joining the euro area some data were missing and the study analyzed the following period: 1996 – 2008.

Analysis of the latest publications. Variety of both European and non-European research papers scientists are focused on different factors of economic growth. Robert Barro has become one of the first economists who have used panel methods in their studies. He has performed cross-country research that was based on the data of around 100 countries from 1960 to 1990. The research results indicated that the growth rate was enhanced by higher initial schooling and life expectancy, lower fertility, lower government consumption, better maintenance of the rule of law, lower inflation, and improvements in the terms of trade [Barro, 1996: 1–3]. Following Barro's study Parash Upreti analyzed the raw of factors affecting economic growth. The findings indicated that a high volume of exports, plentiful natural resources, longer life expectancy, and higher investment rates have positive impacts on the growth of per capita gross domestic product in developing countries [Upreti, 2015: 37].

A lot of research papers are focused on the transition economies, especially on the financial factors driving and supporting economic growth. Thus, Mariush Próchhiak has analyzed Central and Eastern European economies and has concluded that the most important economic growth determinants in these countries are the following: investment rate (including FDI), financial sector development, low budget deficit and low public debt, high services share in GDP, low interest rates, low inflation and some others [Próchhiak, 2011]. Petr Hlavacek and Beata Bal-Domanska have analysed the impact of foreign direct investment on economic growth in the Central and Eastern European focusing on the Czech Republic, Estonia, Hungary, Latvia, Lithuania, Poland, Slovakia and Slovenia. They have found statistically significant relations existing between economic growth, FDI and investment growth [Hlavacek, Bal-Domanska 2016: 294]. Gulcin Elif Yucel (2014) using panel data method for the 1996–2008 period has explored the interactions between FDI and economic growth of Baltic countries. He has founded that FDI has a positive effect on economic growth in Baltic countries [Yucel, 2014:115]. Gabor Hunya having analysed the evolution and determinants of foreign direct investment (FDI) in Estonia, Latvia and Lithuania has concluded that sound economic policies have created an environment conducive for FDI. His analysis has shown that FDI has contributed to economic growth in the Baltic economies, having financed around one-fifth of fixed investment [Hunya, 2004: 92]. Ramona Jimborean and Anna Kelber have researched the influence of FDI on economic development of the Central and Eastern European countries. The results admitted a positive effect of FDI inflows on economic growth [Jimborean, Kelber, 2014]. Alexander Chubrik basing on the estimations of panel data for 25 transition economies in 1989–2003 has analyzed the role of the banking reforms. According to his findings governance and enterprise restructuring, banking sector reform, trade and foreign exchange liberalization are the main drivers of economic growth [Chubrik, 2004].

This study is focused on factors of economic development of post-soviet Baltic countries – Estonia, Latvia and Lithuania. These states have often been called “Baltic Tigers” – due to their economic reforms, foreign investments, and fast growth of GDP, especially between 2004 and 2007. In spite of crisis in 2008–2009, resulting in deep recession, the past quarter of a century can certainly be considered successful for Lithuania, Latvia, and Estonia. Nowadays, Baltic States have stable economies with low public deficit and debt levels [Kowalczyk, 2017. Baltic States did a remarkable improvement in its competitiveness as evidenced in its high rankings in Global Competitiveness, Ease of Doing Business or Economic Freedom indices [Nordea, 2016].

“Baltic Tiger” is a term used to refer to Estonia in particular, as the richest and best developed country among the three Baltic States. According to data of the International Monetary

Fund from 2016, Estonia has the highest Gross Domestic Product per capita (nominal) among them [Kowalczyk, 2017]. Nowadays Estonia is one of the world's most open economies, with trade amounting to almost 160% of the gross domestic product. According to the Christian Schulz's research results, when predicting macroeconomic variables for Estonia, special consideration might be taken of variables that represent the influence of trade on the Estonian economy [Schulz, 2007: 10]. Studying trade variables and their impact on GDP dynamics he states that the Estonian economy is more strongly influenced by its new Western and Northern European partners than by its older Russian liaisons [Schulz, 2007: 14]. Estonian industry is heavily dependent on ongoing recovery in the Euro area and Nordic demand, since more than 70% of manufacturing goes for exports, with the Nordics share standing as high as 40% of overall industrial exports. Today, more than half of the branches are expanding with more sectors to deliver revenue growth next year supported by fairly steady performance by the Euro area economy [Nordea, 2016]. Finnish and Euro zone variables seem to have the strongest coefficients, with Finnish exports, Finnish GDP and euro zone GDP "scoring" the highest. Russian variables, represented here by Russian GDP, exhibit weaker relationships [Schulz, 2007: 15]. The remarkable trade growth could happen due to the great infrastructure development in Estonia resulting from high EU transfers (amounting to 4% of GDP in 2012), that had mostly been spent on infrastructure projects. According to OECD overview transport, communication and energy networks are key factors for internationalization and economic growth of Estonia [OECD, 2015: 17].

The next important factor of Estonian economic development is foreign direct investment. Mentioned before Christian Schulz, who has dedicated to Estonian economy a lot of his research papers, puts attention to the association of GDP growth and monetary variables and evidences that monetary supply (M1 and M2) exhibits a rather strong shortterm leading characteristic, while interest rates seem to be lagging with high coefficients [Schulz, 2007: 14]. He states that financial variables, particularly the growth of monetary aggregates, have the best predictive power for GDP dynamics, followed by the variables of investment and some survey-type data [Schulz, 2007: 37].

After its accession to the EU, Latvia, like the other two Baltic States (Estonia and Lithuania) has shown a sharp rise in its GDP (gross domestic product), justifying its rank as one of "Baltic tigers". Between 2004 and 2007 Latvia's GDP rose by 33%, even reaching a growth rate of 12% in 2006 [Kajaks, 2016: 2]. When estimating production function for Latvia, various researchers have remarked high total factor productivity (TFP) role in GDP growth. However, Olegs Krasnopjorovs' study shows that this result could be a consequence of imprecise modelling of the fixed capital accumulation process. He believes that that the role of TFP in some papers may be overestimated [Krasnopjorovs, 2017: 29]. Assessing the role of supply factors in Latvia's GDP growth during the 2001–2010 period Olegs Krasnopjorovs concludes that fixed capital accumulation was found to be the main GDP growth driver [Krasnopjorovs, 2017: 22]. But it is noticeable that Latvia has not managed to attract as much FDI geared directly to export as for example Estonia [Cunška et al, 2013: 128]. It is worth mentioning that Latvia's GDP growth was also driven by its foreign trade. Latvia changed foreign trade directions from Russia to Euro zone dramatically. The fraction of European countries in Latvia's export in 2000–2002 amounted to more than 64% [Институт экономики РАН, 2013]. Latvian companies began to diversify their product ranges switching to high added value products. Development of new branches and new markets, especially in Euro zone, Great Britain, USA and Eastern countries, influenced Latvia's economic growth [Институт экономики РАН, 2013].

Monetary factors have also played an important role in Latvia's economic development. In 1998 the changes of Latvia's mortgage legislation caused so-called "mortgage fever". Mortgage rates offered by big banks have amounted to 8% and have been followed by construction boom

and fast GDP growth. But high-speed economic growth has been also connected to huge foreign debt increase. Growing for 25% per year (since 2005) Latvian external debt has reached 37 bln. in 2007 [Институт экономики РАН, 2013].

Like in case of two other “Baltic tigers” – Estonia and Latvia – Lithuanian economic growth was also driven by export. Various studies [Nordea, 2016; OECD, 2016] show that the growth of export and commerce were the main factors of Lithuania’s economic development. But studies show that with the external environment remaining hostile (Brexit, Russia) and globalisation going out of fashion, Lithuania can no longer rely exclusively on the export-led recovery [Nordea, 2016]. Scientists also observed considerable but controversial role of FDI in Lithuanian economic development [OECD, 2016; Tvaronaviciene, 2006]. Most of FDI came from Denmark, Sweden, Estonia, Germany and the United States. [OECD, 2016]. However, FDI controversially affects growth of an economy by physical capital accumulation, technology, know-how spillovers at some sectors, and by using advantages of high entry barriers and causing bankruptcies of local firms [Tvaronaviciene, 2006: 74]. Thus Baltic economic miracle resulted from foreign trade development focused on EU, European FDI injections, internal credit support and considerable improvement of legislative business environment.

The important research results. In the study the linear regression have been used to find relationship between GDP dynamics and probable predictor variables. The correlation coefficient (a value between -1 and +1) shows how strongly two variables are related to each other. High value (either positive or negative) of the coefficient indicates the strong association between two variables. As it shown in the Table 1, in Estonia the strongest association is observed between

Table 1
**Correlation coefficient of GDP
vs. factor variables for Estonia, Latvia
and Lithuania**

Factor variable	Country		
	Estonia	Latvia	Lithuania
HTE	-0.32	0.69	0.93
DC	0.99	0.99	0.98
EGS	0.97	0.99	0.99
DEF	-0.26	0.69	0.08
OER	-0.55	-0.69	-0.96
BMG	0.09	-0.07	0.08
FDI	0.64	0.23	0.21
RIR	-0.31	-0.91	-0.70
HHFC	1.00	0.99	1.00
UN	-0.79	-0.49	-0.77

Source: authors’ calculations based on [Knoema, World data atlas: 2017].

magnitude of the correlation coefficient is observed when examining the relationship between GDP and real interest rate and level of unemployment. Causal relationship between GDP and these variables needs additional tests.

The research results show that the most strong relationship in these three countries is observed between GDP dynamics and the following variables: domestic credit provided by financial sector, exports of goods and services, official exchange rate, household final consumption expenditure, high-technology exports, unemployment and real interest rate. Inflation is related

GDP dynamics and domestic credit provided by financial sector, exports of goods and services and household final consumption expenditure. The association of GDP dynamics with official exchange rate and foreign direct investment is weaker but it is also essential. In case of Latvia the strongest association is observed between GDP dynamics and domestic credit provided by financial sector, exports of goods and services, real interest rate and household final consumption expenditure. The level of relationship between GDP dynamics on one side and high-technology exports, official exchange rate, unemployment and inflation on the other is also worth mentioning. In Lithuania the highest correlation is observed between GDP dynamics and household final consumption expenditure, exports of goods and services, official exchange rate, high-technology exports. Rather high mag-

to GDP only in Latvia, foreign direct investments are associated to GDP only in Estonia and the relationship is rather weak. Thus both monetary and non-monetary factors had impact on economic growth of “Baltic Tigers”.

Comparing to the previous study focused on economic development of the Visegrad Group countries [Goliuk, 2016: 267], it can be observed that in both post-soviet groups of countries (Baltics and Visegrad countries) export was one of the main driver of economic growth. FDI were more important for Central European economics (especially for Poland). In the Baltic Group only Estonia was influenced by foreign (mostly European) capital. Unlike The Visegrad Group countries Baltic economies (except Latvia) showed no relationship between GDP growth and inflation. The similar results derive from the comparative analysis of the relationship between GDP dynamics and broad money growth in Baltic States. Central European Economies’ study show rather strong association of these variables, but analysis show almost no relationship between them in Baltics.

Comparative analysis of Ukrainian economy and other post-soviet countries has revealed both similar and distinctive factors contributing economic development on the post-soviet area. Like in Baltic economies domestic credit, the real interest rate and the exchange rate have the strongest impact on GDP dynamics in Ukraine. Association of economic development and broad money growth in Ukraine is similar to that of the Visegrad Group countries. Among other variables studied foreign direct investments also make essential influence on GDP growth of Ukraine, that also takes place in Estonia and Poland. Strong relationship between GDP dynamics and inflation, that is inherent for Ukrainian economy, also takes place in Visegrad Group countries, but is not typical for Baltics.

Conclusions. These findings are consistent with the previous research. The study confirms the strong positive effect have been made by foreign trade development on economic growth of Baltic countries. Thus, it corresponds with various studies of Robert Barro, Christian Schulz, Parash Upreti, and many others, who highlighted the role of export in economic development of these countries. Significant correlation of GDP dynamics and domestic credit observed in this study, especially concerning Latvia, was also researched by researchers of The Institute of Economics of the Russian Academy of Sciences. The research results also contribute to the thesis about FDI as one of the key factors of economic growth in Estonia, that was observed by Beata Bal-Domanska, Zane Cunska, Petr Hlavacek, Gabor Hunya, Christian Ketels, Anders Paalzow, Christian Schulz, Alf Vanags.

Successful transition experience of both the Visegrad Group countries and “Baltic tigers” could be useful for other post-socialist economies, especially for our country. These findings indicate prospective ways to drive economic growth in Ukraine, and monetary policy is one of the key factors that can contribute to economic development of our country. That is why the following studies will be focused on the monetary activity of the central banks of these post-soviet countries to use their experience in Ukraine.

References

1. Barro R. (1996), Determinants of Economic Growth: A Cross-Country Empirical Study, *National Bureau of Economic Research*, 5698.
2. Chubrik A. (2004), “Market reforms and economic growth in post-communist economies: a panel data approach”, *The International Workshop “Lithuania – Nordic Research Networking in Social Sciences 2003–2004”*, May 14–15, 2004, Lithuania, Vilnius.
3. Cunska Z. Ketels Ch., Paalzow A., Vanags A. (2013) Latvia competitiveness report, *Stockholm School of Economics in Riga Baltic. International Centre for Economic Policy Studies*.

4. Goliuk V. (2016). The impact of monetary and non-monetary factors on GDP dynamics of the Visegrád Group countries, *World Scientific News* 57: 267-281
5. Hlavacek P., Bal-Domanska B., Impact of Foreign Direct Investment on Economic Growth in Central and Eastern European Countries, *Inzinerine Ekonomika-Engineering Economics* 27 (3) (2016) 294–303.
6. Hunya G. (2004). FDI in Small Accession Countries: the Baltic States, *EIB Papers*, The Vienna Institute for International Economic Studies 9(2): 92–115
7. Jimborean R., Kelber A. (2014), Foreign direct investment drivers and growth in Central and Eastern Europe in the aftermath of the 2007 global financial crisis, *La Banque de France, Direction générale des études et des relations internationales*.
8. Kajaks J. (2013) Economic and social situation in the Baltic States: Latvia, *European Economic and Social Committee. European Union*.
9. Krasnopjorovs O. (2013) Factors of Economic Growth in Latvia, *MPRA Paper* 45500
10. Kowalczyk M. (2017) Are Baltic states still Baltic tigers?, *Visegradpost*.
11. Próchhiak M. (2011) Determinants of economic growth in Central and Eastern Europe: the global crisis perspective, *Post-Communist Economies*, 23 (4).
12. Schulz Ch. (2007) Forecasting Economic Growth for Estonia: Application of Common Factor Methodologies, *Bank of Estonia, Working Paper Series* 9.
13. Tvaronaviciene M. (2006) Investment driving forces affecting Lithuanian economic growth, *Journal of Business Economics and Management*, 7:2, 69–76.
14. Upreti P. Factors Affecting Economic Growth in Developing Countries, *Major Themes in Economics*, Spring, (2015) 37–54.
15. Yucel, G. (2014). FDI and Economic Growth: The Case of Baltic Countries. *Research in World Economy*, 5 (2): 115–134.
16. Институт экономики РАН. (2013) “External factors of Latvia’s economic growth in 2000–2007” <<http://cc-sauran.kz/rubriki/ekonomika/40-vnesh-factor.html>>
17. Nordea (2016) Economic Outlook: From “Baltic Tigers” to “Baltic Turtles”, <<http://www.nordea.lt/en/about/news/view/5415/economic-outlook:-from-baltic-tigers%E2%80%9D-to-baltic-turtles%E2%80%9D>>
18. *OECD Economic Surveys* (2015) Estonia <www.oecd.org/eco/surveys/Estonia-Overview-2015.pdf>
19. *OECD Economic Surveys* (2016) Lithuania <<https://www.oecd.org/.../surveys/Lithuania-2016-overview.pdf>>
20. *World Data Atlas, Knoema* (2017). World development indicators <<http://knoema.ru/WB-WDIGDF2017Jul/world-development-indicators-wdi>>

УДК 331.107.1:331.2

ВИДИ І ФАКТОРИ ФОРМУВАННЯ ВИНАГОРОД У СФЕРІ ІНЖИНІРИНГОВИХ ПОСЛУГ

TYPES AND FACTORS OF FORMING AWARDS IN THE FIELD OF ENGINEERING SERVICES

ВИДЫ И ФАКТОРЫ ФОРМИРОВАНИЯ ВОЗНАГРАЖДЕНИЙ В СФЕРЕ ИНЖИНИРИНГОВЫХ УСЛУГ

Заблюцька Р. О.

Доктор економічних наук, професор кафедри світового господарства і міжнародних економічних відносин Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.
E-mail: mev.zro@clouds.iir.edu.ua.

Ковтун Є. І.

Аспірант кафедри світового господарства і міжнародних економічних відносин Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка. E-mail: yevgeny-k@hotmail.com.

Zablotska R. O.

Doctor of economic science, Professor of the Department of World Economy and International Economic Relations, Institute of International Relations of Kyiv National Taras Shevchenko University.
E-mail: mev.zro@clouds.iir.edu.ua.

Kovtun E. I.

PhD student, Department of World Economy and International Economic Relations, Institute of International Relations of Kyiv National Taras Shevchenko University. E-mail: yevgeny-k@hotmail.com.

Заблюцкая Р. А.

Доктор економічних наук, професор кафедри мирового господарства і міжнародних економічних відносин Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка. E-mail: mev.zro@clouds.iir.edu.ua.

Ковтун Е. И.

Аспірант кафедри мирового господарства і міжнародних економічних відносин Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.
E-mail: yevgeny-k@hotmail.com.

Анотація. У даній статті розглянуті основні прийняті види взаєморозрахунків і винагород за інженерно-консультаційні послуги у сфері інжинірингу, а також фактори, що визначають розмір інженерно-консультаційної винагороди. Оскільки істотний вплив на якість і ефективність інжинірингових послуг, а також успішне завершення проектів, надає відповідна і своєчасна оплата виконаних робіт консультанта, як ніколи актуальною стає проблема визначення розміру оплати консалтингових послуг в сфері інжинірингу. Ефективність інжинірингових послуг безпосередньо пов'язана з самого початку правильно побудованими відносинами із замовником. З огляду на всю складність визначення реальної вартості консалтингових послуг і разом з тим самих внутрішніх витрат інжинірингових фірм, поряд з регулярними спробами дискредитації їх замовниками, в статті відображені основні прийняті методи. У статті також висвітлені методи розрахунків та витрат консультаційних фірм і їх видатків, а також взаєморозрахунки за виконані роботи щодо інженерно-консалтингових послуг.

Ключові слова: розрахунок по витраченому часу, розрахунок за видатками фірми-консультанта на зарплату плюс прямі кишенькові витрати, розрахунок за фактичними витратами консультаційної фірми плюс фіксований гонорар, розрахунок по процентній частці від оціненої або фактичної вартості проекту, розрахунок заздалегідь визначеної суми паушального платежу.

Abstract. *In this article are considered the basic accepted types of mutual settlements and rewards for engineering and consulting services in the engineering field, as well as factors determining the amount of engineering and consultancy remuneration. As the significant impact on the quality and effectiveness of engineering services, as well as the successful completion of projects, is provided by the appropriate and timely payment of the consultant's work performed, the problem of determining the amount of payment for consulting services in the field of engineering becomes more urgent than ever. The effectiveness of engineering services is directly related to the initially properly built relationships with the client. Given the complexity of determining the real value of consulting services and at the same time the internal costs of engineering firms, along with regular attempts to discredit them by clients, the article reflects the main methods adopted. The article also covers the main methods of calculating expenses of consulting and engineering firms and their expenditures, as well as mutual settlements for the performed works performed by engineering and consulting services.*

Key words: *calculation of time spent, calculation of expenses of the consulting firm for the salary plus direct pocket costs, calculation of the actual costs of the consulting firm plus a fixed fee, calculation of the percentage of the estimated or actual cost of the project, the calculation of a pre-determined amount of lump sum payment.*

Аннотация. *В данной статье рассмотрены основные принятые виды взаиморасчетов и вознаграждений за инженерно-консультационные услуги в сфере инжиниринга, а также факторы, определяющие размер инженерно-консультационного вознаграждения. Поскольку существенное влияние на качество и эффективность инжиниринговых услуг, а также успешное завершение проектов, оказывает соответствующая и своевременная оплата выполненных работ консультанта, как никогда актуальной становится проблема определения размера оплаты консалтинговых услуг в сфере инжиниринга. Эффективность инжиниринговых услуг напрямую связана с изначально правильно выстроенными отношениями с заказчиком. Учитывая всю сложность определения реальной стоимости консалтинговых услуг и вместе с тем самих внутренних затрат инжиниринговых фирм, наряду с регулярными попытками дискредитации их заказчиками, в статье отражены основные принятые методы. В статье также освещены методы расчетов и издержек консультационных фирм и их затрат, а также взаиморасчеты за выполненные работы по инженерно-консалтинговым услугам.*

Ключевые слова: *расчет по затраченному времени, расчет по расходам фирмы-консультанта на зарплату плюс прямые карманные расходы, расчет по фактическим затратам консультационной фирмы плюс фиксированный гонорар, расчет по процентной доле от оцененной или фактической стоимости проекта, расчет заранее определенной суммы паушального платежа.*

Постановка проблеми. Як і у всіх інших секторах, визначення вартості інженерно-консультаційних послуг є однією з найважчих і складних проблем, з якими стикаються сторони при укладанні угоди на їх надання. Хоча комплекс інжинірингових послуг зазвичай містить стандартні роботи, що виконувалися раніше з аналогічними замовленнями, велика частина їх вимагає для свого виконання творчого підходу, тому остаточний

характер і масштаби таких робіт часто важко встановити заздалегідь. Крім того, витрати, пов'язані з наданням інженерно-консультаційних послуг, безпосередньо залежать від тих змін в характері і масштабі проекту, які практично завжди відбуваються після початку його здійснення.

Внаслідок цього вартість послуг часто значно збільшується в порівнянні з їх обсягом, який був спочатку визначений при укладенні угоди. За даними дослідження Європейського фонду розвитку (European Development Fund, EDF), що охопило близько 3 тисяч проектів, фактичні витрати по інженерно-консультаційному обслуговуванню в середньому на 10% перевищують їхню початкову оцінку [1].

Мета статті. Стаття розкриває види та методи винагород інженерно-консультаційних фірм за їхні послуги, та досліджує різного роду фінансові ризики при укладанні договорів та виконанні і отриманні платежів як з боку замовників, так та з боку інженерно-консультаційних фірм.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Фундаментальні дослідження по теоретико-методологічному базисі і проблем фінансових ризиків при укладанні угод і здійсненні платежів, видів взаєморозрахунків і винагород, розмірам інженерно-консультаційних винагород, а також витрат консультаційних фірм і їх видатків відображено в роботах провідних західних вчених, таких як Powell-Smith V.; Stephenson D. [4], Pardalos P. M., Tsitsiringos V. [6], Bean J. [7], та інші. Вплив на успішне завершення проекту, якість і терміни його реалізації, і відповідно вірність укладення угод і методи здійснення платежів, всі супутні витрати по реалізації проекту досліджуються на рівні міжнародних економічних організацій, зокрема, European Development Fund [1], United Nations Industrial Development Organization (UNIDO) [2], European Federation of Engineering Consultancy Associations [8], World Trade Organisation (WTO) [9].

Виклад основного матеріалу дослідження. Основними вартісними факторами, що визначають розмір інженерно-консультаційного винагорода, є витрати по зарплаті, накладні витрати, і так звані кишенькові витрати, пов'язані з виконанням доручень. Витрати по зарплаті складаються з основної заробітної плати, додаткових витрат фірми і надбавок за виконання робіт за кордоном. Додаткові витрати по зарплаті можуть включати в себе здійснювані фірмою від імені своїх службовців платежі страхових премій, пенсійні, та інші соціальні виплати. Вони можуть складати від 15 до 50% основної зарплати, в залежності від країни і особливостей консультаційної фірми. Надбавки за виконання робіт за кордоном коливаються в межах від 20 до 60% основної зарплати, в залежності від існуючих умов в країні, де виконується робота, і часу, що витрачається на її виконання [16, с. 289].

В якості прикладу можна розглянути спрощений розрахунок витрат консультаційної фірми із зарплати на одного службовця за один робочий день, рекомендований Організацією ООН промислового розвитку (ЮНІДО) [2]. Якщо розмір річної зарплати прийняти за 100, то витрати по зарплаті на одного службовця за день визначаються за формулою 1 нижче:

$$\frac{100 \text{ (річна зарплата / оклад)}}{200 \text{ (кількість робочих днів в році)}} + \frac{100 \times 30\% \text{ (оцінка додаткових накладних витрат)}}{220} + \frac{100 \times 30\% \text{ (оцінка закордонних надбавок)}}{220} = \frac{100 + 30 + 30}{220} = 0,73$$

Формула 1. Розрахунок витрат консультаційної фірми на одного службовця.

Джерело: авторська розробка за [2].

Таким чином, витрати по зарплаті на одного службовця за один ефективний робочий день складають близько 0,73% від річного окладу. Сюди не включені накладні витрати і прибуток. Загальні витрати за зарплатою по тому чи іншому проекту – сума, в якій множене є витратами по зарплаті, яка виплачується відповідним фахівцям за один ефективний день або годину, а множником – кількість робочих днів або відповідно годин, витрачених фахівцями на виконання даного доручення. Також витрати по зарплаті канцелярським службовцям і керівному персоналу фірми, включаючи додаткові виплати, становлять важливу частину накладних витрат [19, с. 689–696].

Накладні витрати можуть коливатися в досить широких межах, в залежності від розміру фірми-консультанта і її організаційних особливостей, складаючи 60–100% і навіть більше 100% витрат по зарплаті фахівців, що беруть участь у виконанні доручення. До накладних витрат відносяться: рента (орендна плата), податки, збори, амортизація рухомого майна, вартість комунальних послуг, зарплата секретарів, канцелярських службовців і перекладачів, витрати на канцелярське приладдя та товари, поштово-телеграфно-телефонні витрати, необхідні для функціонування фірми [3].

Прямі кишенькові витрати, які мають місце при виконанні консультаційного доручення включають: транспортні витрати по поїздках, на відрядження, лабораторні витрати, та витрати з друкування і електронній обробці даних, вартість зйомок, репродукцій і т. д. При довгострокових дорученнях (шість місяців і більше) в них можуть бути включені також проїзні і прожиткові витрати резидента в країні клієнта, а іноді і його сім'ї. Всі ці витрати, якщо це передбачено угодою, несе фірма-консультант [14, с. 368].

Це основні вартісні фактори, які інженерно-консультаційні фірми враховують при укладанні угод про надання своїх послуг. Як правило, можливість укладення угоди може виникнути або з ініціативи замовника, коли він безпосередньо звертається в цю конкретну фірму з пропозицією, або в разі перемоги інженерно-консультаційної фірми в проведеному на міжнародних торгах конкурсі [4].

Правильне та обґрунтоване визначення розміру інженерно-консультаційної винагороди має велике значення з точки зору конкурентоспроможності, беручи до уваги високий рівень вартості послуг в даний час. У світовій практиці склалися різні форми винагород за інженерно-консультаційні послуги та методи їх розрахунку. Винагорода може встановлюватися у вигляді заздалегідь обумовленої суми або паушального платежу, у формі процентної ставки або частки від вартості будівництва об'єкта, у вигляді суми, що складається з декількох складових, величина деяких з них визначається в момент укладання угоди, тоді як інших – в період виконання або після завершення замовлення та тощо [13].

За даними Consulting Engineering Group залежно від форми винагороди її розмір підраховується по одному з наступних п'яти основних методів [3]:

- по витраченому часу;
- по витратам фірми-консультанта на зарплату (з відповідними поправками) плюс прямі кишенькові витрати;
- за фактичними витратами фірми-консультанта (загальної собівартості) плюс фіксованих гонорар;
- по процентній частці від оціненої або фактичної вартості будівництва об'єкта;
- у вигляді заздалегідь визначеної суми, тобто паушального платежу.

Таким чином можна розглядати основні методи розрахунку винагороди, що застосовуються інженерно-консультаційними фірмами [11]:

1) Розрахунок по витраченому часу. Такий спосіб зазвичай застосовується для розрахунків винагороди по короткочасним дорученням, що виконуються одним або порівняно невеликим числом фахівців-консультантів. Зокрема, він найбільш зручний при наданні

таких послуг, як попередні техніко-економічні дослідження, нагляд за установкою, монтажем обладнання та будівельними роботами, консультації з будь-яких питань та складання висновків, які не потребують виконання проектних та креслярських робіт або передбачають незначний їх обсяг, а також при дорученнях, виконання яких не потребує безперервної роботи [17, с. 359–380].

Розмір винагороди визначається при використанні цього методу в залежності від часу, витраченого на виконання даного доручення різними категоріями працівників, та ставок їх зарплати. При цьому витрачений час (включаючи поїздки та відрядження) враховується найчастіше в робочих днях. Якщо виконання замовлення вимагає безперервного надання послуг протягом тривалого періоду, винагорода може обчислюватися на тижневої, місячної чи іншої базі. По послугах, що носять короткочасний характер, підрахунок можна проводити на годинній основі, причому годинна ставка зазвичай щодо вище, ніж денна. Денні ставки основних фахівців, які використовуються в якості основи для обчислення винагороди, коливаються в дуже великих межах залежно від їх статусу та кваліфікації. Для визначення ставок може бути використана методика, яка була викладена у формулі 1 вище [2].

Якщо можливо точно встановити масштаби проекту та обсяг робіт, то у контракті вказуються число робочих днів та кількість консультантів, необхідних для виконання доручення, а також розміри ставок для всіх категорій працівників. По суті це рівнозначно паушальній оцінці. Угода на умовах за кількістю витрачених днів однак передбачає можливість корегувати винагорода у разі зміни або розширення проекту [10]. Недолік розглянутого методу визначення вартості консультаційних послуг полягає у тому, що консультант не зацікавлений у підвищенні ефективності своєї роботи, оскільки виконує доручення на умовах погодинної оплати незалежно від результату [22, с. 10–30].

2) Розрахунок за видатками фірми-консультанта на зарплату плюс прямі кишенькові витрати. Даний метод розрахунку, який базується на фактичних витратах фірми-консультанта на заробітну плату, часто застосовується за дорученнями, обсяг робіт, для виконання яких заздалегідь визначити не можна, коли немає бази для розрахунку паушальної винагороди або встановлення процентної ставки від вартості проекту. До таких доручень відносяться наприклад попередні інженерні вишукування та дослідження, аналіз, вивчення і вибір технологічних процесів та інші роботи, які необхідно здійснити для прийняття кінцевого рішення щодо того або іншого проекту. Він широко використовується багатьма дослідницькими організаціями та консультаційними фірмами з питань організації та управління. Контракт, який передбачає таку форму компенсації, мусить містити загальний опис і характеристику роботи яка підлягає виконанню [5]. Винагорода підраховується шляхом множення фактичних витрат по зарплаті які визначаються на базі витраченого часу на коефіцієнт узгоджений між сторонами угоди. Коефіцієнт покриває всі накладні витрати фірми-консультанта, непередбачені витрати, відсотки на інвестований капітал, втрати, пов'язані з так званою готовністю надавати послуги. За рахунок цього коефіцієнту виходить також і прибуток консультаційної фірми [18, с. 1128].

Коефіцієнт зазвичай змінюється від двох одиниць і вище, залежно від особливостей організації, досвіду та місця розташування фірми-консультанта, характеру доручення і часу необхідного для його виконання. Для невеликих доручень, виконання яких займає мало часу, він більше. Його підвищують коли виконання доручення вимагає особливих знань і досвіду або проведення спеціальних експериментальних і випробувальних робіт. Для деяких видів робіт коефіцієнт може бути менше нижньої границі. Наприклад при таких дорученнях, як польова зйомка, інспекція, інженерні послуги у період будівництва, американські фірми застосовують коефіцієнт, що дорівнює 1,9 [6].

При цьому методі у інтересах замовника вимагати від фірми-консультанта вказувати, у якій валюті здійснюються ці витрати: валюта країни замовника, країни фірми-консультанта і т. п. Замовники також вимагають пред'явлення відповідних документів, що підтверджують залежність між винагородою і прямими витратами по зарплаті, вірність визначення накладних витрат [12].

3) Розрахунок за фактичними витратами консультаційної фірми плюс фіксований гонорар. Даний метод розрахунку, який є варіантом попереднього, також застосовується у тих випадках коли неможливо достатньо ясно і точно визначити обсяг робіт. Він використовується при проектуванні і будівництві технічно складних об'єктів, зокрема підприємств. Консультаційна винагорода виражається у вигляді двох доданків або двох складових. Перша складова, що підраховується по завершенні замовлення, відшкодовує всі витрати консультаційної фірми по зарплаті, накладні витрати і кишенькові витрати. За рахунок другої складової, фіксованого гонорару, що визначається при укладанні угоди, консультант покриває витрати за відсотками, можливі втрати через непередбачені обставини і втрати пов'язані з підтриманням так званої готовності давати послуги. Як правило гонорар фіксується у відсотках від фактичної собівартості або фактичних витрат і у рідкісних випадках у вигляді твердої суми. Якщо гонорарна частина встановлена у вигляді твердої суми угода зазвичай передбачає можливість перегляду його розміру у разі внесення у проект змін, які вплинуть на характер і обсяг послуг [20, с. 160].

4) Розрахунок по процентній частці (ставці) від оціненої або фактичної вартості проекту. Цей метод визначення винагороди застосовують головним чином за дорученнями на розробку проектів цивільних споруд і об'єктів інфраструктури, і у меншій мірі – промислових, при підготовці креслень, специфікацій та інших контрактних документів, необхідних для опису об'єктів. Винагорода за нагляд будівництва нерідко оплачується окремо за фактичними витратами. В основі розрахунку розміру винагороди даним методом є припущення, що вартість інженерних робіт змінюється у прямій пропорції від вартості проекту. Таке припущення проте багато в чому носить умовний характер. Витрати на інжиніринг – це оплата головним чином технічних знань. Зараз для здійснення інжинірингу як правило потрібні більш кваліфіковані, знаючі, а отже і більш високооплачувані консультанти. Ця обставина, а також сильне зростання продуктивності праці у результаті інтенсивної механізації робіт зумовили у останні роки випереджаюче зростання вартості інжинірингу у порівнянні з вартістю будівництва або пусконаладжувальних робіт по обладнанню і інженерним системам [15].

Істотним недоліком визначення суми винагороди у відсотках від вартості проекту є відсутність у фірми консультанта стимулу домагатися скорочення вартості будівництва. Згідно з професійною етикою і умовами контракту фірма-консультант повинна прагнути до цього. З іншого боку вона зацікавлена отримати якомога більшу винагороду, розмір якого залежить від вартості проекту. Це однак не означає, що метод визначення винагороди на базі відсоткової залежності від вартості проекту позбавлений сенсу. При розумному застосуванні він є корисним інструментом для загального порівняння винагороди в інших формах, для оцінки прийнятності пропозиції на послуги і тощо. В угодах зазвичай вказується база для обчислення – оціночна або фактична вартість проекту [10]. Якщо базою є оціночна вартість, винагорода може бути підрахована до закінчення розробки проекту. В цьому випадку консультаційна фірма нічого не втрачає, якщо їй вдасться добитися зниження вартості завдяки поліпшенню проекту. Якщо ж винагорода зафіксована у відсотках від фактичної вартості проекту, то фірма-консультант звичайно матеріально не зацікавлена у розробці найбільш економічного плану з точки зору витрат на реалізацію проекту. У контракті чітко вказується які витрати входять у вартість реалізації [23, с. 232].

5) Розрахунок заздалегідь визначеної суми (паушального платежу). Фіксований паушальний платіж підраховується фірмою-консультантом на базі використання методології по одній з схем. До отриманої суми зараховується надбавка на покриття ризиків на випадок непередбачених витрат. Кінцевий розмір винагороди узгоджується між сторонами угоди у ході переговорів. При використанні паушальної форми винагороди важливим є визначення точної і ясної характеристики масштабів проекту і характер послуг, а також визначення часу, протягом якого робота повинна бути закінчена. Зазвичай передбачаються можливості перегляду розміру гонорару у разі зміни проекту у ході його розробки. Фіксований паушальний платіж часто є найкращою формою консультаційної винагороди, особливо для замовників. Наприклад, урядові організації, зокрема у країнах, що розвиваються, зазвичай віддають перевагу саме цієї формі розрахунків. Однак якщо масштаби проекту і обсяг робіт не можуть бути точно встановлені, паушальний гонорар пов'язаний з великим ризиком [21, с. 250]. Паушальна форма винагороди застосовується головним чином для основних або базових послуг, що охоплюють стадії розробки проекту. Зокрема, вона широко застосовується за дорученнями, аналогічним тим, які консультант виконував раніше. При цьому використовуються раніше розроблені типові проекти і розрахунки за елементами витрат.

Один з істотних недоліків паушальною форми консультаційної винагороди з точки зору інжинірингових фірм пов'язаний з ризиками втрат у разі інфляції, які не завжди можуть бути у повній мірі враховані при укладанні угоди. Тому у останні роки у умовах безперервної інфляції намітилося прагнення з боку фірм до відходу від паушального платежу до інших форм винагороди, які у більшій мірі гарантували б від таких ризиків [16].

Висновки. Основні і загальноприйняті у світовій практиці методи взаєморозрахунків і здійснення оплат були перелічені в даній роботі, проте види оплат можуть змінюватися на кожному індивідуальному проекті.

На завершення вищевикладеного матеріалу можна зробити висновки, що не існує єдиного шаблону або ідеальної системи здійснення оплат за виконані роботи, і в договорі, який укладається між замовником і консультантом, слід встановлювати ту систему оплат, яка найкраще підходить під параметри кожного окремого проекту. Враховуючи насправді всю складність визначення реальної вартості консалтингових послуг, і Разом з тим самих внутрішніх витрат інжинірингових фірм, поряд з регулярними спробами дискредитації їх замовниками, ідеальним методом оплат консультанта буде один з перерахованих методів, який може бути адаптований під індивідуальну складність кожного конкретного проекту.

Список використаних джерел

1. European Development Fund, Annual reports for development. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ec.europa.eu/budget/biblio/documents/FED/fed_en.cfm.
2. United Nations Industrial Development Organization, UNIDO Statistics Data Portal, Indstat, ISIC Revision. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://stat.unido.org/>.
3. Consulting Engineering. A Guidance for the Engagement of Engineering Services, NY, 1972.
4. Powell-Smith V., Stephenson D. Civil Engineering Claims. London, 1989.
5. European Development Fund. Report on Competition in Professional Services, 2004.
6. Pardalos P. M., Tsitsiringos V. (Eds.). Financial Engineering, E-commerce and Supply Chain.
7. Bean J. Engineering Global E-Commerce Sites. A Guide to Data Capture, Content, and Transactions (The Morgan Kaufmann Series in Data Management Systems), 1st Edition.

8. European Federation of Engineering Consultancy Associations, Principles for general contract clauses. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.efcanet.org/Publications/Publications.aspx>.
9. World Trade Organisation, Statistical Review. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.wto.org/english/res_e/statis_e/its2009_e/its09_trade_category_e.pdf.
10. Vishny P. H. Guide to International Commerce Law. St. Paul, MN: West Group. ISBN 0070675139. (1981).
11. Industrialization Report issued by the Ministry of Construction's Promotion Center for Housing, 2015;
12. ICC Guide to Incoterms ®2010. ICC. Retrieved March 14, 2014. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://iccwbo.org/resources-for-business/incoterms-rules/incoterms-rules-2010>.
13. Arvis J., Duval, Shepherd B., Utoktham C. Trade Costs in the Developing World. – 2010. Policy Research Working Paper, World Bank. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://elibrary.worldbank.org/docserver/download/6309.pdf>.
14. Oberlander G. D. Project management for engineering and construction // 2nd ed. New York: McGrawHill, 2000. P. 368.
15. OECD. Trade Facilitation Indicators. The Potential Impact of Trade Facilitation on Developing Countries. Trade Policy Paper 144, OECD, Paris, 2013.
16. Walker A. Project management in construction / 4th ed., Oxford: Blackwell Science, 2002. P. 289.
17. Helble M., Mann C., Wilson J. Aid-for-trade Facilitation. / Review of World Economics, 2012. P. 359–380.
18. Plotnikov S. V., Podchemin V. M., Bykovskaya I. V. Study and development of triangulation meters at TDI SIE and their industrial use. / Proceedings of SPIE. Industry, and Everyday Life. September 2002. P. 1128.
19. Bari A., Rosnah Y., Napsiah I., Aini J., Rizan A. Factors Influencing the construction cost of industrialised building system (IBS) projects / Procedia – Social and Behavioral Sciences. 2012. vol. 35. P. 689–696.
20. Анипченко М. Совершенствование системы оценки эффективности управления на разных фазах жизненного цикла строительного предприятия. – Ростов на Дону, 2004. P. 160.
21. Асаул А., Абаев С., Молчанов И. Теория и практика управления и развития имущественных комплексов. СПб.: Гуманистика, 2006. P. 250.
22. Заренков В. Управление проектами. – Издательство АСВ, 2010. P. 10–30.
23. Фисун В. Экономика строительства. – Москва : RGOTUPS, 2002. P. 232.

References

1. European Development Fund, Annual reports for development. – [Elektronny resurs]. – Rejym dostupu: http://ec.europa.eu/budget/biblio/documents/FED/fed_en.cfm.
2. United Nations Industrial Development Organization, UNIDO Statistics Data Portal, Indstat, ISIC Revision. – [Elektronny resurs]. <https://stat.unido.org/>.
3. Consulting Engineering. *A Guidance for the Engagement of Engineering Services*, NY, 1972.
4. *Powell-Smith V., Stephenson D. Civil Engineering Claims*. London, 1989.
5. European Development Fund. *Report on Competition in Professional Services*, 2004.
6. *Pardalos P. M., Tsitsiringos V. (Eds). Financial Engineering, E-commerce and Supply Chain*.

7. *Bean J.* Engineering Global E-Commerce Sites. A Guide to Data Capture, Content, and Transactions (The Morgan Kaufmann Series in Data Management Systems), 1st Edition.
8. European Federation of Engineering Consultancy Associations, *Principles for general contract clauses*. – [Elektronny resurs]. – Rejym dostupu: <http://www.efcanet.org/Publications/Publications.aspx>.
9. World Trade Organisation, *Statistical Review*. – [Elektronny resurs]. – Rejym dostupu: http://www.wto.org/english/res_e/statis_e/its2009_e/its09_trade_category_e.pdf.
10. *Vishny P. H.* *Guide to International Commerce Law*. St. Paul, MN: West Group. ISBN 0070675139. (1981).
11. Industrialization Report issued by the Ministry of Construction's Promotion Center for Housing, 2015;
12. *ICC Guide to Incoterms* ®2010. ICC. Retrieved March 14, 2014. [Elektronny resurs]. – Rejym dostupu: <https://iccwbo.org/resources-for-business/incoterms-rules/incoterms-rules-2010>.
13. *Arvis J., Duval, Shepherd B., Utoktham C.* Trade Costs in the Developing World. – 2010. Policy Research Working Paper, *World Bank*. – [Elektronny resurs]. – Rejym dostupu: <http://elibrary.worldbank.org/docserver/download/6309.pdf>.
14. *Oberlander G. D.* Project management for engineering and construction // 2nd ed. New York: McGrawHill, 2000. P. 368.
15. OECD. Trade Facilitation Indicators. *The Potential Impact of Trade Facilitation on Developing Countries*. Trade Policy Paper 144, OECD, Paris, 2013.
16. *Walker A.* Project management in construction / 4th ed., *Oxford: Blackwell Science*, 2002. P. 289.
17. *Helble M., Mann C., Wilson J.* Aid-for-trade Facilitation. / *Review of World Economics*, 2012. P. 359–380.
18. *Plotnikov S. V., Podchemin V. M., Bykovskaya I. V.* Study and development of triangulation meters at TDI SIE and their industrial use. / *Proceedings of SPIE. Industry, and Everyday Life*. September 2002. P. 1128.
19. *Bari A., Rosnah Y., Napsiah I., Aini J., Rizan A.* Factors Influencing the construction cost of industrialised building system (IBS) projects / *Procedia – Social and Behavioral Sciences*. 2012. vol. 35. P. 689–696.
20. *Anipchenko M.* Sovershenstvovaniye sistemy otsenki effektivnosti upravleniya na raznykh fazakh zhiznennogo tsikla stroitel'nogo predpriyatiya, Rostov-na-Donu, 2004. P. 160 (rus).
21. *Asaul A., Abayev S., Molchanov Y.* Teoriya i praktika upravleniya i razvitiya imushchestvennykh kompleksov. SPb.: *Gumanistika*, 2006. 250 s. (rus).
22. *Zarenkov V.* Upravleniye proyektami. *Izdatelstvo ACB*, 2010. P. 10–30 (rus).
23. *Fisun V.* Ekonomika stroitelstva. Moskva: *RGOTUPS*, 2002. P. 232 (rus).

РЕЦЕНЗІЇ

УРОКИ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКИХ ВОЄН XX – ПОЧАТКУ XXI СТОЛІТЬ

Микола Дорошко.

*Неоголошені війни Росії проти України у XX – на початку XXI ст.:
причини і наслідки.*

Монографія. – К.: ДІА, 2017. – 196 с.

Науковий і неупереджений виклад історії воєн Росії проти України у XX – на початку XXI століття, вміщений у науковій монографії відомого українського історика Миколи Дорошка, є вкрай актуальним і своєчасним з огляду на те, що неоголошена війна Російської Федерації проти України все ще триває, а українське суспільство потребує знання історії тисячолітнього протистояння «братніх» українського і російського народів.

Працюючи над монографією, автор поставив за мету дослідити підґрунтя російської агресивної політики щодо України з окремим наголосом на її історичних витоках і причинах. Книга професора М. Дорошка, й зокрема здійснений ним короткий екскурс в історію українсько-російських відносин показує, що від часів Київської Русі російсько-українське протистояння ніколи не вщухало з огляду на питомі відмінності між українським світом як органічною частиною Європи та російським, побудованим на цілком інших цивілізаційних засадах. Автор переконує читача в тому, що визначальною особливістю українсько-російських відносин є не обопільне усвідомлення нібито спільності історичних коренів часів Київської держави (чи належності до «одного народу»), а навпаки – постійна протидія українців планам Росії (Московії) поглинути Україну.

Так було й століття тому, коли більшовицька Росія завдяки введенню в Україну понад мільйонної Червоної армії окупувала територію Української Народної Республіки, принісши на багнетах так звану «радянську владу» й тоталітарний політичний режим, найжахливішими наслідками функціонування якого стали три Голодомори в радянській Україні, влаштовані російською більшовицькою владою у 1921–1947 рр. й денаціоналізація Української РСР. Так сталося й після розпаду СРСР у 1991 році, коли спадкоємиця СРСР Російська Федерація не змирилася з «втратою» так званих «історичних територій» і розпочала нову неоголошену війну проти України та інших «непокірних» державних утворень на пострадянських теренах. Першим з «повернених» територій став український Крим, анексований Росією під час Революції гідності в Україні в 2014 році.

Монографія Миколи Дорошка має на меті зірвати маску з нападника, декодувати внутрішній зміст російської гібридної війни як ключового інструменту політики РФ щодо України, відстежити як відкритий, так і прихований процеси підготовки Москви до активного періоду гібридної агресії, коли для неї крок за кроком створюється відповідна база всередині держави-жертви («п'ята колона»), що уможливило перемогу над супротивником з меншими людськими та фінансовими втратами й іміджевими та міжнародно-політичними проблемами. Особливої уваги надано з'ясуванню сутності концептів «Новоросії» і «русского мира» як форм реалізації великодержавницького реваншу Росії.

Атор виходив з того, що, поза всяким сумнівом, аж ніяк не «глибока стурбованість» долею й «занепокоєння» недотриманням українською владою політичних, культурних і мовних прав представників так званого «руського мира», тобто російськомовних громадян України (яким на конституційному й законодавчому рівнях гарантується й на практиці забезпечується вільний розвиток, використання і захист російської мови), є визначальними для політики В. Путіна щодо України. Його особистий життєвий і фаховий досвід породили гостре й хворобливе несприйняття ліберально-демократичних цінностей (громадянське суспільство, правова держава, пріоритет прав людини, людська гідність, гендерна рівність, толерантність, свобода вибору, соціальна спрямованість економіки та ін.), несумісних з так званою російською суверенною демократією.

Загальновідомо, що для реставрації російської імперії Москва має не допустити вдалої й ефективної реалізації європейського вибору України – демократичного реформування її політико-правової системи, модернізації переведеної на ринкові рейки економіки й банківсько-фінансової сфери, набуття повноцінного членства в ЄС і НАТО, що цілковито гарантувало б національну безпеку держави. Успішна й приваблива Україна, на переконання В. Путіна, кинула б серйозний виклик його самодержавному режимові, поставила б під питання не лише регіональні, а й глобальні проекти «демократа чистої води», як себе полюбляє рекламувати російський лідер. Тому з метою внутрішньополітичної й фінансово-економічної дестабілізації України, її міжнародно-політичної дискредитації для російської влади всі засоби були й залишаються прийнятними: інформаційно-пропагандистська, «газова» й загалом гібридна війни; фальсифікація історії й пограння чинних міжнародних, передусім двосторонніх, угод; силовий тиск і організація та фінансування сепаратистських заколотів.

Актуалізує це дослідження й те, що знання прийомів і засобів російського агресора можуть знадобитися в недалекому майбутньому не лише українцям. Драматичний перебіг міжнародних процесів і подій останніх років наштовхує на думку, що в XXI ст. ідеї й методи гібридної війни отримають подальший розвиток у різних регіонах світу: від Латинської Америки до Південно-Східної Азії. Поточна російсько-українська війна є першим прикладом, коли тактичні засоби воєн четвертого покоління застосовує ракетно-ядерна держава, що офіційно має другий в світі загальний військовий потенціал. Для мешканців країн пострадянського простору досвід гібридної агресії Росії проти України має не лише суто теоретичне, а й практичне значення: як уникнути наших помилок і як належить готуватися до ймовірної агресії з боку неоімперців, щоб зберегти національну гідність і державний суверенітет.

Новим словом в українській політології міжнародних відносин є висновок М. Дорошка, що теперішня російська влада розпочала війну на знищення відновленої Української держави одразу ж після проголошення її незалежності 24 серпня 1991 року. Відтак автор монографії застерігає усіх нас від повторення трагічних помилок багатьох поколінь українців, які через недооцінку хижацької сутності російського імперіалізму розплачувались втратою незалежної державності і наголошує на тому, що незнання історії – не звільняє від відповідальності перед нащадками.

В. М. МАТВИЄНКО,

доктор історичних наук, професор.

МІЖ ПОЛІТИКОЮ І ЕСТЕТИКОЮ

О. М. Гон.

Парадигматика ліричного й епічного в «Кантос» Езри Паунда

Монографія. – Дніпро, Акцент, 2017. – 428 с.

Американські літературні студії – один із напрямів, що розвивається у вітчизняній гуманітаристиці. При чому останніми роками досить інтенсивно. Свідчення цьому – дев'ять чисел «Американських літературних студій в Україні» (останній з яких присвячено філософії творчості Генрі Джеймса). Це видання – один із результатів чвертьстолітньої роботи, яка розпочиналася із пошуків нових видань художніх текстів американських письменників вітчизняними дослідниками, відслідковування ними літературних процесів у США і завершилися інституалізацією в 1995 р. Школи американської літератури, котра згодом, у 2005 р., була офіційно оформлена як Центр американських літературних студій при Інституті літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України.

За десятиліття, що минуло з того часу, вітчизняні науковці зосередили свою увагу на творчому доробку низки драматургів, прозаїків і поетів США. Цьогоріч українська американістика доповнилася монографією О. Гона, що присвячена творчості Езри Паунда. Предмет його дослідження – генеза та специфіка художньої та образної системи ліроепічної поеми «Cantos». О. Гон дослідив їхню рецепцію, етапи паундіани, запропонував оригінальну концепцію версифікації історії в поезії англо-американського модернізму, деталізував ліроцентричний та американський епос «Cantos» тощо. Загалом маємо підстави стверджувати, що О. Гон представив всебічне дослідження парадигмального епічного та ліричного в «Піснях» Езри Паунда.

Серед ракурсів новаторства дослідника виділимо оптику політичних дискурсивних практик. Адже американець Езра Паунд – один із поетів, які по-особливому реагували на сучасний їм світ, реальність загалом. З'ясовуючи ліричне й епічне в «Кантос», автор книги відслідковує специфіку сприйняття поетом суспільства. Адже, аперцепція як вища форма пізнавальної діяльності, що пов'язана з самосвідомістю, підказувала поетові ті проєкції, які безпосередньо відобразилися в його творах. Прагнучи осмислити плюси й недоліки суспільства, віднайшовши прийнятну поетові ідейну чистоту в конфуціанстві, Езра Паунд став бранцем фашизму – ідеології, яка в 1920-х – 1930-х рр. знайшла своїх прибічників як у країнах Європи, так і далеко поза її межами. Таким чином творчість митця опинилася в лещатах політики та естетики.

Зауважимо те, що Езра Паунд – не єдиний бранець фашизму 1930-х рр. Йому симпатизували, скажімо, Вільям Батлер Єйтс і Мартін Гайдеггер. Серед представників тогочасних українських культурних еліт – Євген Маланюк.

Добре обізнаний з підходами в осмисленні творчості Езри Паунда та його політичними поглядами в американському, європейському та вітчизняному літературознавстві, О. Гон констатує оцінку цього американського митця (спільно з Т. С. Еліотом) «найбільшими євроцентричними модерністами». При цьому автор рецензованої монографії стверджує, що, незважаючи на кризу ідентичності, яка спостерігалася в роки Другої світової війни, творчість митця повсякчас зосереджувалася навколо образів батьківщини та її культурного поступу.

Прикметним атрибутом художніх експериментів Е. Паунда став пошук шляхів представити власну національну ідентичність на тлі обставин емігрантського життя. Конфлікт Паунда-експатріанта з його батьківщиною в монографії трактується в площині історичного континууму стосунків митця та влади. М. Гаспаров, наприклад, досліджує

взаємини римського поета-вигнанця Овідія з режимом Августа й називає їх «трагічним непорозумінням», яке було спричинене не тим, що поет «перебував в опозиції до режиму Августа, – радше навпаки, тому що він був прямим породженням цього режиму, усвідомлював це, був йому вдячний, любив його і оспівував його, а режим хотів, щоб його оспівували не за те, чим він був, а за те, чим він бажав бути». Такі паралелі між античністю та сучасністю випукло й рельєфно демонструють світоглядну й творчу специфіку американського поета-нонконформіста ХХ ст.

Дослідник літературного спадку американського поета цілком слушно констатує, що ідеальний політико-соціальний устрій минулого для Е. Паунда – Піднебесна, сучасний митцю лад – Італія часів правління Беніто Муссоліні. Звідси – його намагання знайти історичний аналог правлінню Дуче. З-поміж іншого вони відобразилися в розвідці «Джефферсон і/або Муссоліні». Коментуючи її, автор книги стверджує: «...в ієрогліфі «твори нове, щодня твори нове» Паунду примарилася «фашистська сокира для обрізання сухого гілляччя ... і дерево, органічне відродження рослин».

Сконструювавши образ міста Деіока як «осердя» омріяного справедливого суспільства, вірячи в перспективи суспільного поступу, Е. Паунд виступив послідовним борцем з банківськими установами. Це зумовлено його надіями на застосування економічних реформ задля побудови справедливого суспільства, з однієї сторони, сприйняттям ним банків як інституцій, котрі продукують багатство «з нічого». На тлі таких постулювань стає зрозумілим чому О. Гон звертає увагу на Паундовий коментар на одну з промов другого президента США: страждання в Америці – «...продукт невігластва у розумінні природи монет, кредиту й обігу».

Інтелектуальний потенціал Е. Паунда, намагання останнього досягнути історичний процес спонукали його ревізіонізм, який ґрунтувався на яскравих прикладах економічних і політичних «проектів» минулого. Його ідея «тріумфу тотальності над подробицями», яка репрезентувала пошук ним одиниці універсального виміру, має, на думку автора монографії, ідеологічне навантаження, що пов'язане з підтримкою режиму Муссоліні. Болісно сприймаючи реалії США, Е. Паунд був переконаний у тому, що підтримка модерністського письма авторитарним правителем є передумовою як формування модерних суспільних відносин, так і духовного поступу.

Симпатизуючи Дуче (що, наприклад, виявилось в Паундовому літочисленні за часом виникнення фашистської Італії), поет розгледів у «загальному здоровому глузді» передумову прогресу держав і США зокрема. В його інтерпретації економічні перетворення в фашистській Італії слугували прикладом відповідального урядування, що, як здавалося митцю, було запорукою «входження» Беніто Муссоліні в історію не як диктатора, а поборника порядку. Як стверджує О. Гон, зусилля Деіока побудувати ідеальне місто («образ гармонії всесвіту, своєрідний шлюб землі та неба, які, завдяки образам дощу і світла пов'язані з міфом про народження Данаєю Персея») уподібнюється Е. Паундом з діяльністю італійського диктатора. Його смерть стала персональною драмою поета. Звідси, стверджує О. Гон, тональність його віршів подальших років, які пройняті жалем за Б. Муссоліні, фашистськими і нацистськими колаборантами.

Вивчення політико-економічних ідей Езри Паунда, які відобразилися в створених ним у міжвоєнний період художніх образах, спонукали О. Гона порівняти їх з мистецькими концепціями Вальтера Беньяміна. Зокрема, з протиставленням естетизації політики та політизації мистецтва в ХХ ст.: перше, стверджував він, виявилось властивим фашизму, друге – комунізму.

Симпатії до фашистської Італії спонукали Е. Паунда провести впродовж 1941–1943 рр. понад сотню передач, які прозвучали на Римському радіо. Покараний за це ув'язненням

у таборі для військових злочинців, він написав у заточенні свої відомі «Пізанські пісні». Тогочасні поневіряння Е. Паунд представив екстраполюючи на себе долю Одисея (напр. – порівняння власного буття у таборі для військовополонених із пригодами Одисея в печері Поліфема). Покликаючись до роздумів Рональда Буша над «жанровою природою Заповіту», О. Гон правомірно стверджує про її тяжіння до сповідальної лірики. При цьому Е. Паунд залишається бранцем фашизму (про що свідчить, наприклад, ототожнення себе зі злочинцем, що ув'язнений у таборі).

О. Гон прочитує пуандіану в дискурсі перипетій ХХ ст. «Естетичні, філософські та ідейні стрижні «Cantos» як епосу про культурно-історичні цінності сучасності, – стверджує він, – визначилися задовго до зародження фашизму і трагедії Другої світової війни, а їхні взаємовпливи та видозміни красномовно свідчать про напружений пошук західних інтелектуалів суспільно-політичних орієнтирів утопічної соціальної гармонії». Цей експеримент для американського поета закінчився божевільнею; для мільйонів сучасників Другої світової війни – масштабними трагедіями, жахливими стражданнями й поневіряннями.

Комплексним поглядом на творчий шлях Е. Паунда, а також осмисленням жанрових конститутивних компонентів творення синкретичного модерного епосу О. Гон збагатив не тільки історико-літературний наратив, а й вітчизняний теоретичний аспект літературних студій.

І. В. ЗАХАРЧУК,

доктор філологічних наук, професор.

ЗМІСТ

ПОЛІТИЧНІ ПРОБЛЕМИ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

Kondratenko O. Yu.	
The essence of the phenomenon of the Russian Federation geopolitics	4
Matvienko V. M., Gavrylenko I. I.	
The exercise of soft power by the U. S. through the use of multilateral diplomacy during G. W. Bush and B. Obama presidency.....	16
Скороход Ю. С.	
Еволюція позиції КНР щодо миротворчої діяльності ООН	26
Yakovenko N., Piskorska G.	
Counteracting Russian aggression in information sphere	40
Pogorska I. I.	
The dilemmas of modern democracy development: theory and practice	49
Kagamlyk S.	
Ukrainian ecclesiastical diplomatic missions dispatched to Russia from the second half of the 17 th century to the early 18 th century.....	68
Makovskyy S. O., Kolodii R. V.	
Correlation of the structure and process of the regionalization in the EU: a discourse analysis of integration strategies of the institutions of cross-border cooperation (case study of euregio Meuse-Rhine)	77

СУЧАСНА СИСТЕМА МІЖНАРОДНОГО ПРАВА

Медведева М. О., Дібрівна Е. А., Кухарчук Р. В.	
«Мова ненависті» в міжнародному та європейському правовому контексті	95

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ СВІТОВОГО ГОСПОДАРСТВА ТА МЕН

Ступницький О. І., Соляник С. В.	
Розвиток хмарних технологій сучасної інформаційно-мережевої економіки	106
Goliuk V. Y.	
Impact of monetary and non-monetary factors on economic development of the Baltic countries	117
Заблюцька Р. О., Ковтун Є. І.	
Види і фактори формування винагород в сфері інжинірингових послуг	124

РЕЦЕНЗІЇ**Дорошко М. С.**Монографія «Неоголошені війни Росії проти України у ХХ – на початку ХХІ ст.:
причини і наслідки» 133**Гон. О. М.**

Монографія «Парадигматика ліричного й епічного в «Кантос» Езри Паунда» 135

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ
МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН**

Збірник наукових праць

ВИПУСК 133

Заснований в 1996 році.

Засновник: Інститут міжнародних відносин
Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Свідоцтво про державну реєстрацію: К1 № 292 від 05. 11. 1998 р.

Науковий редактор: **Дорошко М. С.**, доктор історичних наук, професор.

**Рекомендовано до друку Вченою Радою Інституту міжнародних відносин
Київського національного університету імені Тараса Шевченка.
Протокол № 5 від 26 грудня 2017 року.**

Підписано до друку 27. 12. 2017 року.
Наклад 100 прим.

Інститут міжнародних відносин
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
Тел. +380 44 481–44–68
Сайт: <http://journals.iir.kiev.ua>